

2022

Lietuvos studijų būklė

Lietuvos studijų būklės apžvalgos tikslas – skaitytojui patogiu formatu glaustai ir koncentruotai apžvelgti naujausią informaciją, atspindinčią 2021 m. Lietuvos studijų būklę ir pokyčius 2017–2021 m. aukštojo mokslo finansavimo, žmogiškųjų išteklių, studijų prieinamumo, tarptautiškumo, absolventų įsidarbinimo srityse. Leidinyje taip pat pristatytas tyrimas, skirtas studijų prieinamumo studentams, turintiems individualių poreikių, problematikai aptarti. Leidinys, kaip susistemintos informacijos šaltinis, skirtas Lietuvos studijų politikos formuotojams ir įgyvendintojams, kitoms suinteresuotosioms šalims.

Tyrimo savininkė

Indrė Pusevaitė

Tyrimą atliko:

Gintarė Januševskaitė, Indrė Pusevaitė, Mariuš Palevič, Viktoras Urbis, Asta Juškienė, Rimantas Skirmantas, Rolandas Jakštys

Dėkojame:

Už skirtą laiką pokalbiams, papildomų duomenų pateikimą bei parengtų rekomendacijų peržiūrą ypač esame dėkingi atstovėms ir atstovams iš šių institucijų: Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybinio studijų fondo, Kauno kolegijos, Kauno technikos kolegijos, Kauno technologijos universiteto, Klaipėdos valstybinės kolegijos, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, Lietuvos sporto universiteto, Šiaulių valstybinės kolegijos, VŠĮ Kolpingo kolegijos, Vilniaus kolegijos, Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto. Visų institucijų atstovų įžvalgos ir pasidalintos patirtys leido atskleisti problemas ir iššūkius, kylančius įgyvendinant valstybės lygmens priemones, orientuotas į studijų prieinamumą studentams su negalia. Taip pat aukštųjų mokyklų atstovai supažindino su institucijų praktika, kaip studijų procesą pritaikyti studentams, turintiems individualių poreikių. Jūsų visų įžvalgos padėjo leidinio autoriams suformuoti ir išgryninti rekomendacijas dėl esamų priemonių tobulinimo bei kitų aukštojo mokslo prieinamumo didinimui aktualių veiksmų.

Dizainerė

Paulė Gumbelevičiūtė

Kalbos redaktorė

Ramunė Kanišauskaitė

Informacija tyrimo citavimui:

STRATA (2022). Lietuvos studijų būklė. Vyriausybės strateginės analizės centras.

Parengta vykdant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas“ (Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti info@strata.gov.lt

Turinys

Santrumpos ir paaiškinimai	4
Rodiklių suvestinė	6
Rekomendacijos	8
Įžanga	10
I dalis. Statistinių rodiklių apžvalga	11
1. Aukštojo mokslo finansavimas	12
2. Dėstytojai	14
3. Studentai	19
4. Absolventai	34
II dalis. Teminis tyrimas	43
Priemonių, skirtų studentams, turintiems individualių poreikių, poveikis studijų prieinamumui	44
1.1. Priemonių veiksmingumas	46
1.2. Priemonių poveikis	60
1.3. Institucijų pasiūlymai dėl valstybės lygmens paramos priemonių bei studijų proceso pritaikymo studentams, turintiems individualių poreikių	62
Priedai	65

Santrumpos ir paaiškinimai

AM – aukštoji mokykla
BU – bendrasis ugdymas
BVP – bendrasis vidaus produktas
EK – Europos Komisija
ES – Europos Sąjunga
ESFA – Europos socialinio fondo agentūra
ES SF – Europos Sąjungos struktūriniai fondai
Eurostatas – Europos Sąjungos statistikos agentūra
LPK – Lietuvos profesijų klasifikatorius
LR – Lietuvos Respublika
LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė
m. m. – mokslo metai
MSI – mokslo ir studijų institucija
NRD – Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
NŠA – Nacionalinė švietimo agentūra
OSP – Oficialiosios statistikos portalas
PGS – perkamosios galios standartas
Plg. – palyginimui
proc. p. arba **p. p.** – procentinis punktas
SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
SODRA – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
Spec. – specialusis, specialus
STEM studijos – gamtos ir gyvybės mokslų, technologijų, inžinerijos, matematikos ir informatikos studijos
STRATA – Vyriausybės strateginės analizės centras
ŠMPF – Švietimo mainų paramos fondas
ŠMSM – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija
ŠVIS – Švietimo valdymo informacinė sistema
ŠV-01 – Lietuvos statistikos departamento patvirtinta metinė statistinės ataskaitos apie pedagogus forma, kurią teikia universitetai, kolegijos ir profesinio mokymo įstaigos, vykdančios pirminį profesinį mokymą
TG – tikslinė grupė
VB – valstybės biudžetas
VBE – valstybinis brandos egzaminas
VF vieta – valstybės finansuojama vieta
VSF – Valstybinis studijų fondas

5–8 švietimo programų lygmenys pagal tarptautinę standartizuotą švietimo klasifikaciją (ISCED 2011):

ISCED 5 – mokymo programa, skirta asmenims, turintiems profesinę kvalifikaciją ir nustatytos trukmės profesinės veiklos patirtį, arba trumpųjų studijų programa ir (arba) profesinės veiklos patirtis, ir (arba) mokymasis savarankiškai

ISCED 6 – bakalauro ir profesinio bakalauro studijos

ISCED 7 – magistrantūros studijos

ISCED 8 – doktorantūra

Asmens profesija nustatoma pagal Lietuvos profesijų klasifikatoriuje nurodytą samdomojo darbuotojo profesijos LPK kodą, įvedamą asmens draudėjo. Jei samdomasis darbuotojas analizuojamu laikotarpiu turėjo kelias profesijas, tuomet asmens profesija laikoma ta, kuri priskiriama aukščiausiai kvalifikacijai¹.

Kitos ataskaitoje vartojamos sąvokos apibrėžtos Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme (Žin., 2009, Nr. 54-2140, paskutinės galiojančios redakcijos nuostatos).

Aukštos kvalifikacijos profesija – darbai, priskirti 1–3 pagrindinėms Lietuvos profesijų klasifikatoriaus profesijų grupėms.

Dėstytojas – aukštosios mokyklos darbuotojas, einantis profesoriaus, docento, lektoriaus ar asistento pareigas aukštojoje mokykloje².

Individualieji ar specialieji poreikiai – tai poreikiai, kurie gali kilti studentui studijų proceso metu dėl jo ar jos turimos negalios, sutrikimų, mokymosi sunkumų.

Mažų pajamų šeimų moksleiviai, abiturientai, absolventai – finansinę ir kitokią socialinę paramą (pvz., nemokamus pietus) 10 klasėje gavę asmenys. Socialinė parama skiriama mokiniams, kurių šeimos nariams tenkančios vidutinės pajamos yra mažesnės nei 1,5 valstybės remiamų pajamų (toliau – VRP, šiuo metu 220,5 Eur), o kai kuriais savivaldybės nustatytais atvejais – 2 VRP (šiuo metu 294 Eur).

Pagrindinė negalia – turintiesiems pagrindinę negalią priskiriami asmenys, turintys fizinių

¹ Lietuvos profesijų klasifikatoriaus versijos LPK 2012, parengtos pagal Tarptautinį standartinį profesijų klasifikatorių ISCO-08, informacija

² Dėl aukštosios mokyklos realiųjų išteklių vertinimo metodikos patvirtinimo (V-1170, 2011-07-01, suvestinė redakcija nuo 2014-07-24) <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403924/jIOBrFENUU>>

sutrikimų, apribojančių arba pakenkiančių esminėms gyvybinėms funkcijoms: klausai, regai, kalbėjimui, judėjimui. Intelektinių sutrikimų turintys asmenys kategorijai nepriskiriami.

Vidutinės samdomųjų darbuotojų pajamos – atitinkamo laikotarpio (pvz., 2018 m. sausio mėn.) draudžiamosios vidutinės pajamos iš visų tą laikotarpį turėtų darbo sutarčių, gaunamos iki

mokesčių. Dėl 2019 m. įsigaliojusių darbuotojo ir darbdavio mokamų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų pasikeitimo pajamos iki 2019 m. (bruto darbo užmokestis) indeksuotos, t. y. padaugintos iš 1,289 koeficiento. Į skaičiavimą neįtraukiami asmenys, analizuojamu laikotarpiu esantys vaiko priežiūros atostogose, negavę pajamų.

Rodiklių suvestinė

Jei 2017 m. ar 2021 m. rodiklio reikšmės nėra, tuomet langeliuose skliaustuose nurodomos kitų metų rodiklio reikšmės.

Rodiklis		2017	2021	Pokytis 2017–2021 m.	
Aukštojo mokslo finansavimas					
Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos aukštajam mokslui, mln. EUR		239,8	322,8	+35 %	
Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos aukštajam mokslui, palyginti su ataskaitinių metų BVP		0,57 %	0,57 %	0 p. p.	
Valstybės išlaidos vienam studijuojančiam asmeniui (tūkst. Eur)	Universitetai	2,8	4,4	+57 %	
	Kolegijos	1,2	1,8	+ 50 %	
Dėstytojai					
Valstybinių MSI dėstytojų darbo užmokesčio vidurkis (bruto, Eur)	Universitetai	1777	2145	+21 %	
	Kolegijos	1242	1998	+61 %	
I ir II pakopos studentų, tenkančių vienam dėstytojo etatui, skaičius	Universitetai	13,9	12,9	-7 %	
	Kolegijos	19,8	19,2	-3 %	
Profesorių moterų dalis nuo visų profesorių	Universitetai	38	41	+3 p. p.	
	Kolegijos	50	50	0 p. p.	
Studentai					
Studijų prieinamumas					
Be pertraukos į aukštąsias mokyklas įstojusių moksleivių dalis tarp įgijusių brandos atestatą*		59,2 %	59,8 %	+0,6 p. p.	
Be pertraukos į universitetines I pakopos studijas Lietuvoje įstojusių moksleivių dalis** pagal finansinės paramos gavimo statusą (šeimos pajamas)	Gauna finansinę ir kitokią paramą	22,6 %	23,5 %	+0,9 p. p.	
	Negauna finansinės ir kitokios paramos	37,8 %	41,6 %	+3,8 p. p.	
Be pertraukos į universitetines I pakopos studijas Lietuvoje įstojusių moksleivių dalis** pagal specialiųjų poreikių kategoriją	Neturi spec. poreikių	28 %	33,2 %	+5,2 p. p.	
	Pagrindinė negalia	14,3 %	9,5 %	-4,8 p. p.	
Studentų skaičius ir pagrindinės charakteristikos					
Įstojusieji	Universitetai	Pirmosios pakopos ir vientisosios studijos	13773	13132	-4,7 %
		Antrosios pakopos studijos	7632	7535	-1,3 %
		Trečiosios pakopos studijos	531	424	-20,2 %
	Kolegijos	Pirmosios pakopos studijos	11714	10106	-13,7 %
Studentai	Universitetai	Pirmosios pakopos ir vientisosios studijos	61367	50622	-17,5 %
		Antrosios pakopos studijos	16752	16371	-2,3 %
		Trečiosios pakopos studijos	2416	2231	-7,7 %
	Kolegijos	Pirmosios pakopos studijos	35520	31873	-10,3 %
Studijas nutraukusių I pakopos ir vientisųjų studijų studentų dalis***	Universitetinės I pakopos ir vientisosios studijos	20,5 %	20,9 %	-5,9 p. p.	
	Koleginės studijos	26,4 %	12,9 %	-5,5 p. p.	
Tarptautinis studentų mobilumas					
Užsienio studentų, atvykusių studijuoti pagal visą studijų programą, dalis nuo visų studentų	Universitetai	7,2 %	12,4 %	+5,2 p. p.	
	Kolegijos	1,1 %	3,1 %	+2,0 p. p.	
Studentų, atvykusių studijuoti pagal tarptautines mainų programas, dalis****		2,0 %	1,3 %	-0,7 p. p.	
Studentų, išvykusių studijuoti pagal tarptautines mainų programas, dalis****		Universitetai	4,0 %	2,4 % (2020)	-1,6 p. p.

	Kolegijos	2,9 %	1,7 % (2020)	-1,2 p. p.
Absolventai				
Aukštųjų mokyklų absolventų užimtumas praėjus 1–3 metams po studijų baigimo (ISCED 5–8)		91,5 %	92,2 %	+0,7 p. p.
Vidutinių įsidarbinusių absolventų mėnesio draudžiamųjų pajamų santykis su vidutinėmis mėnesio draudžiamosiomis pajamomis Lietuvoje	Kolegijų absolventai po 12-os mėnesių nuo studijų baigimo	80,2 % (2018 m.)	85,6 %	+5,4 p. p.
	Universitetų I pakopos studijų absolventai po 12-os mėnesių nuo studijų baigimo	93,2 % (2018 m.)	95,5 %	+2,2 p. p.
	Universitetų II pakopos ir vientisųjų studijų absolventai po 12-os mėnesių nuo studijų baigimo	112,5 % (2018 m.)	130,9 %	+18,5 p. p.
Absolventai, dirbantys 1–3 pagrindinėse Lietuvos profesijų klasifikatoriaus profesijų grupėse	Kolegijų absolventai po 12-os mėnesių nuo studijų baigimo	53,9 % (2018 m.)	59,1 %	+5,2 p. p.
	Universitetų I pakopos absolventai po 12-os mėnesių nuo studijų baigimo	74,9 % (2018 m.)	77,3 %	+2,4 p. p.
	Universitetų II pakopos ir vientisųjų studijų absolventai po 12-os mėnesių nuo studijų baigimo	87,9 % (2018 m.)	89,5 %	+1,7 p. p.

* Pagal metus, kuriais turėjo baigti mokyklą (stojimo į aukštąją mokyklą metai).

** Dalis skaičiuojama nuo 2015–2019 m. atitinkamai kategorijai priklausiusių dešimtokų skaičiaus.

*** Studijas nutraukę dėl nepažangumo arba kitų priežasčių institucijos I pakopos bei vientisųjų studijų pirmo kurso ataskaitinę dieną esami studentai. Nepriskiriami pakeitę programą, studijų formą ar aukštąją mokyklą studentai.

**** ŠMPF nebeskelbia, kaip anksčiau, duomenų instituciniu lygmeniu apie studentus, atvykusius studijuoti pagal mainų programas. Suvestinėje pateikiami bendri duomenys.

***** ŠMPF (2022-10-20) pateikti tik preliminarūs 2021 m. duomenys, tad jie neįtraukiami.

Rekomendacijos

Rekomendacijos ir strateginis pasiūlymas suformuoti remiantis atliktu vertinimu dėl valstybės lygmens priemonių, kurios yra orientuotos į studijų prieinamumo didinimą (leidinio II dalis). Šioje dalyje pateikiamos esminės rekomendacijos ir siūlymai. Daugiau ir detalesnių pasiūlymų pateikta šio leidinio II dalies 1.3 poskyryje.

Eil. nr.	Rekomendacija / Strateginis siūlymas	Veiksmas	Atsakinga institucija
Dėl esamų valstybės lygmens priemonių, orientuotų į studijų prieinamumo didinimą			
1.	Rekomendacija. Praplėsti studentų su negalia tikslinės grupės darbingumo lygio kriterijaus rėžį	<p>1. Priimti sprendimus, kuriais būtų įgalinta valstybės parama visiems studentams su nustatyta negalia. Tokiu atveju būtų reikalinga praplėsti studentų su negalia tikslinės grupės darbingumo lygio kriterijaus rėžį iš 45 proc. ir mažiau į 55 proc. ir mažiau.</p> <p>2. Sudarant galimybes paramą pagal poreikį gauti visiems studentams su negalia ir atsižvelgiant į tai, kad nustatyto darbingumo ar neįgalumo lygis nenusako individualių asmens studijavimo galimybių, siūlytina diferencijuoti paramą pagal individualų asmens poreikį.</p>	LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija, LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija
2.	Rekomendacija. Užtikrinti paramos studentams su negalia priemonių įgyvendinimo ir administravimo veiksmingumą	<p>1. Priimti sprendimus, leidžiančius užtikrinti, kad paramos studentams su negalia priemonių įgyvendinimas ir administravimas būtų supaprastinti:</p> <p>A. Siūlytina grįžti prie 2020 m. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos inicijuoto pasiūlymo sujungti finansinę paramą negalią turintiems studentams į vieną stipendiją, už kurios administravimą būtų atsakingas Valstybinis studijų fondas.</p> <p>B. Nusprendus nekeisti esamo tikslinių išmokų ir socialinės stipendijos skyrimo negalią turintiems studentams išskaidymo, reikalinga plėtoti informacinių technologijų, informacinių sistemų ir duomenų panaudojimą supaprastinant NRD koordinuojamų tikslinių išmokų įgyvendinimą ir sumažinant studentams ir aukštosioms mokykloms tenkančią duomenų teikimo ir administravimo našą. Tokiu atveju reikalinga numatyti papildomų lėšų tokiai sistemai sukurti ir įdiegti.</p> <p>2. Atsižvelgiant į aukštųjų mokyklų darbuotojams tenkančias papildomas darbo laiko sąnaudas studentų individualiam konsultavimui (NRD ir VSF koordinuojamos paramos atveju), informavimui (NRD ir VSF koordinuojamos paramos atveju), administravimui (VSF koordinuojamos paramos atveju, nes NRD – kompensuoja) apie visas galimas paramos priemones, siūlytina apsvarstyti galimybę padidinti aukštosioms mokykloms skiriamą kompensaciją.</p> <p>3. Nusprendus nekeisti studentams su negalia studijų kainos kompensavimo mechanizmo (pvz., žr. L. Garbenčiūtės ir kt. (2020)³ rekomendaciją dėl studijų kainos kompensavimo tvarkos, garantuojančios atleidimą nuo studijų kainos nuo pat studijų pradžios) ir paliekant galioti sąlygą dėl galimybės būti atleistiems nuo valstybės remiamos paskolos grąžinimo baigiant ar nutraukus studijas, svarbu</p>	Valstybinis studijų fondas, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM; LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija, LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija

³ Garbenčiūtė, L. ir kt. (2020). Studija dėl finansinės pagalbos priemonių, skiriamų studentams turintiems negalią siekiant didinti studijų prieinamumą, panaudojimo mažėjimo. p. 49. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Studija-de%CC%87I-finansine%CC%87s-pagalbos-priemoniu%CC%A8.pdf>

		užtikrinti banko, vykdančio valstybės remiamų paskolų išdavimą, darbuotojų informuotumą dėl studentų su negalia atleidimo galimybės (tokiu būdu būtų išvengiama neteisingos komunikacijos su studentais, kurie kreipiasi į banką). Taip pat siūlytina įvertinti galimybės būti atleistiems nuo paskolos grąžinimo ir tiems studentams, kurių darbingumo lygis baigus studijas būtų pasikeitęs, bet neviršytų 55 procentų, naudą ir kaštus.	
Dėl papildomų veiksmų pritaikant studijų procesą studentams turintiems individualių poreikių			
3.	Strateginis siūlymas. Įstatymų lygiu įpareigoti aukštojo mokslo institucijas užtikrinti studijų prieinamumą studijų proceso atžvilgiu studentams, turintiems individualių poreikių ir atitinkamai finansiskai remti aukštojo mokslo institucijas, pritaikančias studijų procesą studentų individualiems poreikiams	<p>1. Mokslo ir studijų įstatymo, poįstatyminių teisės aktų lygmeniu užtikrinti lygiavertes galimybes įstoti ir studijuoti aukštojo mokslo institucijose asmenims, turintiems individualių poreikių, kylančių iš negalios, sutrikimų ar mokymosi sunkumų, įskaitant žingsnių, įpareigojančių aukštąsias mokyklas užtikrinti studijų proceso prieinamumą tokių poreikių turintiems studentams numatymą, finansinių priemonių jiems įgyvendinti sukūrimą bei aiškų funkcijų tarp skirtingų institucijų (ŠMSM, SADM, NRD, VSF ar kt.) pasidalinimą.</p> <p>2. Numatant valstybės lygmens priemones, skirtas studijų proceso pritaikymui studentams, turintiems individualių poreikių, siūlytina įvertinti sąnaudas ir kuriamą naudą šių alternatyvų:</p> <p>A. <i>Steigimas / paskyrimas⁴ atsakingos institucijos</i>, kurios funkcijos būtų susijusios su:</p> <p>(i) centralizuotų paslaugų (gestų kalbos vertėjų, asistentų, konspektuotųjų ir kt.), reikalingos techninės įrangos (pirkimų, nuomos) suteikimu aukštųjų mokyklų studentams, turintiems individualių poreikių;</p> <p>(ii) individualių su mokymosi ar kt. sunkumais susijusių poreikių nustatymu;</p> <p>(iii) konsultacijų, rekomendacijų rengimu bei mokymų aukštųjų mokyklų darbuotojams organizavimu dėl studijų proceso individualizavimo būdų ir priemonių, darbo su skirtingas negalias ar sveiktos sutrikimus, mokymosi sunkumus turinčių studentų specifika ir pan.;</p> <p>B. <i>Paslaugų teikimas studentams su negalia per aukštąsias mokyklas skiriant joms papildomą valstybės skiriamo finansavimo dedamąją.</i> Tokiu atveju aukštosios mokyklos būtų įpareigosotos pačios užtikrinti, kad institucijose dirbtų paslaugas teikiantys (gestų kalbos vertėjai, asistentai, konspektuotojai ir kt.) bei už individualių poreikių turinčių studentų integraciją aukštosiose mokyklose atsakingi darbuotojai. Visi kiti studijų proceso pritaikymo žingsniai, apimantys (i) individualių poreikių, susijusių su mokymosi ar kt. sunkumais, nustatymą, (ii) techninės įrangos (pirkimų, nuomos) suteikimą, (iii) konsultacijų, rekomendacijų rengimą bei mokymų aukštųjų mokyklų darbuotojams organizavimą dėl studijų proceso individualizavimo – būtų organizuojami per kitas šiuo metu panašia veikla užsiimančias institucijas (pvz., žr. L. Garbenčiūtės ir kt. (2020)³ rekomendaciją dėl pedagoginių, psichologinių tarnybų, NŠA kompetencijų praplėtimo, vertinant ne tik moksleivių, bet ir studentų specialiuosius poreikius; techninės įrangos, reikalingos studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios, pirkimus, nuomą bei mokymus AM atstovams organizuoti galima būtų per VSF (jei būtų tęsiamas projektas „Studijų prieinamumo didinimas“ ir jame būtų numatyta tęsti kompensacinės techninės įrangos pirkimus, mokymų aukštųjų mokyklų atstovams organizavimą).</p> <p>3. Siekiant užtikrinti asmenų, teikiančių reikiamas paslaugas individualių poreikių turintiems studentams, pakankamumą A ar B atveju, siūloma įvertinti tokių specialistų poreikius ateityje ir atitinkamai inicijuoti jų rengimo bei kvalifikacijos kėlimo priemones.</p>	LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija

⁴ Steigiant ar paskiriant atsakingą instituciją, privalu būtų užtikrinti, kad jos įgyvendinamų funkcijų nedubliuotų kita (-os) institucijos.

Įžanga

Šiame leidinyje apibendrinama informacija, atspindinti 2021 m. Lietuvos studijų būklę ir jos pastarųjų penkerių metų raidos tendencijas. Leidinį sudaro dvi dalys: statistinių rodiklių apžvalga ir teminis tyrimas, skirtas studijų prieinamumo studentams, turintiems specialiųjų poreikių, problematikai. Statistinėje apžvalgoje siekiama atsakyti į klausimus:

- Koks yra aukštojo mokslo finansavimas, ar jis didėja ir kaip didėja? Ieškant atsakymų nagrinėjamos tiek bendrai aukštajam mokslui skiriamos, tiek vienam studentui tenkančios valstybinės lėšos ir aukštųjų mokyklų išlaidų ir pajamų struktūra.
- Kokie yra aukštojo mokslo žmogiškieji išteklių, kaip pagal šiuos rodiklius atrodome kitų šalių kontekste? Analizuojamos dėstytojų ir studentų sociodemografinės charakteristikos, priimamų, nutraukusių ir tęsiančių studijas studentų skaičiai, dėstytojams tenkanti studentų, administracijos darbuotojų dalis.
- Kiek aukštasis mokslas patrauklus užsienio studentams, koks yra studentų ir dėstytojų tarptautinis mobilumas? Analizuojant nagrinėjama pagal visą studijų programą Lietuvoje studijuojančių užsienio piliečių dalies, į dalines studijas išvykstančių ir atvykstančių studentų nuo visų studentų ir dėstytojų dalies nuo visų dėstytojų kaita.
- Kaip aukštųjų mokyklų absolventams sekasi integruotis darbo rinkoje? Ieškant atsakymų nagrinėjamas neseniai aukštąsias mokyklas baigusiu asmenų užimtumo lygis ir kvalifikacijos atitiktis dirbamam darbui.

Ypatingas dėmesys statistinėje apžvalgoje skiriamas trims Lietuvos aukštajame moksle mažiau reprezentuojamoms studentų ir absolventų grupėms: asmenims, kilusiems iš mažų pajamų šeimų, vyresniems nei 30 m. ir specialiųjų poreikių turintiems asmenims. Keliamas klausimas, ar (koku mastu) šioms grupėms sudaromos lygiavertės galimybės įstoti, studijuoti, baigti studijas ir įgytą išsilavinimą realizuoti darbo rinkoje.

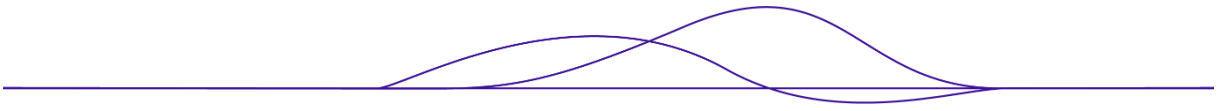
Teminiame tyrime siekiama nustatyti valstybės lygmens priemonių, orientuotų į studijų proceso prieinamumo didinimą studentams, turintiems specialiųjų poreikių, poveikį. Atliekant tyrimą buvo naudojama įrodymais grįsto valdymo priemonė – **sprendimo poveikio vertinimas**, kuomet dėmesys buvo skiriamas intervencijų rinkinio (priemonių, orientuotų į studijų prieinamumo didinimą studentams, turintiems individualių poreikių) veiksmingumui ir galimam poveikiui nustatyti. Vertintos 6 valstybės lygmens priemonės: 3 išmokos, 1 socialinė stipendija bei 2 atleidimai nuo finansinių įsipareigojimų. Keliami klausimai:

- Ar taikant valstybines priemones buvo išspręstos studijų proceso prieinamumo problemos studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios?
- Koks priemonių poveikis studijų proceso atžvilgiu studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios?
- Kokie veiksniai sudaro prielaidas arba kliudo pasiekti numatytus rezultatus ir poveikį?

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus pateikiamos rekomendacijos dėl studijų prieinamumo didinimo individualių poreikių turintiems asmenims aptartos su tyrime dalyvavusių institucijų atstovais.

Tikimės, kad šiame leidinyje susisteminta informacija bus įdomi ir naudinga Lietuvos studijų politikos formuotojams ir įgyvendintojams, kitoms suinteresuotosioms šalims.

Rengėjai

I dalis.

Statistinių rodiklių apžvalga

1. Aukštojo mokslo finansavimas

Skyriuje trumpai aptariamas aukštojo mokslo finansavimas vertinant tris aspektus: finansavimo apimtį (valstybės skiriamas lėšas AM studijoms, vienam studijuojančiam tenkančias lėšas), investicijas į žmogiškuosius išteklius (AM išlaidas darbuotojų atlyginimams) ir finansavimo šaltinį (AM pajamas ir lėšas iš skirtingų šaltinių). Analizė atliekama naudojant OSP ir Eurostato duomenis.

Aukštojo mokslo studijoms valstybės skiriama grynųjų lėšų suma didėjo, tačiau kaip BVP dalis išliko stabili.

Valstybės išlaidos aukštojo mokslo studijoms 2017–2021 m. laikotarpiu sudarė apie 12,9 proc. visų išlaidų švietimui bei 0,6 proc. nuo BVP. Per paskutinius penkerius metus valstybės ir savivaldybių biudžeto išlaidos AM studijoms išaugo kiek daugiau nei trečdaliu: nuo 240 mln. Eur 2017 m. iki 323 mln. Eur 2021 metais.

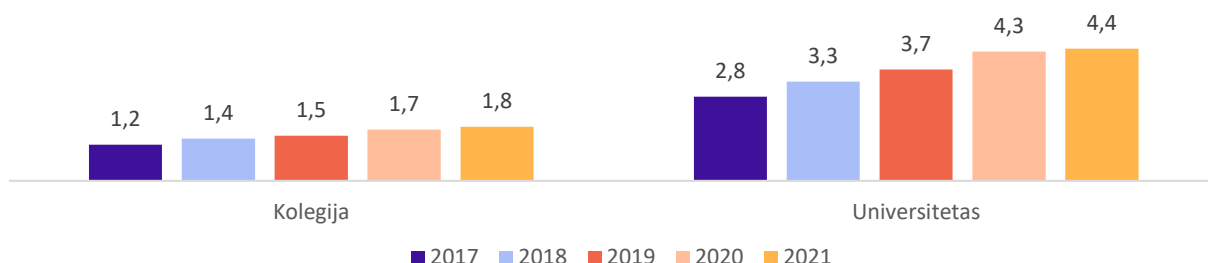
1 lentelė. Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos švietimui ir aukštajam mokslui

		2017	2018	2019	2020	2021
Išlaidos švietimui, mln. EUR	Iš viso	1846,5	2000,9	2105,3	2454,4	2624,5
	Aukštojo mokslo studijoms	239,8	262,8	283,6	304,3	322,8
Išlaidos švietimui, palyginti su BVP, proc.	Iš viso	4,4	4,4	4,4	5,0	4,7
	Aukštojo mokslo studijoms	0,57	0,58	0,58	0,61	0,57

Duomenų šaltinis – OSP

Per pastaruosius penkerius metus valstybės išlaidos, tenkančios vienam studijuojančiam asmeniui, padidėjo daugiau nei per pusę. 2017–2021 m. laikotarpiu valdžios sektoriaus išlaidos, tenkančios vienam studijuojančiam kolegijose, vidutiniškai kasmet padidėdavo po 11 proc., universitetuose po 12 procentų. 2021 m. vienam kolegijoje studijuojančiam asmeniui teko apie 1,8 tūkst. Eur valdžios sektoriaus išlaidų (50 proc. daugiau nei 2017 m.), o vienam studijuojančiam universitete teko apie 4,4 tūkst. Eur (57 proc. daugiau nei 2017 m.).

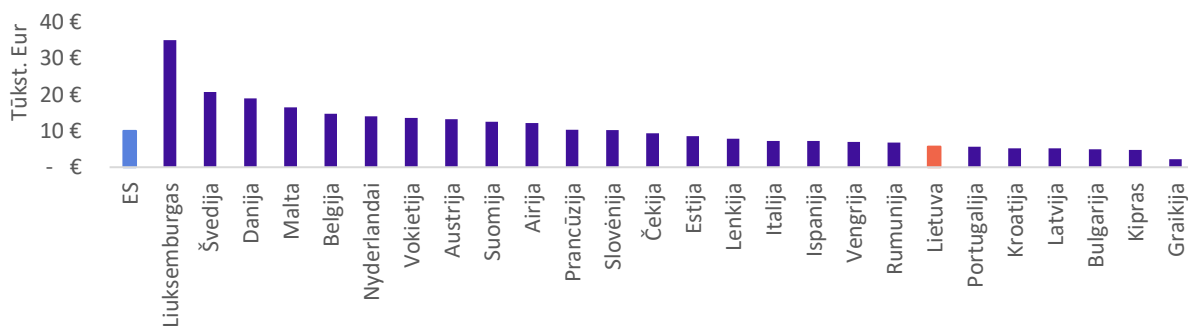
1 pav. Valdžios sektoriaus išlaidos vienam studijuojančiam asmeniui (tūkst. Eur)

Duomenų šaltinis – OSP

ES kontekste pagal valstybės išlaidas, tenkančias vienam AM studentui, esame tarp 14 valstybių, kuriose ši suma yra mažesnė nei ES vidurkis. Eurostato duomenimis, 2019 m. vidutinės ES valstybės išlaidos AM, tenkančios vienam studentui, pagal perkamosios galios standartą (PGS) sudarė 10 tūkst. Eur. Lietuvoje tais metais valstybės išlaidos AM, tenkančios vienam studentui, sudarė 5,7 tūkst. Eur (–43 proc., lyginant su ES vidurkiu). Didėjant lėšų, tenkančių vienam studentui Lietuvoje, sumai, ES kontekste pakilome iš 4-osios vietos nuo galo (2017 m.) į 7-ąją vietą nuo galo (2019 metais). 2019 m. pagal šį rodiklį nuo estų atsilikome trečdaliu, o latvių lenkėme dešimtadaliu.

2 pav. Valstybės išlaidos aukštosioms mokykloms, tenkančios vienam aukštųjų mokyklų studentui, pagal PGS 2019 m.*

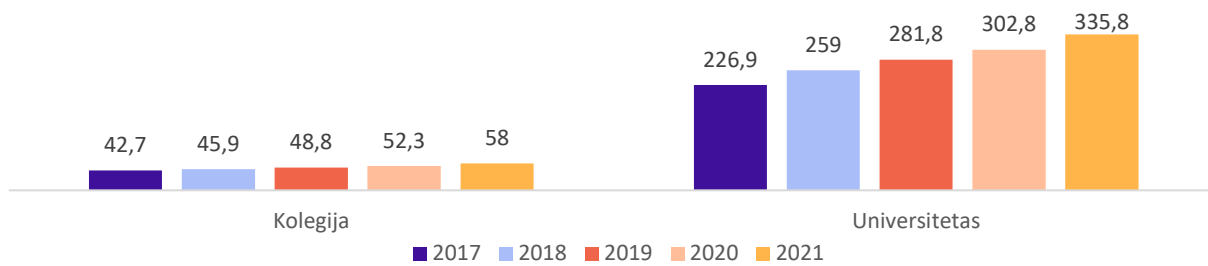

Duomenų šaltinis – Eurostatas

* Nebuvo pateikti Slovakijos 2019 m. duomenys, tad 2019 m. vieta ES skaičiuota 26 valstybių kontekste.

Išlaidos AM darbuotojų atlyginimams paskutinius penkerius metus didėjo, bendroje išlaidų struktūroje stabiliai sudarė beveik du trečdalius visų AM išlaidų. 2021 m., lyginant su 2017 m., kolegijų išlaidos darbo užmokesčiui ir socialinio draudimo įmokoms išaugo 36 proc., o universitetų – 48 procentais.

3 pav. Aukštųjų mokyklų išlaidos darbuotojų darbo užmokesčiui ir socialinio draudimo įmokoms, mln. Eur

Duomenų šaltinis – OSP

2017–2021 m. laikotarpiu AM lėšos ir pajamos didėjo vidutiniškai po 10 proc. kasmet. Analizuojamu laikotarpiu didžiausią dalį (apie 57 proc.) visų AM lėšų ir pajamų sudarė gaunamos iš valdžios sektoriaus. Kolegijose pajamos iš šalies juridinių ir fizinių asmenų sudarė kiek daugiau nei trečdalį, o universitetuose – kiek daugiau nei ketvirtadalį. Pajamos iš užsienio institucijų, tarptautinių organizacijų universitetuose sudaro 7 proc. punktais didesnę dalį, nei kolegijose.

2 lentelė. Aukštųjų mokyklų lėšų ir pajamų struktūra, mln. Eur

	2017	2018	2019	2020	2021	
<i>Kolegija</i>	Iš viso pagal finansavimo šaltinius	68,3	78,7	82	89,9	98,6
	Valdžios sektorius	40,5	43,4	46	51,4	54,5
	Šalies juridiniai ir fiziniai asmenys	23,4	25,7	29	31,2	34,4
	Užsienio institucijos, tarptautinės organizacijos	4,4	9,6	7	7,3	9,7
<i>Universitetas</i>	Iš viso pagal finansavimo šaltinius	372,2	422,6	459,4	521,1	539
	Valdžios sektorius	219,4	245,9	261,5	299,5	306,9
	Šalies juridiniai ir fiziniai asmenys	108,3	113,2	117,1	135,2	134,3
	Užsienio institucijos, tarptautinės organizacijos	44,5	63,5	80,8	86,4	97,8

Duomenų šaltinis – OSP

Apibendrinimas

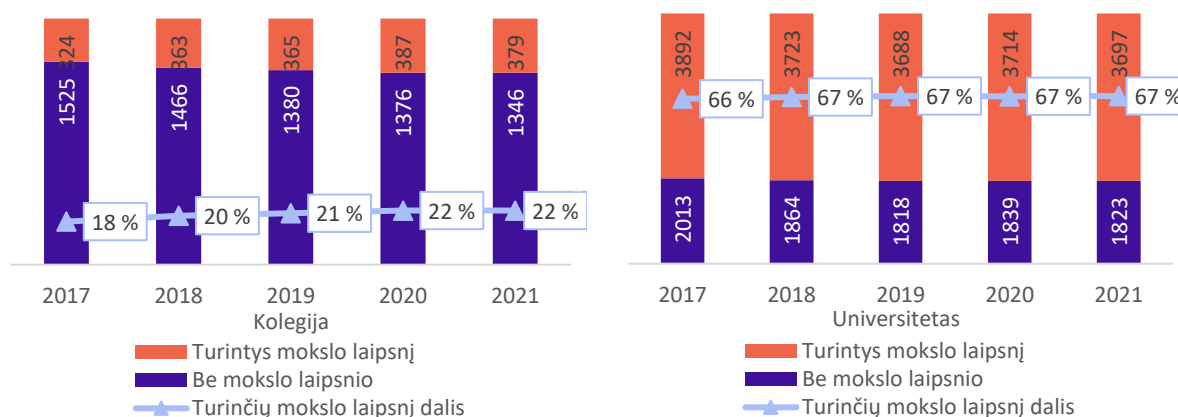
Viešųjų išlaidų aukštajam mokslui nuo BVP dalis paskutinius penkerius metus išliko stabili (apie 0,6 proc. nuo BPV). Matomas grynųjų lėšų skyrimo šiai švietimo sričiai didėjimas, taip pat valstybės išlaidų, tenkančių vienam studijuojančiam asmeniui (nors dar atsilikame nuo ES vidurkio), bei darbuotojų atlyginimams skiriamų lėšų AM institucijose padidėjimas. AM lėšos ir pajamos didėjo vidutiniškai po 10 proc. kasmet, daugiau nei pusės jų šaltinis – valdžios sektorius.

2. Dėstytojai

Šiame skyriuje aptariamos aukštosiose mokyklose dirbančių dėstytojų sociodemografinės charakteristikos (dėstytojų pasiskirstymas pagal amžių, lytį, turimą mokslo laipsnį, turimą etato dalį) ir išvestiniai rodikliai (dėstytojų darbo užmokestis, jiems tenkanti studentų dalis, akademiniam personalui tenkanti administracijos darbuotojų dalis, dėstytojų tarptautinis mobilumas). Analizė grindžiama ŠVIS, SODRA, OSP ir ŠMPF duomenimis.

Per paskutinius penkerius metus dėstytojų etatų skaičius sumažėjo 7 proc.; kolegijose dėstytojų, turinčių mokslo laipsnį, dalis padidėjo 17 proc., o universitetuose išliko stabili (67 proc.). Kolegijose užimtų dėstytojų etatų skaičius 2021 m., lyginant su 2017 m., sumažėjo nuo 1,85 tūkst. iki 1,73 tūkstančių. Pastebėta dėstytojų su mokslo laipsniu dalies nuo visų dėstytojų didėjimo tendencija. Universitetuose užimtų dėstytojų etatų skaičius susitraukė nuo 5,9 tūkst. (2017 m.) iki 5,5 tūkst. (2021 m.); mažėjo tiek turinčių mokslo laipsnį, tiek jo neturinčių. COVID-19 pandemija dėstytojų pareigybių etatams įtakos neturėjo: 2020 ir 2021 metais dėstytojų skaičius buvo artimas 2019 metams (atitinkamai pokytis svyravo tarp –1 proc. ir +1 proc.).

4 pav. Dėstytojų pasiskirstymas pagal mokslo laipsnio turėjimą*

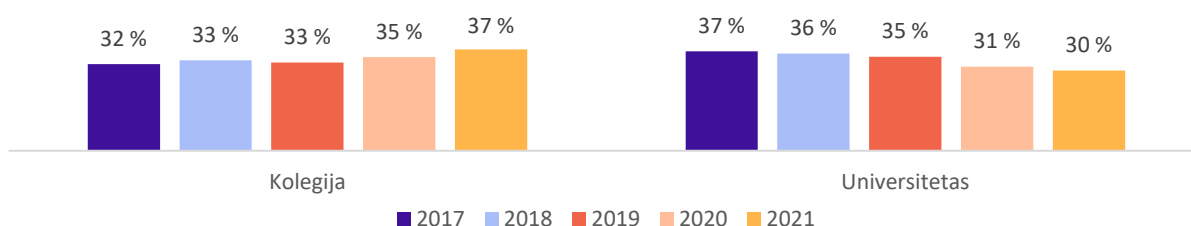

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

* Duomenys atitinkamų metų spalio 1 d. Dėstytojų skaičius pateiktas etatais, suapvalintais iki sveikųjų skaičių (ne asmenų skaičius).

2017–2021 m. laikotarpiu dėstytojų, dirbančių visą darbo laiką, dalis kolegijose augo, o universitetuose – mažėjo. Analizuojamu laikotarpiu dėstytojų, dirbančių kolegijose visą darbo laiką, skaičius sumažėjo nuo 1,03 tūkst. iki 0,98 tūkst., nors žvelgiant į dirbančių visą darbo laiko dalį nuo visų dėstytojų matomas 5 proc. p. padidėjimas. Universitetuose dėstytojų, dirbančių visą darbo laiką, skaičius 2021 m. buvo net penktadaliu mažesnis nei 2017 m. (atitinkamai 3,3 tūkst. 2017 m. ir 2,6 tūkst. 2021 m.), o dalis nuo visų dėstytojų sumažėjo 7 proc. punktais.

5 pav. Dėstytojų, dirbančių visą darbo laiką, dalis*

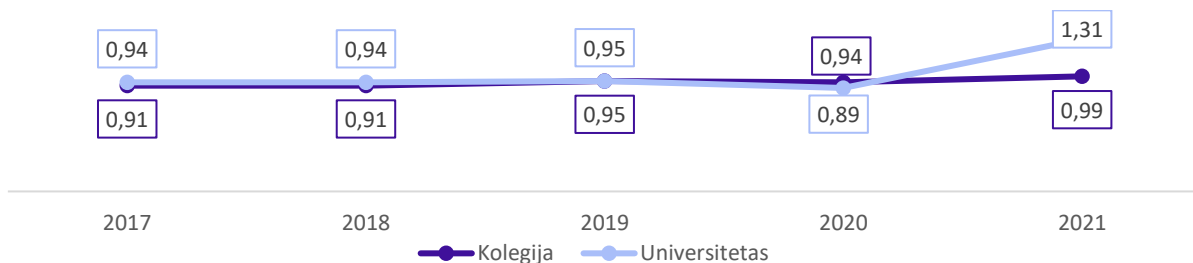

Duomenų šaltinis: ŠVIS, ŠV-01, skaičiavimai – STRATA

* Duomenys atitinkamų metų spalio 1 d. Dalis apskaičiuota nuo visų dirbančių dėstytojų.

2019 m. vidutinis dėstytojų turimas etatas valstybinėse kolegijose ir universitetuose buvo susilyginęs ir siekė 0,95 etato. Iki 2019 m. dėstytojų turimų etatų vidurkis tarp valstybinių kolegijų ir universitetų buvo arti 1 ir ryškesnio atotrūkio tarp skirtingų tipų institucijų dėstytojų nebuvo fiksuota. 2021 m. pastebimas ryškesnis universitetų dėstytojų etatų vidurkio padidėjimas (iki vidutiniškai 1,3 etato) ir šio vidurkio atotrūkis (–24 proc.) nuo kolegijų dėstytojų turimų etatų vidurkio (atitinkamai vidurkis siekė 0,99 etato).

6 pav. Valstybinių AM dėstytojų* turimų etatų vidurkis**

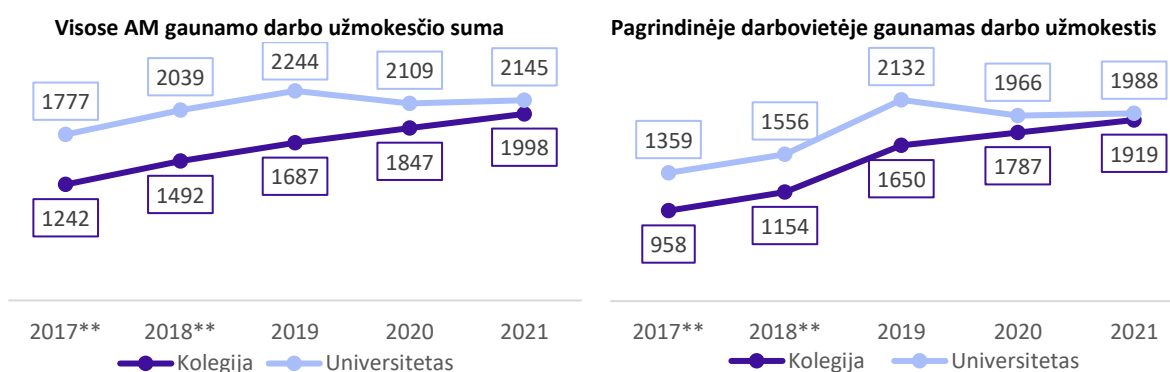
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

* Pagal užimamą pagrindinę pareigybę pagrindinėje darbovietėje.

** Skaičiuojami visose AM turimi etatai atitinkamų metų spalio mėn.; į skaičiavimus įtraukiami tik visą mėnesį dirbę asmenys.

2017–2021 m. matomas dėstytojų atlyginimų augimas: kolegijose darbo užmokesčio didėjimas buvo nuoseklesnis nei universitetuose. 2021 m. valstybinių kolegijų dėstytojų visose dirbtose AM institucijose gaunamo darbo užmokesčio vidurkis (iki mokesčių) buvo beveik dviem trečdaliais didesnis nei 2017 m., o universitetuose padidėjimas siekė 21 procentą. Visk dėlto pastebėtina, kad iki 2019 m. dėstytojų, dirbančių valstybiniuose universitetuose, didėjęs darbo užmokesčio vidurkis 2020 m. šiek tiek susitraukė, o 2021 m. vėl minimaliai padidėjo. Remiantis ŠVIS duomenimis, 2020 m. valstybinių universitetų dėstytojų darbo užmokesčio sumažėjimą galima būtų sieti su tuo, kad palyginti su 2019 m., dirbo daugiau asmenų, ypač užimančių lektorių ir asistentų pagrindines pareigyles, tačiau jie dirbo vidutiniškai mažesne dalimi etato. Ir atvirkščiai – 2021 m. valstybiniuose universitetuose mažėjo docentų, lektorių, profesorių pagrindines pareigyles užimančių asmenų skaičius ir didėjo jų turimų etatų vidurkis.

7 pav. Valstybinių AM dėstytojų⁵ darbo užmokesčio vidurkis iki mokesčių*

Duomenų šaltinis: ŠVIS, SODRA, skaičiavimai⁶ – STRATA

* Skaičiuojama atitinkamų metų spalio mėn.; į skaičiavimus įtraukiami tik visą mėnesį dirbę asmenys.

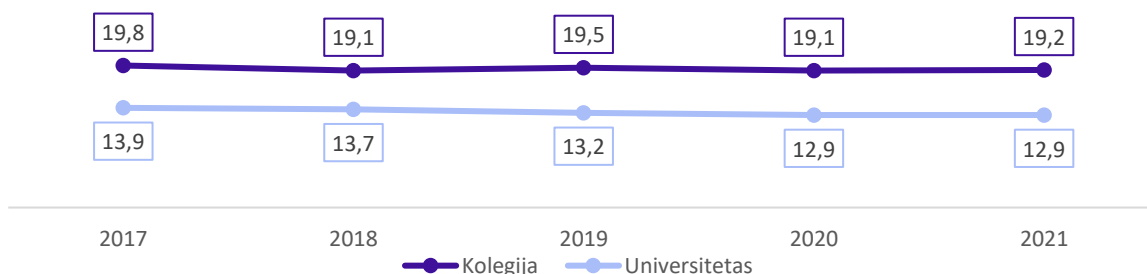
** Dėl 2019 m. įsigaliojusio darbuotojo ir darbdavio mokamų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų pasikeitimo pajamos iki 2019 m. (bruto darbo užmokestis) indeksuotos, t. y. padaugintos iš 1,289 koeficiento.

5 Asmeniui toje pačioje darbovietėje užimant kelias skirtingas pareigyles (pvz., dėstytojo ir (ar) tyrėjo, ir (ar) administracijos darbuotojo), techniškai nėra įmanoma atskirti jo draudžiamųjų pajamų pagal pareigybes tipą, nes ŠVIS pateikiamos susumuotos asmens draudžiamosios pajamos darbovietėje. Analizuojant asmenų darbo užmokestį pagal pareigybes tipą, naudojama pagrindinės pareigybės (šiuo atveju dėstytojo) sąvoka, pagal kurią visos asmens draudžiamosios pajamos priskiriamos pagrindinei pareigybei.

6 Taip pat buvo atliktas papildomas testinis dėstytojų, dirbančių tik pagrindinėje darbovietėje, vidutinių draudžiamųjų pajamų skaičiavimas. Testavimui parinkti 2021 m. Buvo susiaurinta tikslinė dėstytojų, dirbančių pagrindinėje darbovietėje, grupė – atrinkti tik tie dėstytojai, kurie

2017–2021 m. laikotarpiu Lietuvos universitetuose vienam dėstytojo etatui I–II pakopos studentų teko mažiau nei kolegijose. 2021 m. studentų skaičius, tenkantis vienam dėstytojo etatui, buvo mažesnis nei 2017 m. (atitinkamai: kolegijose buvo 3 proc. mažesnis nei 2017 m., universitetuose – 7 procentais). Kolegijose paskutinius penkerius metus vienam dėstytojo etatui teko apie 19 studentų, universitetuose – apie 13. Platesniame Europos ar EBPO šalių kontekste neišsiskiriame: 2020 m. vienam Lietuvos AM dėstytojui teko vidutiniškai 15 studentų – panašiai kiek Nyderlanduose, Portugalijoje⁷, buvome arti EBPO šalių vidurkio⁸.

8 pav. I ir II pakopų studentų, tenkančių vienam dėstytojo etatui, skaičius

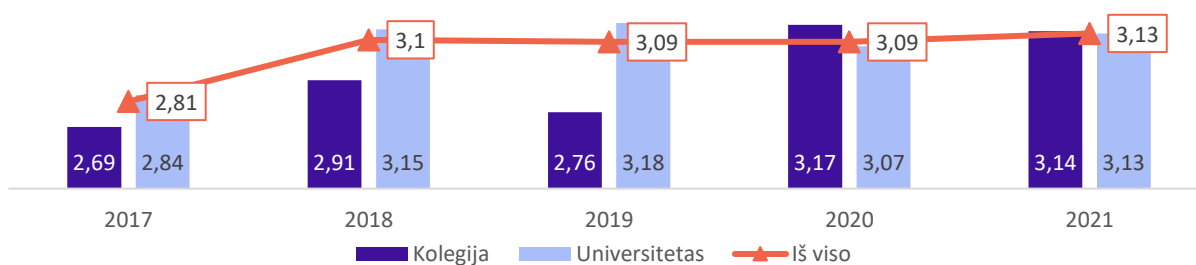

Duomenų šaltinis: ŠVIS, ŠV-01, skaičiavimai – STRATA

* Duomenys atitinkamų metų spalio 1 d.

Akademinio personalo užimamų etatų yra trigubai daugiau nei administracinio personalo. 2021 m. vidutinio sąlyginio dėstytojų kartu su mokslo darbuotojais skaičiaus ir vidutinio sąlyginio administracijos darbuotojų kartu su aukštųjų mokyklų vadovais skaičiaus santykis AM buvo 3,13 (11 proc. daugiau nei 2017 metais). Iki 2019 m. kolegijose šis santykis buvo mažesnis nei universitetuose (atitinkamai kolegijose 2017–2019 m. vidurkis buvo apie 2,79, o universitetuose – 3,0), vėliau santykis supanašėjo.

9 pav. Akademinio personalo (vidutinio sąlyginio dėstytojų ir mokslo darbuotojų skaičiaus) užimamų etatų ir administracijos kartu su vadovais užimamų etatų santykis*

Duomenų šaltinis – ŠV-01, skaičiavimai – STRATA

* Duomenys atitinkamų metų spalio 1 d.,

Per paskutinius penkerius metus, lyginant dėstytojų pagal amžiaus grupes skaičiaus pokyčius, pastebėtas jaunesnio amžiaus dėstytojų skaičiaus mažėjimas ir vidutinio amžiaus dėstytojų skaičiaus didėjimas. 2021 m., lyginant su 2017 m., kolegijose beveik penktadaliu sumažėjo jaunesnio nei 39 m. amžiaus dėstytojų skaičius, o

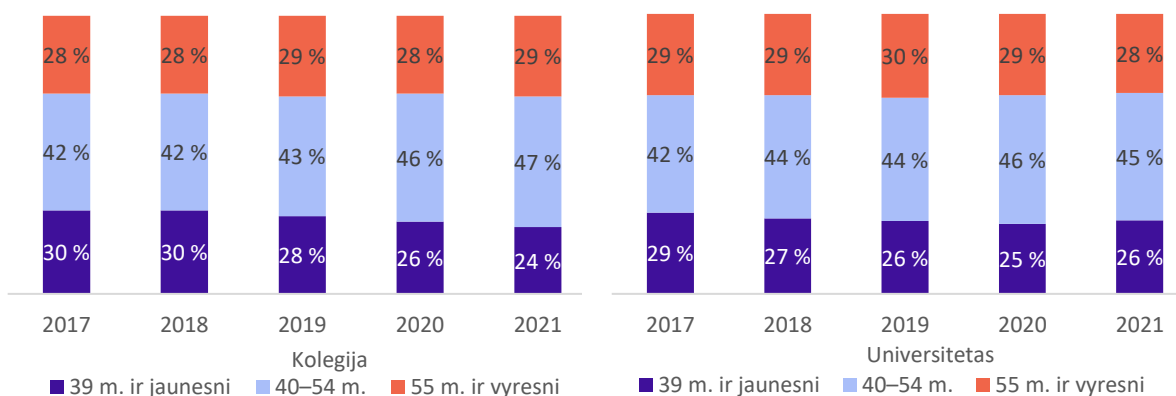
2021 m. dirbo visą spalio mėn., gavo didesnes nei 0 pajamas, dirbo tik vienoje darbovietėje ir užėmė tik vieną pareigybę (pvz., tik asistento, tik lektorius ir pan.) ir jų turimas etatas buvo ne mažesnis nei 0,25, bet ne didesnis nei 2. Tokioje dėstytojų imtyje vidutinės draudžiamosios pajamos, lyginant su tais, kurie dirba vienoje darbovietėje, bet nebūtinai užėmė tik vieną pareigybę, buvo mažesnės 11 proc. kolegijose (vidutinis dėstytojo darbo užmokestis susiaurintoje dėstytojų imtyje siekė 1,72 tūkst. Eur) ir 13 proc. universitetuose (vidutinis atlyginimas siekė 1,76 tūkst. Eur). Tai rodo, kad papildomos pareigos ar papildomas darbas kitoje AM turi reikšmės skaičiuojant dėstytojų vidutinius atlyginimus. Skaičiavimo modelio pasirinkimas turėtų priklausyti nuo keliamo tikslo, pvz., ar siekiama stebėti dėstytojų gaunamų pajamų dinamiką tik tais atvejais, kai dirbama vienoje AM, ar domina bendrai gaunamos dėstytojų pajamos, nepaisant to, kiek užimama pareigybų ir keliose institucijose dirbama.

7 Eurostat (2022). Ratio of pupils and students to teachers and academic staff by education level and programme orientation [EDUC_UOE_PERP04__custom_3573678]. Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/74021608-dd48-4479-9577-63ff31a083f0?lang=en>

8 OECD (2022). Ratio of students to academic staff, by type of institution (2020). In: Education at a Glance 2022: OECD Indicators. OECD Publishing, Paris. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1787/d3c47ec9-en>.

universitetuose – 5 procentais. Per analizuojamą laikotarpį 40–54 m. amžiaus dėstytojų skaičius kolegijose išaugo 7 proc., o universitetuose – 12 procentų. COVID-19 pandemijos metu kolegijų ir universitetų dėstytojų pagal amžiaus grupes skaičiai kito netolygiai. 2020 metais 40 m. ir vyresnio amžiaus dėstytojų skaičius kolegijose padidėjo, o universitetuose dėstytojų skaičius sumažėjo visose amžiaus kategorijose. 2021 m. kolegijose sumažėjo jaunesnės amžiaus grupės dėstytojų, kitų grupių beveik nekito; o universitetuose pastebėtas atvirkščias 2020 m. variantas – visose amžiaus grupėse dėstytojų skaičius išaugo nuo 10 iki 20 procentų. Dėstytojų amžiaus struktūrai įtakos gali turėti ne tik populiacijos dydis ir bendras pasiskirstymas šalies populiacijoje ar AM institucijų tinklo pokyčiai, bet ir AM išsilavinimo įgijimo trukmė (vyresniame amžiuje baigus studijas, vėliau įsitraukiami ir į akademinio personalo sudėtį); taip pat dėstytojų atlyginimai, darbo sąlygos, sudaromos AM institucijose (pvz., ilgalaikių darbo sutarčių, konkurencingo atlyginimo užtikrinimas gali būti laikomas patrauklia paskata pritraukti jaunesnio amžiaus dėstytojus arba išlaikyti esamą personalą)⁹.

10 pav. Dėstytojų profilis pagal amžių*

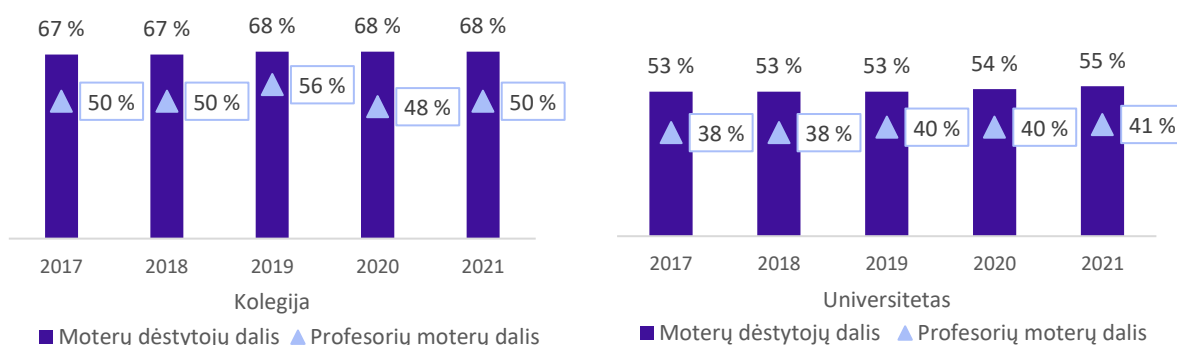

Duomenų šaltinis – ŠV-01, skaičiavimai – STRATA

* Duomenys atitinkamų metų spalio 1 d. Dėstytojų pagal amžiaus grupes pasiskirstymas skaičiuotas remiantis vidutiniu sąlyginiu darbuotojų skaičiumi.

Vis didesnę akademinio personalo dalį sudaro moterys, tačiau proveržio užimant aukščiausią akademinę poziciją (profesoriaus pareigybę) nematyti. 2017–2021 m. daugiau nei du trečdaliai kolegijų dėstytojų buvo moterys. Šio tipo AM profesorės moterys sudarė pusę profesorių pozicijas užimančių asmenų. Universitetuose analizuotu laikotarpiu dėstytojos sudarė kiek daugiau nei pusę visų dėstytojų, o užimančių profesoriaus poziciją dalis buvo vidutiniškai 11 proc. p. mažesnė nei kolegijose.

11 pav. Dėstytojų profilis pagal lytį: dėstytojų moterų dalis nuo visų dėstytojų ir profesorių moterų dalis nuo visų profesorių*

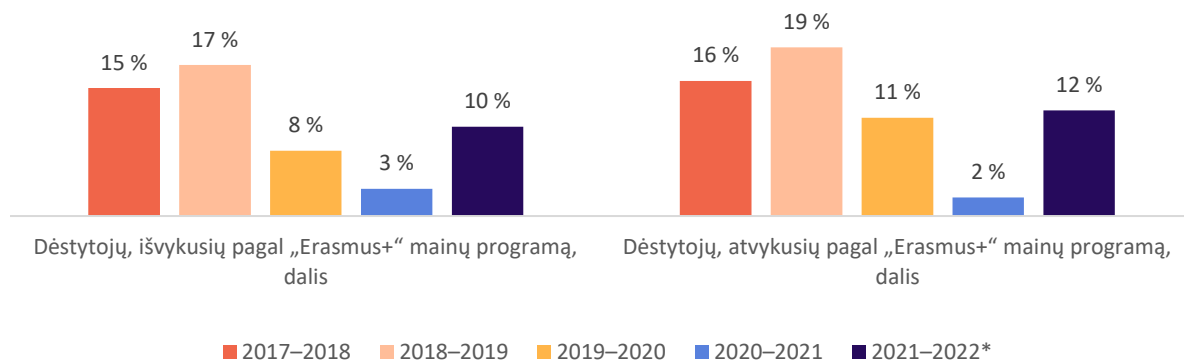
Duomenų šaltinis: OSP, skaičiavimai – STRATA

* Mokslo metų pradžioje.

9 OECD (2022). Indicator D8. What is the profile of academic staff and what is the student-academic staff ratio? In: OECD (2022). Education at a Glance 2022: OECD Indicators. OECD Publishing, Paris. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1787/3197152b-en>.

COVID-19 pandemija ir su ja susiję kontaktinio bendravimo bei kelionių apribojimai turėjo reikšmingą įtaką dėstytojų tarptautiniam mobilumui. Nuosekliai didėjusi išvykstančių ir atvykstančių dėstytojų pagal „Erasmus+“ programą dalis 2019–2020 mokslo metais ženkliai sumažėjo ir vėlesniais metais, atlaisvėjus kelionių suvaržymams, nepasiekė 2017–2018 m. m. buvusio lygio. Dėl pandemijos 2019–2020 m. m. dėstytojų mobilumas iš Lietuvos arba į Lietuvą sumažėjo atitinkamai 10 ir 9 proc. p., palyginti su ankstesniais mokslo metais.

12 pav. Dėstytojų, išvykusių ir atvykusių dėstyti pagal mainų programas, dalis**

Duomenų šaltinis: ŠMPF, ŠVIS; skaičiavimai – STRATA

* Pateikti preliminarūs duomenys.

** Išvykstančių (atvykstančių) dėstytojų dalis yra santykis tarp išvykstančių (atvykstančių) dėstytojų skaičiaus ir dėstytojų etatų skaičiaus atitinkamų mokslo metų spalio 1 d.

Apibendrinimas

Kolegijos. Per 2017–2021 m. kolegijose pastebėtas mokslo laipsnį turinčių dėstytojų dalies padidėjimas; vis didesnė jų dalis dirbo visą laiką (vis dėlto ši dalis didėjo dėl bendro dėstytojų skaičiaus mažėjimo). Minimu laikotarpiu valstybinių kolegijų dėstytojų užimamo etato vidurkis buvo apie 0,94, o darbo užmokesčio vidurkis nuosekliai didėjo (pakilo nuo 1,2 tūkst. Eur 2017 m. iki 2,0 tūkst. Eur 2021 metais). Nors studentų, tenkančių vienam dėstytojui, skaičius mažėjo, vis dėlto šio tipo AM institucijų dėstytojams tenka kiek didesnis darbo krūvis studentų skaičiaus atžvilgiu, nei jų kolegoms, dirbantiems universitetuose. Akademinio ir administracinio personalo santykis kolegijose buvo mažesnis nei universitetuose. 2021 m., palyginti su 2017 m., kolegijose beveik penktadaliu sumažėjo jaunesnio nei 39 m. amžiaus dėstytojų skaičius. Didesnę dalį (daugiau nei du trečdalius) kolegijų dėstytojų sudaro moterys. Moterų dalis aukščiausioje akademinėje – profesoriaus pozicijoje siekė apie pusę.

Universitetai. Analizuotu laikotarpiu mažėjo tiek turinčių mokslo laipsnį, tiek jo neturinčių universitetų dėstytojų užimamų etatų skaičius; taip pat pastebėtas dirbančių visą darbo laiką dalies mažėjimas. Dauguma (du trečdaliai) dėstytojų pareigybės užimančiųjų yra įgiję mokslo laipsnį. Universitetų dėstytojų darbo krūvis (pagal studentų skaičių, tenkantį vienam dėstytojui) mažesnis, palyginti su kolegijų dėstytojais. Anksčiau vyravusi tendencija, kad valstybiniuose universitetuose dirbančių dėstytojų užimamas vidutinis etatas yra mažesnis nei 1, 2021 m. ryškiai pasikeitė (padidėjo iki vidutiniškai 1,3 etato). Šių institucijų dėstytojų atlyginimai 2021 m., palyginti su 2017 m., padidėjo beveik penktadaliu. 2019–2021 m. laikotarpiu pastebėtas universitetų dėstytojų atlyginimų svyravimas sietinas su skirtingas dėstytojo pareigybės (lektoriai, asistentai ir pan.) užimančių asmenų skaičiaus ir jų užimamų etatų dalies pokyčiais. 2017–2021 m. laikotarpiu dėstytojos universitetuose sudarė kiek daugiau nei pusę visų dėstytojų, o užimančių aukščiausią akademinę – profesorės poziciją dalis nuo visų profesorių siekė apie 40 procentų.

3. Studentai

Šiame skyriuje analizuojami aukštųjų mokyklų studijų prieinamumą ir studentų skaičiaus pokyčius bei studentų mobilumo situaciją reprezentuojantys rodikliai. Rodiklių analizė detalizuojama pagal amžiaus, gaunamos finansinės paramos ir specialiųjų poreikių, lyties dimensijas. Analizė atliekama naudojant ŠVIS, SODRA, OSP duomenis. Esant galimybei gauti rezultatai lyginami su tarptautinių tyrimų rezultatais ir papildomi kitų tyrimų įžvalgomis. Skyriaus pabaigoje pateikiamas analizės apibendrinimas.

3.1. Studijų prieinamumas

Aukštojo mokslo prieinamumo tyrimuose ir politinėje darbotvarkėje išskiriamos dvi kryptys: prieinamumo masto ir prieinamumo lygiavertiškumo. Aukštojo mokslo prieinamumo mastą šalyje nusako tokie rodikliai, kaip aukštosiose mokyklose studijuojančių ar aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalis. Kalbant apie lygiavertišką prieinamumą dėmesys skiriamas specifinėms, tradiciškai aukštajame moksle mažiau reprezentuojamoms grupėms – siekiama atsakyti į klausimą, ar galimybės įstoti, studijuoti ir įgyti aukštąjį išsilavinimą nepriklauso nuo asmens charakteristikų, kurių jis negali kontroliuoti, kaip lytis ar rasė¹⁰. Šioje apžvalgoje daugiausia dėmesio skiriama trims Lietuvos aukštajame moksle mažiau reprezentuojamoms grupėms: mažų pajamų, vyresniems nei 30 m. ir specialiųjų poreikių turintiems asmenims. Šios trys asmenų grupės analizei parinktos siejantis su Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos rengiamame „Lietuvos aukštojo mokslo socialinės dimensijos tobulinimo veiklos plane“ išskirtomis tikslinėmis grupėmis¹¹. Socialinė dimensija suprantama kaip visuomenės socialinės struktūros atsispindėjimas aukštojo mokslo dalyvių struktūroje, siekiant užtikrinti socialinę sanglaudą, mažinti nelygybę bei prisidėti prie visuomenės žinių, įgūdžių bei gebėjimų stiprinimo¹². Šioje apžvalgoje studijų prieinamumas išskirtų trijų tikslinių grupių atstovų atžvilgiu vertinamas per lygiavertiškumo prizmę:

- galimybių įstoti lygiavertiškumas vertinamas atsižvelgiant į akademinis pasiekimus iki studijų ir įstojusiujų dalį;
- galimybių studijuoti lygiavertiškumas vertinamas atsižvelgiant į studijų sėkmės rodiklius – pirmame kurse studijas nutraukusių ir laiku studijas pabaigusiu¹³ asmenų dalį.

Aukštojo mokslo prieinamumo mastas auga. Nuo 2018 m. trejus metus iš eilės nuosekliai didėjo įstojusiujų į Lietuvos AM moksleivių dalis. Daugiau negu pusė abiturientų į aukštąsias mokyklas stoja iš karto įgiję brandos atestatus: 2018 m. be pertraukos įstojusiujų dalis tarp įgijusių brandos atestatą siekė 56 proc., o 2021 m. jau sudarė 60 procentų (13 pav.). Įstojusiujų dalies augimą iš dalies galima sieti su reikalavimų siekiantiems studijuoti valstybės lėšomis mažinimu. 2020 m. atsisakyta 2019 m. galiojusių VBE rezultatų ir metinių pažymių vidurkių kartelių, tačiau paliktas reikalavimas, kad stojantieji į daugelį studijų kryptių būtų išlaikę lietuvių kalbos, matematikos ir bent vienos užsienio kalbų VBE. 2021 m. vietoje užsienio kalbos leista rinktis bet kurį trečią VBE.

Kadangi ne visi moksleiviai po 10 klasės tęsia mokslus ir siekia įgyti vidurinį išsilavinimą – brandos atestato dažniau neįgyja mažesnių pajamų, pagrindinę negalią turintys vyriškosios lyties moksleiviai¹⁴ – siekiant tiksliau atskleisti studijų prieinamumą analizuojamoms trims tikslinėms grupėms toliau taikomas po 2 metų nuo buvimo 10 klasėje (metais, kai turėjo baigti vidurinę mokyklą) į AM įstojusiujų dalies nuo visų 10 klasėje buvusių moksleivių rodiklis¹⁵. Remiantis šiuo rodikliu, analizuojamu laikotarpiu aukštojo mokslo siekė mažiau nei pusė

10 EHEA (2015). Widening Participation for Equity and Growth, <http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2015_Yerevan/71/5/Widening_Participation_for_Equity_and_Growth_A_Strategy_for_the_Development_of_the_SD_and_LLL_in_the_EHEA_to_2020_613715.pdf>.

11 Planas rengiamas įgyvendinant XVIII LR Vyriausybės programos įgyvendinimo plane, patvirtintame 2021-03-10 (LRV nutarimu Nr. 155) numatytą 1.6.6. veiksmą „Parengti Lietuvos aukštojo mokslo socialinės dimensijos tobulinimo veiklos planą pagal užsienio šalių patirtį“.

12 London Communiqué. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. (2007). Prieiga internetu: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/Papildomas%20menui2/Bolonijos_procesas/London_communique.pdf

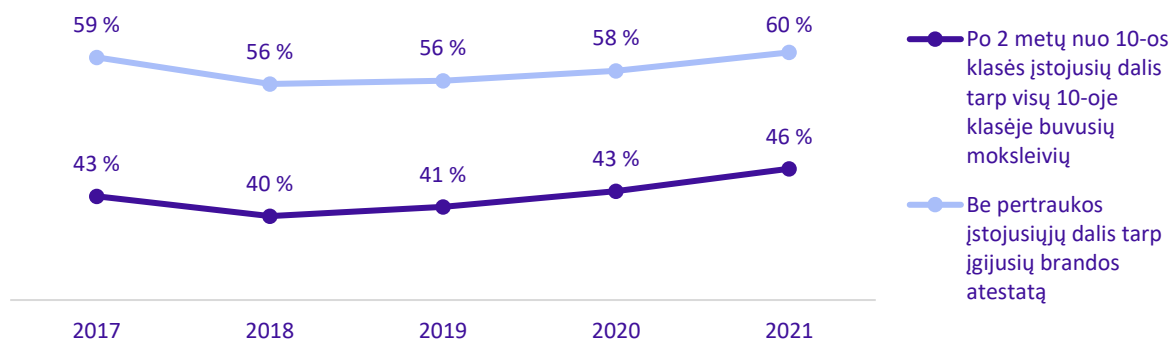
13 Laiku baigusiais studijas laikomi asmenys, diplomą įgiję ne vėliau nei per metus nuo nominalaus (planuojamo) studijų laikotarpio pabaigos.

14 ŠVIS duomenys, STRATA skaičiavimai.

15 Mokyklos baigimo metai stebėti pasirinkti tam, kad būtų galima į apžvalgą įtraukti naujausių abiturientų laidų duomenis.

moksleivių, nors augimo tendencija taip pat fiksuojama: iš visų 10-oje klasėje buvusių moksleivių 2018 m. į aukštąsias mokyklas įstojo 40 proc., o 2021 m. – 46 procentai (13 pav.).

13 pav. Be pertraukos į aukštąsias mokyklas įstojusių moksleivių dalis

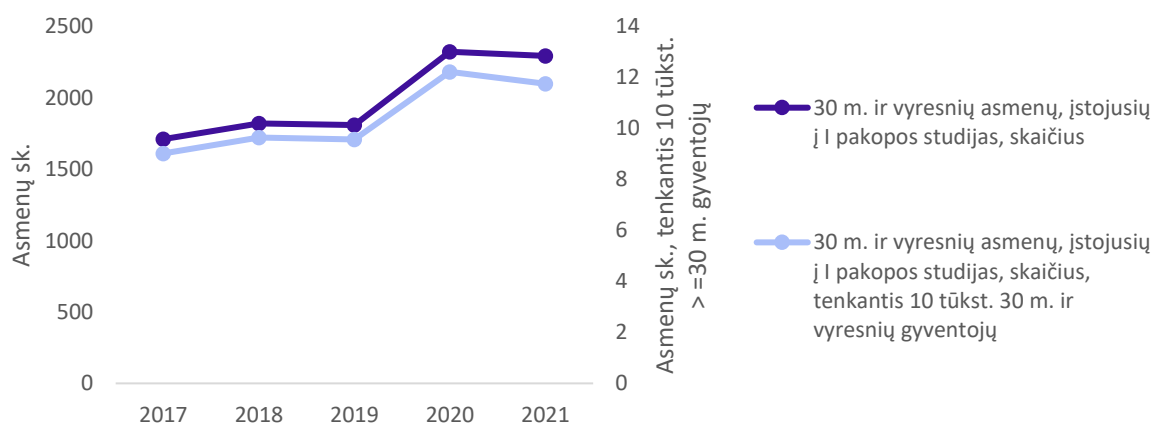
Duomenų šaltinis – ŠVIS

3.1.1 Lygiavertės galimybės įstoti

Lietuvoje, kaip ir kitose EBPO šalyse, aukštosiose mokyklose dažniausiai renkasi studijuoti jaunesni nei 25 metų amžiaus asmenys. 2019 m. duomenimis, Lietuvoje pirmą kartą iki 25 m. amžiaus įstojusiųjų dalis sudarė 86 proc. nuo visų įstojusiųjų (3 proc. p. daugiau nei EBPO vidurkis), o vidutinis tokių asmenų amžius siekė 21 metus (EBPO vidurkis – 22 metai)¹⁶. EBPO teigimu, vėlesnis įsitraukimas į aukštąjį mokslą, žvelgiant iš ekonominės perspektyvos, gali būti matomas kaip valstybei brangiau kainuojanti aplinkybė, nes vėlinasi tokių asmenų įsitraukimas į darbo rinką ir finansinis indėlis į visuomenės gerovę. Kita vertus, sprendimo atidėjimas gali padėti priimti tinkamesnį sprendimą: atidedantys studijas gali būti pasirinkę pirmiausia siekti įgyti darbinės patirties, o vėliau, atsižvelgdami į savo poreikius, rinktis atitinkamas studijas¹⁷.

Vis dėlto 30 ir daugiau metų sulaukę asmenys studijas aukštosiose mokyklose pradeda vis dažniau. 2017 m. 10 tūkst. 30 metų ir vyresnių gyventojų teko 9 įstojusieji į I pakopos studijas, o 2021 m. – 12. Beveik visi, 97 proc., 2017–2021 m. į I pakopos studijas įstojusių 30 metų ir vyresnių asmenų anksčiau nebuvo įgiję aukštojo išsilavinimo.

14 pav. Į I pakopos studijas įstojusių 30 m. ir vyresnių asmenų skaičius

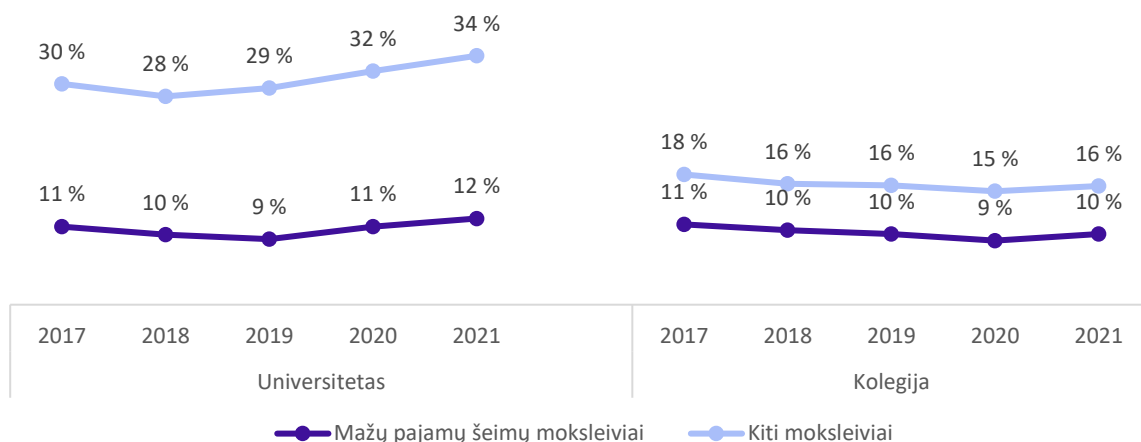
Duomenų šaltinis: OSP, ŠVIS; skaičiavimai – STRATA

Mažų pajamų šeimų moksleiviai į aukštąsias mokyklas įstoja rečiau, analizuojamu laikotarpiu atotrūkis augo. 2021 m. į aukštąsias mokyklas įstojo 50 proc. iš mažų pajamų šeimų kilusių moksleivių, 29 proc. p. mažiau nei iš likusių. Plg.: 2017 m. atotrūkis siekė 26 proc. p. Šiuos skirtumus galima sieti su galimybių studijuoti universitetuose atotrūkiu: laikotarpio pabaigoje iš mažų pajamų šeimų kilę moksleiviai į universitetus įstojo

16 OECD (2021). "B4. Who Is Expected To Enter Tertiary Education", in Education at a Glance 2021: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris.
17 Ten pat.

beveik trigubai rečiau negu likusieji, tuo metu įstojusiujų į kolegijas dalis skyrėsi palyginti neženkliai (6 proc. punktais).

15 pav. Be pertraukos į I pakopos ir vientisąsias studijas Lietuvoje įstojusiu mokslėvių dalis* pagal šeimos pajamas

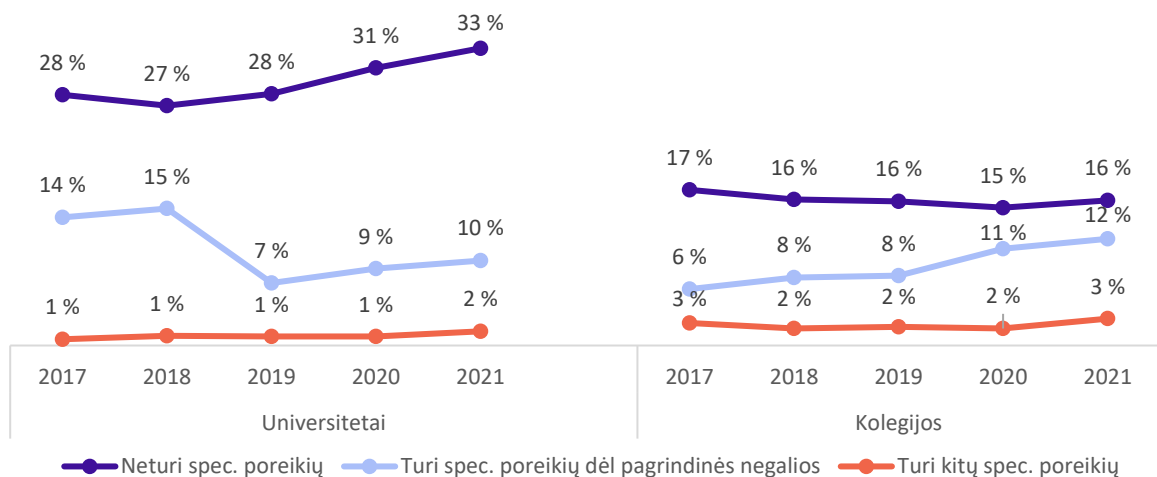

Duomenų šaltinis – ŠVIS

* Dalis skaičiuojama nuo 2015–2019 m. atitinkamai kategorijai priklausiusių dešimtokų skaičiaus

Mažėja atotrūkis tarp specialiųjų poreikių turinčių ir likusių mokslėvių galimybių įstoti į kolegijas, tačiau didėja – į universitetus. 2021 m. į universitetus įstojo 10 proc. dėl negalios specialiųjų poreikių turėjusių mokslėvių, tai yra 23 proc. p. mažiau nei spec. poreikių neturėjusių (2017 m. – 14 proc. p. mažiau). Tuo pat metu įstojusiujų į kolegijas mokslėvių, turėjusių dėl pagrindinės negalios kylančių specialiųjų poreikių, dalis siekė 12 proc. – 4 proc. p. mažiau nei neturėjusių. 2017–2021 m. asmenų, turinčių dėl pagrindinės negalios atsiradusių ir kitų spec. poreikių, bendras galimybių įstoti į aukštąsias mokyklas (universitetus arba kolegijas) atotrūkis nuo spec. poreikių neturinčių asmenų padidėjo 3 proc. punktais.

16 pav. Be pertraukos į I pakopos ir vientisąsias studijas Lietuvoje įstojusiujų dalis* pagal specialiųjų poreikių kategoriją*

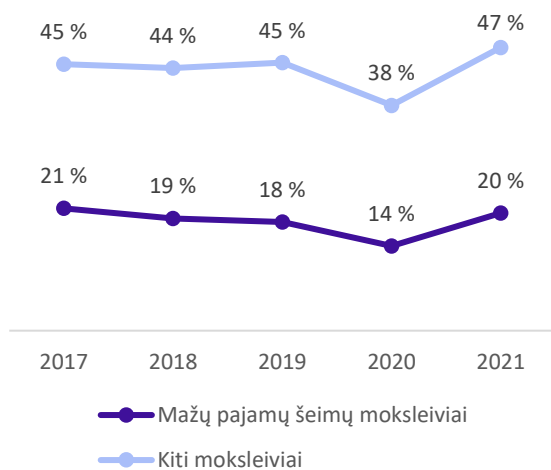
Duomenų šaltinis – ŠVIS

* Dalis skaičiuojama nuo 2015–2019 m. atitinkamai kategorijai priklausiusių dešimtokų skaičiaus.

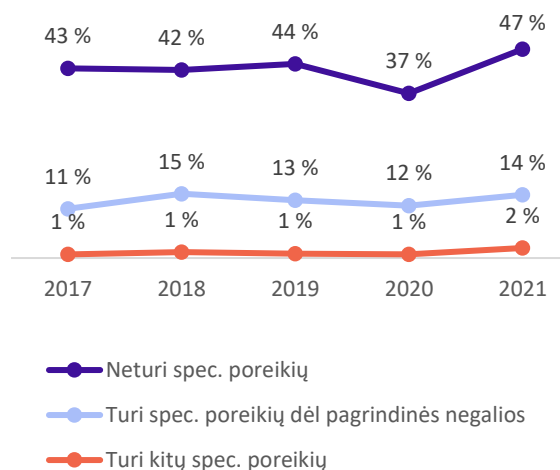
Vienas galimybių įstoti skirtumas galinčių paaiškinti veiksnių – akademiniai pasiekimai bendrojo ugdymo etape. Atotrūkis tarp išlaikiusių tris VBE mažas pajamas ar specialiųjų poreikių turinčių mokslėvių ir kitų

moksleivių – ženklus ir augantis. 2021 m.¹⁸ siekiantiems gauti valstybės finansavimą studijoms buvo privaloma išlaikyti tris VBE: lietuvių kalbos, matematikos ir vieną pasirinktą¹⁹. Šiuos egzaminus išlaikiusiųjų dalis tarp mažų pajamų moksleivių siekė 20 proc., o tarp likusių 2,4 karto daugiau – 47 procentus (palyginti su 2017 m., atotrūkis padidėjo 4 proc. p.). Pasiekimų skirtumai tarp turėjusių specialiųjų poreikių ir likusių moksleivių buvo dar reikšmingesni. 2021 m. tris į VF vietą pretenduoti reikalingus VBE išlaikė 14 proc. dėl pagrindinės negalios kylančių specialiųjų poreikių turėjusių moksleivių, o tarp likusių 3,3 karto daugiau (2017 m. atotrūkis buvo 3 proc. p. mažesnis). Tris aptariamus egzaminus išlaikiusiųjų dalis tarp turinčių kitų spec. poreikių 2017–2021 m. siekė 1–2 procentus. Svarbu atkreipti dėmesį, kad tam tikrų sutrikimų turintiems moksleiviams užtikrinama, kad egzaminų laikymas ir vertinimas būtų pritaikytas jų specialiesiems poreikiams²⁰. Kai kuriais atvejais moksleiviai taip pat gali būti atleisti nuo brandos egzaminų laikymo²¹ (priklausomai nuo ligos – nuolat arba terminuotam laikui)²². Atleidimas nuo egzaminų laikymo gali tapti kliūtimi stojant į aukštąsias mokyklas ir ypač konkuruojant dėl valstybės finansavimo²³. Išsamūs ir patikimi duomenys apie daugumos vyresnių nei 30 m. studentų pasiekimus bendrojo ugdymo etape ataskaitos autoriams neprieinami.

17 pav. Moksleivių, išlaikiusių lietuvių kalbos, matematikos ir dar bent vieną pasirinktą VBE, dalis pagal šeimos pajamas*

18 pav. Moksleivių, išlaikiusių lietuvių kalbos, matematikos ir dar bent vieną pasirinktą VBE, dalis pagal specialiųjų poreikių kategoriją*

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

* Dalis skaičiuojama nuo 2015–2019 m. atitinkamai kategorijai priklausiusių dešimtokų skaičiaus

Didėjant pasiekimų atotrūkiui auga ir galimybių gauti valstybės finansavimą studijoms skirtumai. Nors 2018–2021 m. bendras finansavimo studijoms prieinamumas didėjo, pažeidžiamoms grupėms priklausantiems moksleiviams papildomomis galimybėmis gauti finansavimą pavyko pasinaudoti prasčiau. Valstybės finansavimą studijoms gaunančiųjų dalis tarp 10 klasėje buvusių mažų pajamų šeimų moksleivių šiuo laikotarpiu didėjo 4 proc. p. iki 14 proc., tuo metu tarp moksleivių iš labiau pasiturinčių šeimų – 11 proc. p. iki 35 procentų. Valstybės

18 2017 ir 2018 m. moksleiviai, pretenduojantys į valstybės finansuojamas I pakopos ir vientisųjų studijų vietas, turėjo būti išlaikę lietuvių kalbos VBE (jei stoja į universitetą) arba MBE (jei stoja į kolegiją), užsienio kalbos VBE bei matematikos VBE. Nuo 2019 m. pretenduojantiems į VF vietas koleginiuose studijose taip pat tapo privalomas lietuvių kalbos VBE.

19 LR ŠMŠM ministro 2020-02-04 įsakymas (Nr. V-147) „Dėl švietimo, mokslo ir sporto ministro 2017 m. rugpjūčio 30 d. įsakymo Nr. V-661 „Dėl Asmenų, pretenduojančių nuo 2019 metų į aukštųjų mokyklų pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų vietas, mokymosi rezultatų minimalių rodiklių patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/02b72eb0471b11ea8895faf9aa6b1770>

20 ŠMM ministro 2006-12-18 įsakymas (Nr. ISAK-2391) „Dėl Brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo ir Lietuvių kalbos ir literatūros įskaitos organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2022-05-18. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.759F8EEA8302/asr>

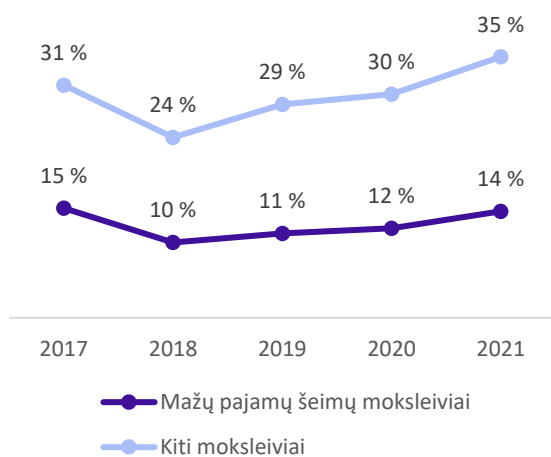
21 ŠMM ministro 2012-02-13 įsakymas (Nr. V-258) „Dėl Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo, kalbų įskaitų, brandos egzaminų užduoties formos, vykdymo ir vertinimo instrukcijų pritaikymo mokiniams, buvusiems mokiniams ir eksternams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašo patvirtinimo“. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2021-10-12. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.418899/asr>

22 SAM ir ŠMM ministrų 2003-01-08 įsakymas (Nr. V-11/18) „Dėl Ligų, galinčių būti pagrindu atleisti asmenis nuo brandos egzaminų, sąrašo patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0F7850B4E05A>

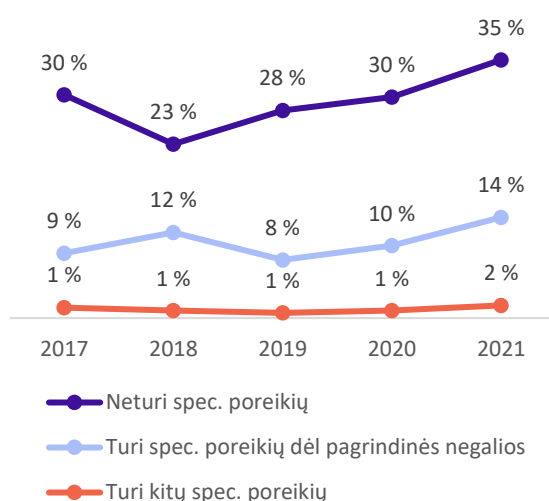
23 Garbenčiūtė, L. ir kt.(2020). Studija dėl finansinės pagalbos priemonių, skiriamų studentams turintiems negalią siekiant didinti studijų prieinamumą, panaudojimo mažėjimo. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Studija-de%CC%87I-finansine%CC%87s-pagalbos-priemoniu%CC%A8.pdf>

finansavimą gaunančiųjų dalis tarp mokslievių, turinčių spec. poreikių dėl pagrindinės negalios, tuo pačiu laikotarpiu didėjo vos 2 proc. p. iki 14 procentų.

19 pav. Be pertraukos įstojusių ir valstybės finansavimą studijoms gavusių mokslievių dalis pagal šeimos pajamas*

20 pav. Be pertraukos įstojusių ir valstybės finansavimą studijoms gavusių mokslievių dalis pagal spec. poreikių kategoriją*

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

* Dalis skaičiuojama nuo 2015–2019 m. atitinkamai kategorijai priklausiusių dešimtokų skaičiaus

3.1.2 Lygiavertės galimybės studijuoti

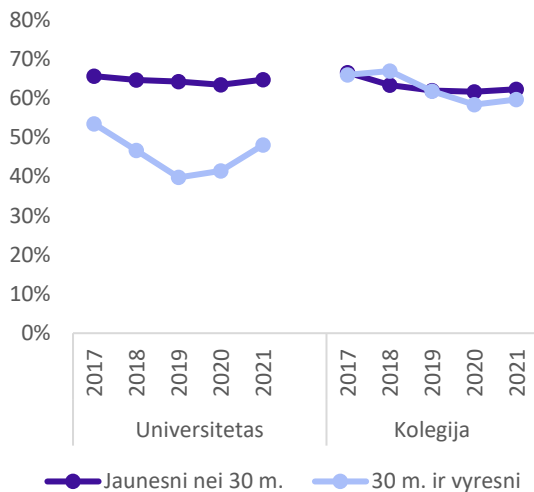
Vyresni studentai rečiau laiku baigia universitetines studijas, dažniau jas nutraukia jau pirmame kurse.

Naujausiais duomenimis, 30 metų ir vyresni studentai universitetines studijas pirmame kurse nutraukė 9 proc. p. dažniau nei likusieji, o laiku jas baigė 17 proc. p. rečiau. 2017–2021 m. laikotarpiu atotrūkis tarp jaunesnių nei trisdešimties ir vyresnių universitetų studentų studijų baigimo bei nutraukimo rodiklių kito nestabiliai: 2017–2019 m. augo, o 2019–2021 m. mažėjo. Kolegijose studentų pagal išskirtas dvi amžiaus grupes studijų sėkmės rodikliai reikšmingai nesiskyrė (21–22 pav.).

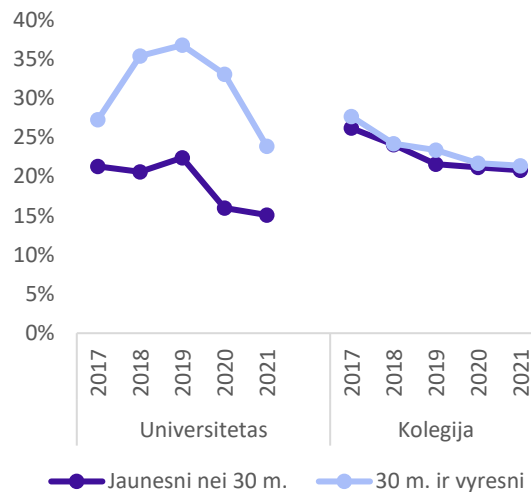
Remiantis anksčiau atliktais tyrimais, vyresnių studentų studijų sėkmei labiausiai kliudo sunkumai siekiant suderinti darbo, šeimos bei studijų metu keliamus reikalavimus. Taip pat pastebima, kad netradicinio amžiaus studentai jaučiasi labiau izoliuoti nuo aukštosios mokyklos gyvenimo, jiems sunkiau įsitraukti į bendras įvairių aukštosios mokyklos būrelių, organizacijų bei asociacijų veiklas. Taip yra ne tik dėl didelio užimtumo, tačiau ir dėl skirtingų tradicinio bei netradicinio amžiaus studentų poreikių. Vis dėlto tyrimai rodo, kad vyresnio amžiaus studentai, turintys ankstesnės mokymosi patirties aukštojo mokslo institucijoje, studijas nutraukia rečiau nei tie besimokantieji, kurie šios patirties neturėjo.²⁴

24 Tamulienė, R. (2014). Paramos studentams identifikavimo modelis koleginiuose studijose. P. 46–51. Prieiga internetu: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2145199/datastreams/MAIN/content>

21 pav. Ne vėliau nei po 12 mėn. nuo nominalaus studijų laikotarpio pabaigos studijas baigusių I pakopos nuolatinių studijų studentų dalis* pagal amžių

22 pav. Pirmame kurse studijas nutraukusių I pakopos studentų dalis pagal amžiaus grupę ir įstojo metus

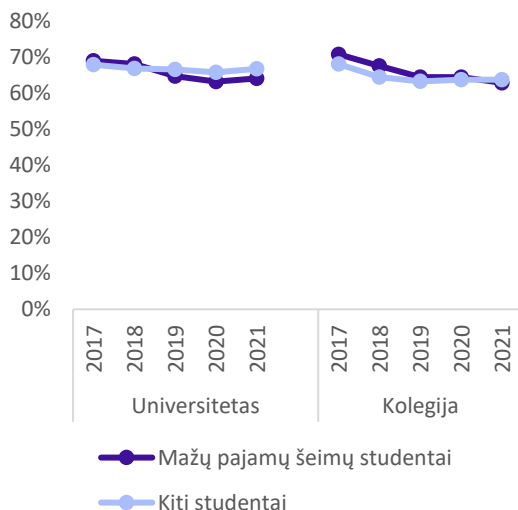

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

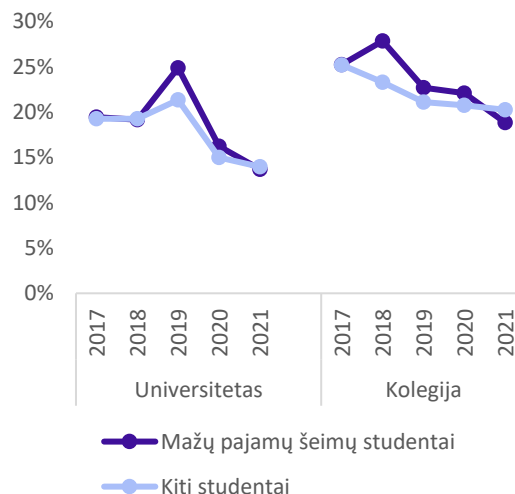
* Horizontalioje ašyje nurodomi metai po 12 mėn. nuo nominalaus studijų laikotarpio pabaigos.

Iš mažų pajamų šeimų kilusių studentų studijų sėkmės rodikliai nuo bendrakursių skyrėsi palyginti maži. 2021 m. pagal laiku universitetines ir kolegines studijas baigusių studentų dalį iš mažų pajamų šeimų kilę moksleiviai atsiliko atitinkamai 3 ir 1 proc. punktais. Studijas pirmame kurse nutraukusių asmenų dalis tarp dviejų grupių skyrėsi iki 1 proc. punkto. Analizuojamu 2017–2021 m. laikotarpiu stebimų rodiklių atotrūkis tarp dviejų grupių stabiliai ir reikšmingai nekito.

23 pav. Ne vėliau nei po 12 mėn. nuo nominalaus studijų laikotarpio pabaigos studijas baigusių I pakopos nuolatinių studijų studentų dalis* pagal finansinės paramos gavimo požymį

24 pav. Pirmame kurse studijas nutraukusių I pakopos studentų dalis pagal finansinės paramos gavimo požymį ir įstojo metus

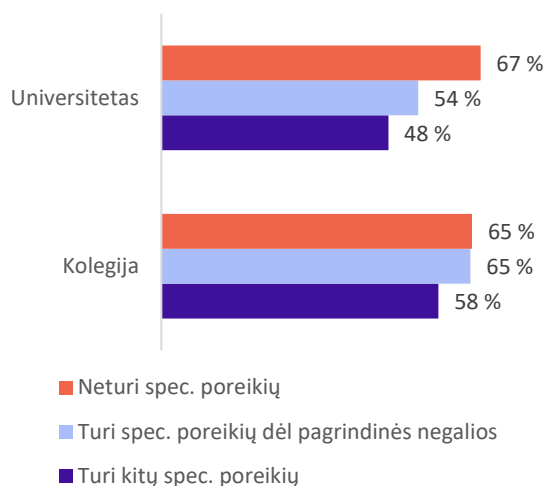
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

* Horizontalioje ašyje nurodomi metai po 12 mėn. nuo nominalaus studijų laikotarpio pabaigos.

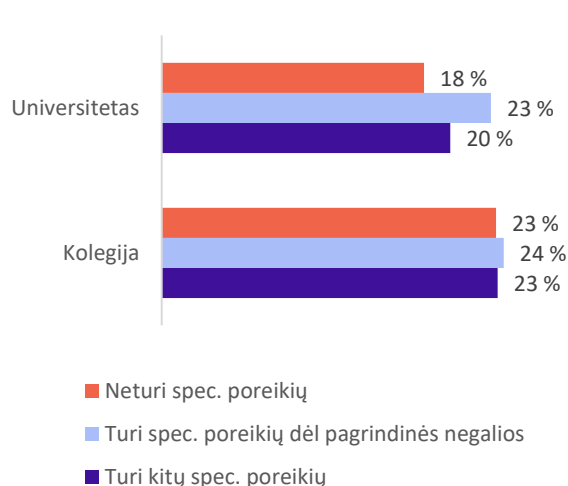
Specialiųjų poreikių turintys asmenys rečiau laiku baigia universitetines studijas, dažniau jas nutraukia jau pirmame kurse. Dėl pagrindinės negalios specialiųjų poreikių turintys studentai universitetines studijas laiku baigė 13 proc. p. rečiau, o turintys kitų specialiųjų poreikių – 19 proc. p. rečiau nei likusieji. Pirmame kurse universitetines studijas nutraukusių studentų dalis tarp turinčių specialiųjų poreikių buvo 2–5 proc. p. didesnė

nei tarp neturinčių. Spec. poreikių turinčių kolegijų studentų studijų sėkmės rodikliai ne prastesni nei kitų. Studentų, turinčių specialiųjų poreikių, kylančių dėl negalios, studijų proceso sėkmingumui įtakos gali turėti sveikatos būklė (pvz., ligų paūmėjimai), su AM fizinės infrastruktūros bei studijų proceso pritaikymu, mokymosi sunkumais²⁵, individualius poreikius atliepančių paslaugų prieinamumu susiję aspektai.

25 pav. Per nominalų studijų trukmės laikotarpį ir vienerius metus studijas baigusiu I pakopos nuolatinių studijų studentų dalis tarp įstojusiu 2017–2021 m.* pagal spec. poreikių požymį

26 pav. Pirmame kurse studijas nutraukusių I pakopos studentų dalis tarp įstojusiu 2017–2021 m.* pagal spec. poreikių požymį

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

* Kasmetiniai rodikliai nelyginami dėl mažų imčių

Viena aplinkybių, kliudančių iš mažų pajamų šeimų kilusių ir vyresnių studentų studijų sėkmei, gali būti poreikis studijas derinti su intensyviu darbu. Darbo (ypač atitinkančio studijų sritį) patirtis gali padidinti studentų konkurencingumą ir palengvinti perėjimą į darbo rinką. Vis dėlto taip pat pastebima, kad dėl didelio darbo krūvio gali mažėti studijoms skiriamas laikas, integracija į socialinę ir akademinę aukštosios mokyklos bendruomenę. Tai savo ruožtu gali prisidėti prie akademinė pasiekimų prastėjimo, didinti tikimybę nebaigti studijų. 2021 m. dirbančiųjų dalis tarp 30 m. ir vyresnių bakalaurantų buvo 28 proc. p. didesnė nei tarp likusiųjų ir siekė 68 proc. Tuo metu dirbančiųjų dalis tarp bakalaurantų, kilusių iš mažų pajamų šeimų, buvo didesnė 5 proc. p. ir siekė 47 proc. Studentai, turintys su pagrindine negalia susijusių ir kitų spec. poreikių, bakalauro studijų metu dirbo atitinkamai 23 proc. p. ir 11 proc. p. rečiau.

3.2. Studentų skaičius ir pagrindinės charakteristikos

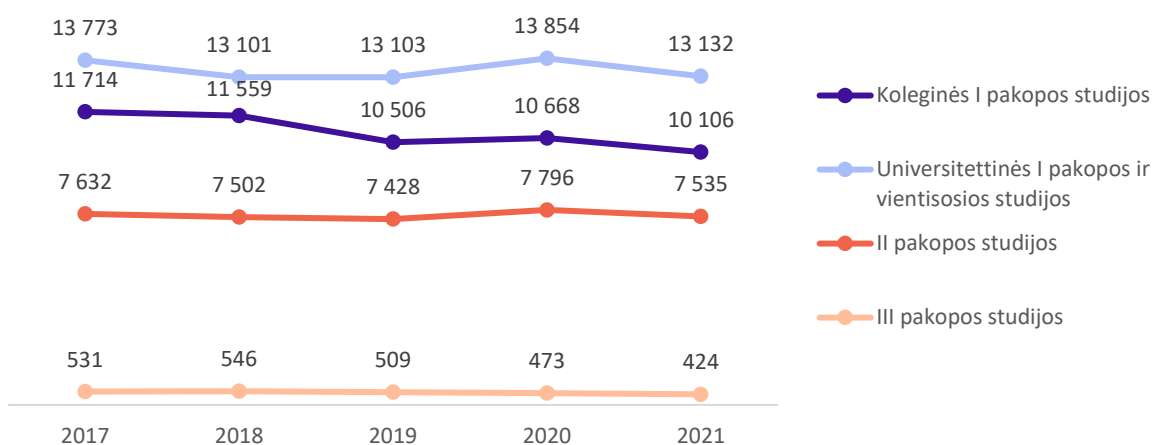
2017–2021 m. įstojusiuju skaičiaus toliau mažėjo, tačiau lėtėjančiu tempu. I–III pakopų ir vietas studijas įstojusiu asmenų skaičius sumažėjo 7 proc. ir laikotarpio pabaigoje siekė 31,3 tūkst. Plg.: vien 2015–2017 m. įstojusiuju skaičius sumažėjo 14 proc. Įstojusiuju skaičiaus mažėjimą galima sieti su ankstesnio laikotarpio demografinėmis tendencijomis: 1998–2002 m., kai gimė dauguma 2017–2021 m. vidurinių mokyklų abiturientų, gimstamumas mažėjo vidutiniškai po 5 proc. per metus. Kita vertus, stabilizuojančios įtakos 2020–2021 m. įstojusiuju skaičiui galėjo turėti reikalavimų siekiantiems gauti valstybės finansavimą bakalauro studijoms mažinimas.

²⁵ Aukštųjų mokyklų kontekste mokymosi sunkumus apibrėžiančio teisinio dokumento nėra (tik viena kita AM yra apibrėžusi savo tvarkos aprašuose, kas yra laikoma mokymosi sunkumais (pvz., Kauno kolegija, Klaipėdos valstybinė kolegija). Vadovaujantis LR ŠMŠM ministro 2011-07-13 įsakymu (Nr. V-1265/V-685/A1-317) „Dėl Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo“, mokymosi sunkumų turinčiais asmenimis laikomi tie, kuriems dėl nepalankios aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsisavinant mokymo programas. Mokymosi sunkumų gali kilti turintiems sulėtėjusią raidą, sveikatos problemų, patiriantiems nepalankių aplinkos veiksnių įtaką, emocinę krizę, nerealizuojantiems ypatingų gabumų, besimokantiems ne gimtąja kalba ar gyvenantiems kitoje kultūrinėje arba kalbinėje aplinkoje.

2021 m. matomas laikinas įstojusiujų į I pakopos studijas skaičiaus padidėjimas: į I pakopos ir vientisąsias studijas įstojo 4 proc., o į magistro 5 proc. daugiau asmenų nei metais anksčiau. Tarp aplinkybių, galėjusių lemti šį prieaugį – dėl COVID pandemijos sumažėjęs alternatyvų studijoms Lietuvoje prieinamumas, visų pirma – apribotos galimybės studijuoti užsienyje, darbo vietų pasiūlos nuosmukis.

Sparčiausiai mažėjo įstojusiujų į kolegines studijas ir doktorantūrą, o įstojusiujų į magistro ir universitetines bakalauro studijas skaičius išliko palyginti stabilus. 2021 m., lyginant su 2017 m., įstojusiujų į doktorantūrą skaičius sumažėjo 20 proc., o įstojusiujų į kolegijas – 14 procentų. Universitetines bakalauro studijas pradėjusių asmenų skaičius analizuojamu laikotarpiu smuko 5 proc., o magistro – 1 procentu. Pastebėtina tai, kad tik 3 procentai kolegijas baigusiu studentų per pastaruosius trejus metus iš eilės nusprendė tęsti mokymąsi II pakopos studijose, o I pakopos studijas baigusiu universitetų absolventų, siekiančių išsilavinimo II pakopoje, dalis tuo pačiu laikotarpiu siekė 27–28 procentus.

27 pav. Įstojusiujų į I, II, III pakopos studijas skaičiaus pokytis

Duomenų šaltinis – ŠVIS

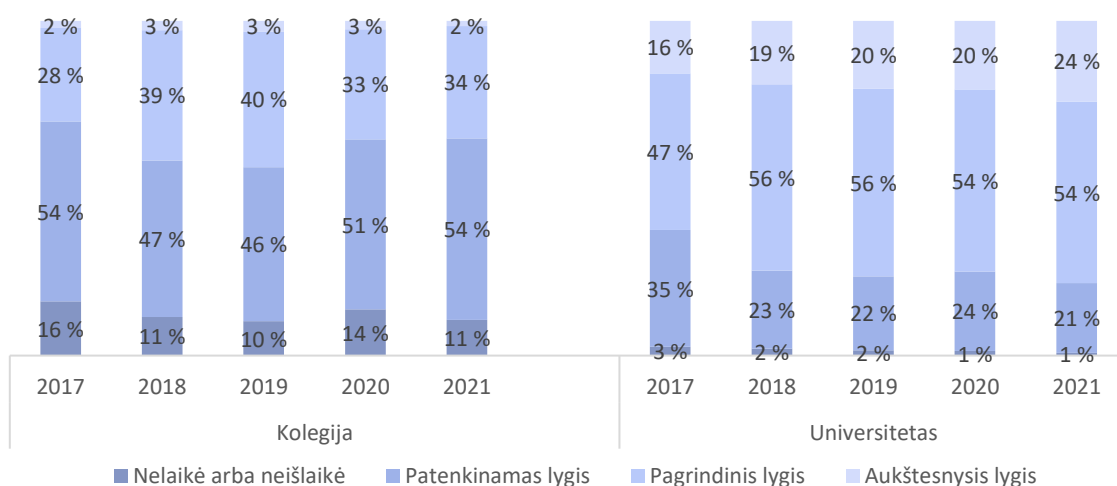
* Į III pakopos studentų skaičių neįtraukti įstojusieji į mokslinius tyrimų institutus.

Vertinant pagal tris siekiantiems gauti valstybės finansavimą studijoms reikalingus²⁶ VBE pagrindiniu ar aukštesniu lygiu išlaikiusiųjų dalį, studentų pasirengimas studijoms analizuojamu laikotarpiu kito nenuosekliai.

- **2017–2021 m. be pertraukos po vidurinės mokyklos baigimo į universitetus įstojusiujų lietuvių kalbos pasiekimai gerėjo santykinai stabiliai.** Universitetuose 2021 m. pagrindiniu ir aukštesniu lygiu lietuvių kalbos VBE išlaikę studentai sudarė 16 proc. p. didesnę dalį nei 2017m. Kolegijose nuo 2017 m. iki 2021 m. šis rodiklis padidėjo 5 proc. p., tačiau stabilaus augimo pasiekti nepavyko: iki 2019 m. didėjusi pagrindiniu ir aukštesniu lygiu VBE išlaikiusių studentų dalis 2020 m., atsisakius minimalaus VBE vidurkio reikalavimų, vėl smuko.
- **Įstojusiujų užsienio kalbų pasiekimai 2017–2021 m. išliko palyginti stabiliai aukšti.** Palyginus su 2017 m., 2021 m. bent vieną užsienio kalbos egzaminą pagrindiniu ir aukštesniu lygiu išlaikiusiųjų dalis tarp įstojusiu į universitetus ir kolegijas neženkliai, 1–2 proc. p., padidėjo ir laikotarpio pabaigoje siekė atitinkamai 96 ir 78 procentus. Įstojusiujų pasiekimai užsienio kalbų egzaminų grupėje buvo geresni nei bet kurioje kitoje.
- **Studentų matematinis pasirengimas išlieka palyginti žemas ir negerėja.** 2017–2021 m. matomi ypač dideli matematikos VBE neišlaikiusių pirmakursių dalies metiniai svyravimai, laikotarpio pabaigoje įstojusiujų matematinis pasirengimas buvo prastesnis, nei įstojusiujų penkeriais metais anksčiau. Pagrindiniu ir aukštesniu lygiu matematikos VBE išlaikiusiųjų dalis 2021 m., palyginus su 2017 m., sumažėjo 16 proc. p. Žemiausias taškas pasiektas 2020 m., kai pagrindiniu ir aukštesniu lygiu matematikos VBE išlaikę asmenys sudarė 33 procentus, 20 procentų įstojusiujų buvo neišlaikę matematikos VBE.

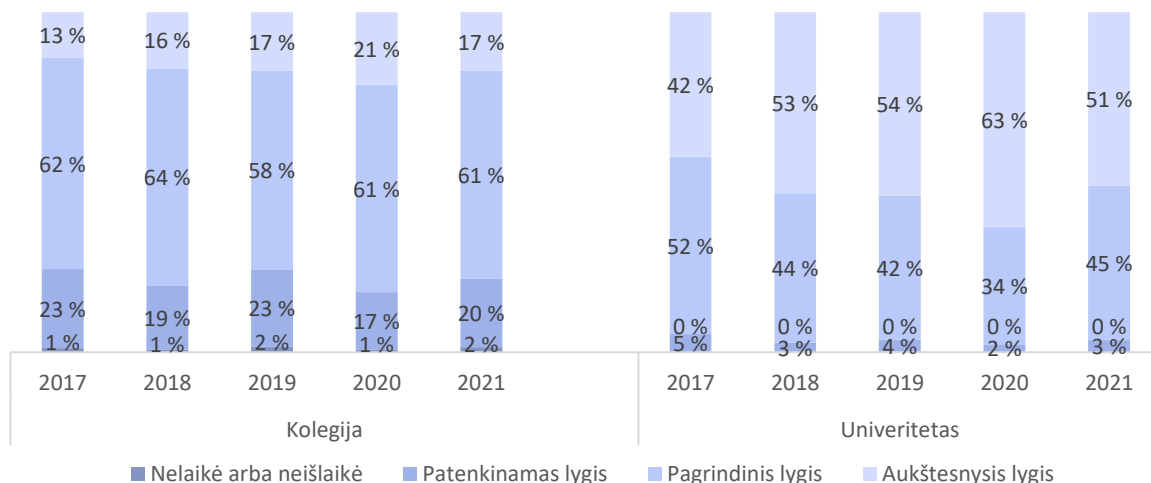
²⁶ Arba buvusius reikalingus bent 1 iš 5 analizuojamų metų.

28 pav. Be pertraukos po vidurinės mokyklos į AM įstojusiu asmenų pasiskirstymas pagal lietuvių kalbos VBE rezultatus

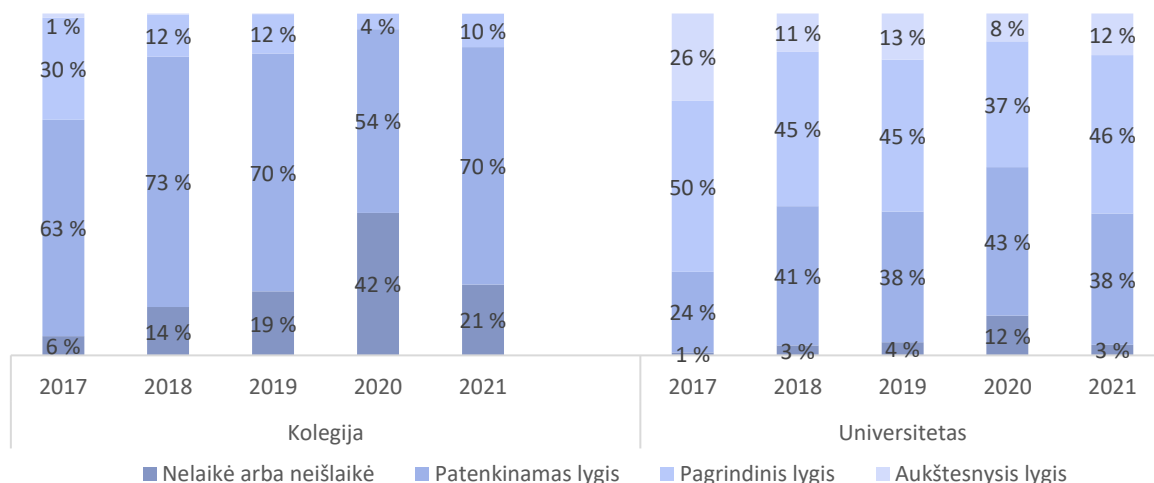
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

29 pav. Be pertraukos po vidurinės mokyklos į AM įstojusiu asmenų pasiskirstymas pagal užsienio kalbos VBE rezultatus

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

30 pav. Be pertraukos po vidurinės mokyklos į AM įstojusiu asmenų pasiskirstymas pagal matematikos VBE rezultatus

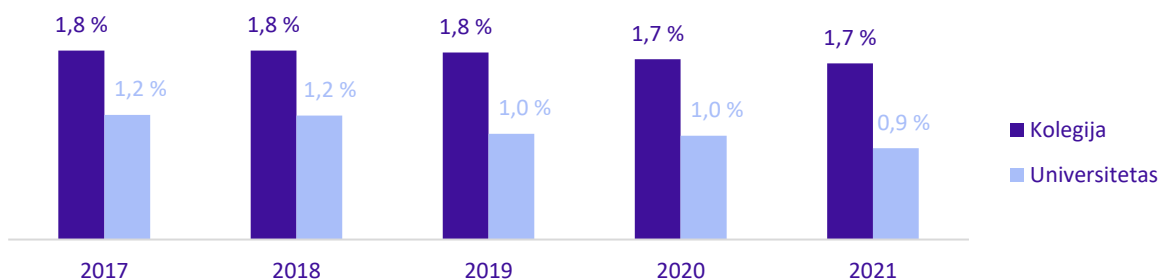

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

Mažėja į aukštųjų mokyklų I pakopos ir vientisąsias studijas įstousių ir nustatytą negalią turinčių studentų.

Analizuojamu laikotarpiu įstousiųjų į I pakopos ir vientisąsias studijas studentų, turinčių nustatytą negalią, dalis universitetuose ir kolegijose nesiekė 2 proc. nuo visų įstousiųjų skaičiaus. Kasmet šis rodiklis krinta viena dešimtają procento dalimi arba išlieka nepakitęs. 2017–2021 m. darbingo amžiaus asmenų, kuriems nustatyta negalia, skaičius šalyje taip pat mažėjo, tačiau lėčiau. Todėl laikotarpio pradžioje tūkstančiui darbingo amžiaus gyventojų su negalia teko 2,6 negalią turinčių studentų, o pabaigoje – 2,2. Negalią turintys studentai kolegijose sudaro beveik dvigubai didesnę dalį nei universitetuose. 2021 m. studentai su negalia sudarė 1,7 proc. kolegijų ir 0,9 proc. visų universitetų studentų.

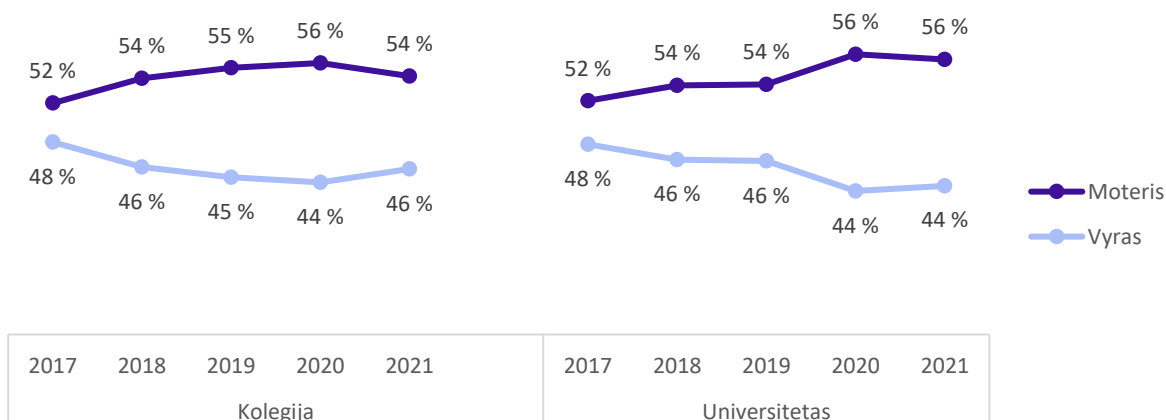
31 pav. Į I pakopos ir vientisąsias studijas įstousiųjų, turinčių nustatytą negalią, dalis

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

Vis didesnę dalį įstousiųjų sudaro moterys. 2021 m. moterys sudarė 55 proc. visų į I pakopos ir vientisąsias studijas įstousiųjų asmenų, tai yra 3 proc. p. daugiau nei 2017 metais. 2017–2020 m. matomas tolygus moterų dalies didėjimas, 2021 m. moterų dalis tarp įstousiųjų pirmą kartą analizuojamu laikotarpiu smuko, nuosmukis siekė 0,8 proc. punktus.

32 pav. Į I pakopos ir vientisąsias studijas įstousiųjų asmenų pasiskirstymas pagal lytį

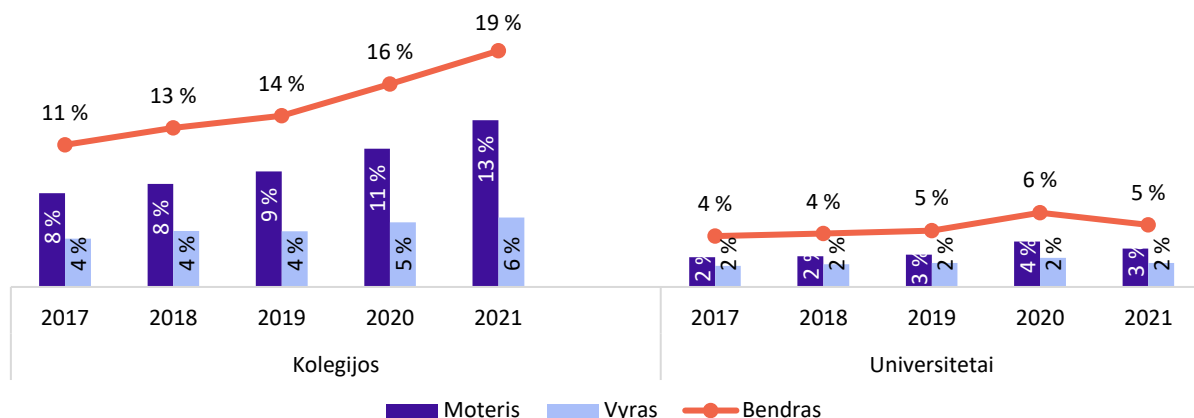
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

Tarp įstousiųjų didėja vyresnių studentų dalis, ypač – tarp įstousiųjų į kolegijas. 2017 m. sulaukę 30 m. ir vyresni įstojesieji kolegijose sudarė 11 proc., o 2021 metais šis rodiklis išaugo daugiau nei 7 proc. p. ir siekė 19 procentų. Vyresnių studentų dalies prieaugis universitetinėse I pakopos ir vientisiosiose studijose tuo pačiu laikotarpiu siekė 1 proc. punktą. Vidutinis įstousiųjų į kolegijas amžius 2017–2021 m. išaugo 2,2 metų iki 24,2, tuo metu įstousiųjų į universitetus – 0,2 metų iki 20,7.

Tarp įstousiųjų ypač sparčiai didėjo 30 m. ir vyresnių moterų dalis: kolegijose 5 proc. p. (vyrų – 2 proc. p.), o universitetuose – 0,7 proc. p. (vyrų – 0,2 proc. p.). 2021 m. tarp visų vyresnių nei 30 m. į kolegijas įstousiųjų asmenų moterys sudarė beveik 2,2 karto didesnę dalį nei vyrai, o tarp tos pačios amžiaus grupės asmenų, įstousiųjų į I

pakopos ir vientisąsias studijas universitetuose, – 1,5 karto didesnę dalį. Taigi nors pagal dalyvavimo aukštajame moksle mastą moterys vyrus lenkia visoje populiacijoje, tarp vyresnių studentų šie skirtumai ženkliai didesni.

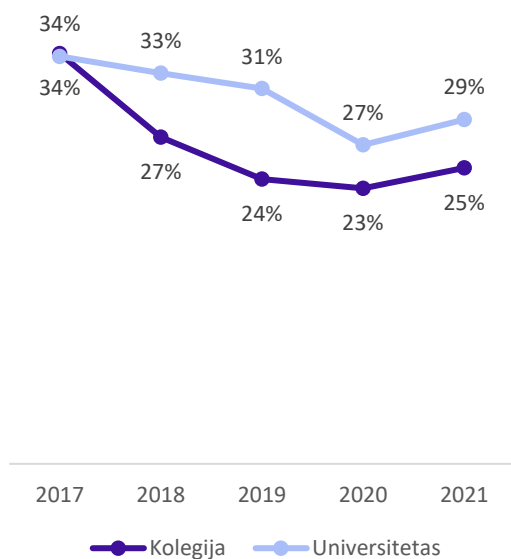
33 pav. 30 m. ir vyresnių I pakopos ir vientisąsias studijas įstojusiu asmenų dalis ir pasiskirstymas pagal lytį

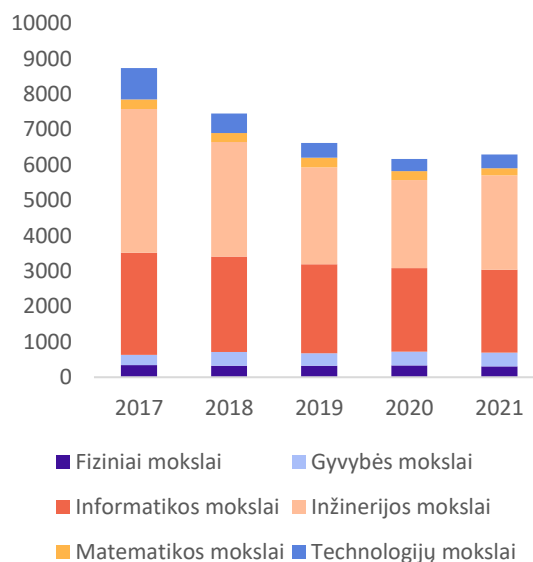
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

Mažėja STEM studijas²⁷ pasirinkusiųjų dalis tarp įstojusiu. 2017 m. pasirinkusieji STEM sudarė 34 proc. visų pradėjusių pirmosios pakopos ir vientisąsias studijas (arba 8,7 tūkst. asmenų), o 2021 m. – 27 proc. (arba 6,3 tūkst. asmenų). 2017–2021 m. laikotarpiu labiausiai sumažėjo pradedančių inžinerijos (–1,4 tūkst.), informatikos (–0,5 tūkst.) ir technologijų (–0,5 tūkst.) mokslų studijas. Tačiau laikotarpio pabaigoje pasirinkusieji informatikos ir inžinerijos studijas vis dar sudarė 80 proc. visų STEM studijas pradėjusių asmenų.

34 pav. I STEM studijas įstojusiujų dalis nuo visų I pakopos ir vientisąsias studijas įstojusiu asmenų

35 pav. I pakopos ir vientisąsias STEM studijas įstojusiu asmenų pasiskirstymas pagal studijų krypčių grupę

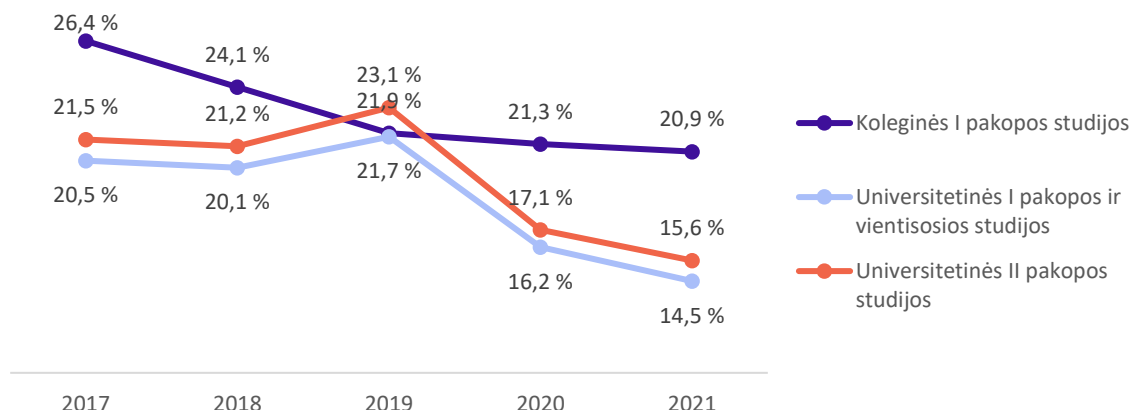
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

Mažėja studijas jau pirmame kurse nutraukiančių studentų dalis. 2017–2021 m. I pakopos bei vientisąsias ir magistro studijas jau pirmame kurse nutraukusių studentų dalis mažėjo po 5–6 proc. punktus. Vis dėlto studijų

27 STEM studijos – fizinių, gyvybės, technologijų, inžinerijos, matematikos ir informatikos krypčių grupių studijos.

baigimo laiku rodikliai nuo 2017 m. nepagerėjo. 2021 m. studijas laiku baigė 62 proc. nuolatinių I pakopos koleginių studijų studentų (2017 m. – 67 proc.) ir 64 proc. – universitetinių (2017 m. – 66 proc.).

36 pav. Studijas pirmame kurse nutraukusių studentų dalis*

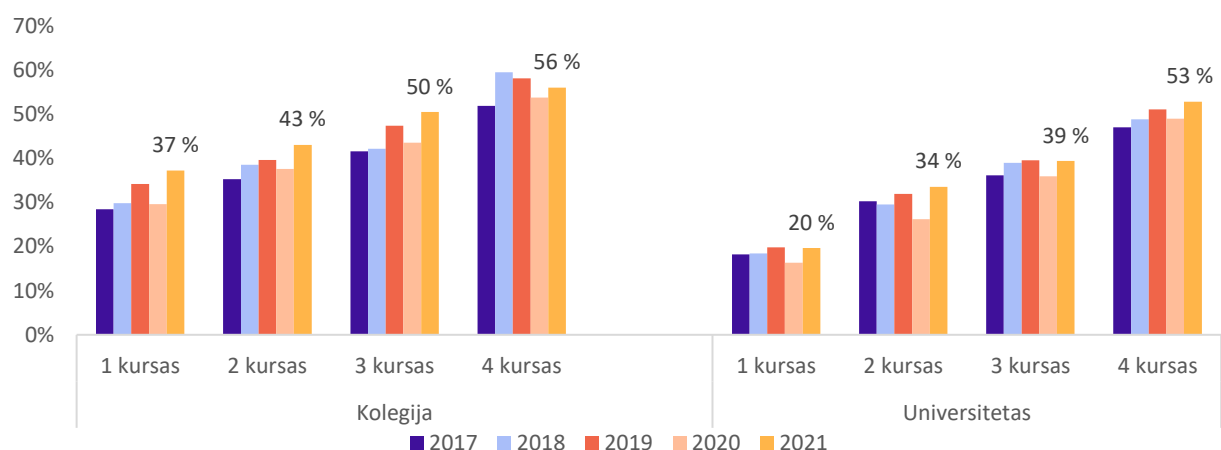
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

* Studijas nutraukę dėl nepažangumo arba kitų priežasčių institucijos I ir II studijų pakopų bei vientisųjų studijų pirmo kurso ataskaitinę dieną esami studentai. Nepriskiriami pakeitę programą, studijų formą ar aukštąją mokyklą studentai.

Kolegijų nuolatinių bakalauro studijų studentai dirba dažniau, nei universitetų. 2021 m. lapkritį samdomąjį darbą dirbo 44 proc. kolegijų ir 36 proc. I pakopos universitetų nuolatinių studijų studentų. Kolegijų studentai į darbo rinką įsitraukia anksčiau: pavyzdžiui, 2021 m. dirbo 37 proc. kolegijų ir beveik perpus mažiau (20 proc.) universitetų pirmakursių. Tuo pat metu (tipiniu atveju) paskutinių kolegijų ir universitetų kursų studentų užimtumas beveik nesiskyrė: dirbo atitinkamai 50–56 ir 53 proc. studentų.

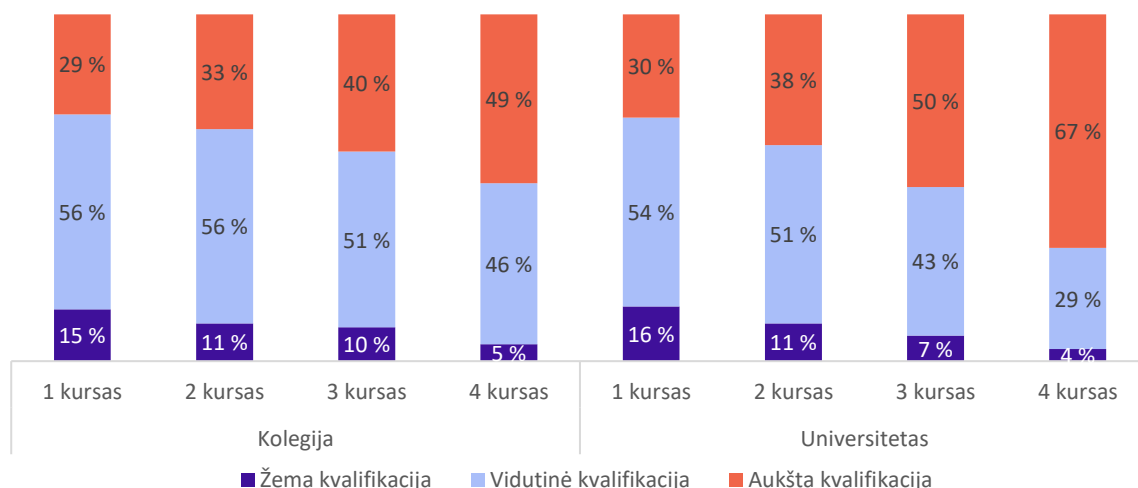
Pusė universitetų ir daugiau nei trečdalis kolegijų studentų jau studijų metu dirbo darbą, reikalaujantį aukštos kvalifikacijos. Dirbančių studentų kvalifikacijos lygis reikšmingai skiriasi priklausomai nuo kurso. Pavyzdžiui, 2021 m. lapkričio mėnesį samdomąjį darbą dirbo 30 proc. 1 kurso, ir 67 proc. 4 kurso universitetų studentų. Tuo pat metu aukštos kvalifikacijos darbus dirbo 29 proc. dirbusių kolegijų pirmakursių ir 49 proc. – ketvirtakursių.

37 pav. Lapkričio mėnesiais samdomąjį darbą dirbusių I pakopos nuolatinių studijų studentų dalis pagal institucijos tipą ir studijų kursą

Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STARA

38 pav. Lapkričio mėnesiais samdomąjį darbą dirbusių nuolatinų studijų studentų pasiskirstymas pagal profesijos kvalifikaciją

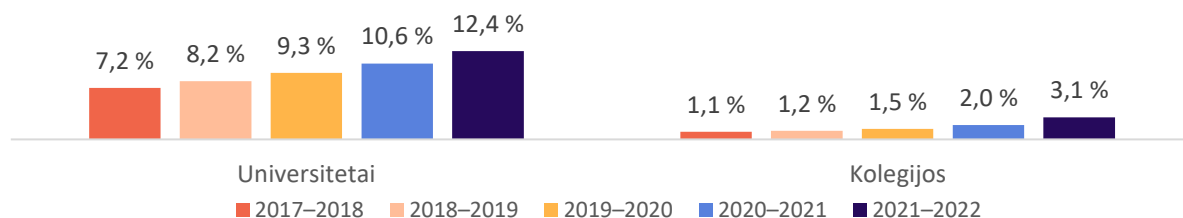
Duomenų šaltinis – ŠVIS, skaičiavimai – STARA

Lietuvoje studentai visu mokslo metų laikotarpiu dirba dažniau ir darbui skiria daugiau valandų, nei vidutiniškai „Eurostudent“ tyrime dalyvaujančiose šalyse, tačiau skirtumas nuo vidurkio nedidelis. Visus akademinis metus dirbančių I ir II pakopų studentų dalis Lietuvoje sudaro daugiau nei trečdalis, darbui vidutiniškai skiriama daugiau nei 30 val. per savaitę²⁸. ES valstybėse visu studijų laikotarpiu dirba vidutiniškai 35 proc. studentų: nuo 15 proc. Italijoje iki daugiau nei 50 proc. Vokietijoje ir Estijoje. Darbui vidutiniškai skiriama nuo 20 val. per savaitę Danijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje, daugiau nei 35 val. per savaitę Rumunijoje ir Lenkijoje²⁹.

3.3. Tarptautinis studentų mobilumas

Užsienio studentų, atvykusių studijuoti pagal visą studijų programą, dalis nuosekliai augo net ir COVID-19 pandemijos metu. Išsilaukusį nuoseklumą galima būtų sieti su tuo, kad, siekiant plėtoti studijų tarptautiškumą, studentams iš užsienio šalių buvo sudarytos galimybės atvykti į Lietuvą³⁰. Užsienio studentai dažniau linkę rinktis studijuoti universitetuose nei kolegijose: 2017–2022 m. m. laikotarpiu universitetuose vidutiniškai studijavo apie dešimtadalis studentų iš užsienio, o kolegijose atitinkamu laikotarpiu atvykę užsieniečiai sudarė vidutiniškai apie 2 proc.

39 pav. Užsienio studentų, atvykusių studijuoti pagal visą studijų programą, dalis nuo visų studentų

Duomenys – ŠVIS, skaičiavimai – STRATA

28 Sprendimo dirbti motyvai pristatomi ankstesniuose leidiniuose, pvz. „Social and Economic Conditions of Student Life in Europe: EUROSTUDENT VII Synopsis of Indicators 2018–2021“, 153–154. Prieiga internetu:

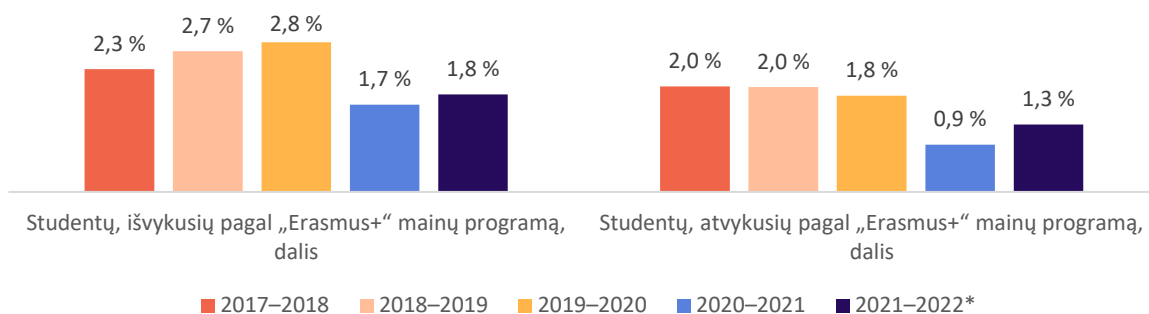
<https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VII_Synopsis_of_Indicators.pdf>

29 Eurostudent Intelligence Brief 5. (2019). Motives and Benefits of Working while Studying. Prieiga internetu: <https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_INTELLIGENCE_BRIEF_52019.pdf>.

30 Erasmus+ (2020). Į Lietuvą bus leidžiama atvykti studentams iš užsienio. Prieiga internetu: <https://erasmus-plus.lt/naujienos/svietimas/lietuva-bus-leidžiama-atvykti-studentams-is-uzsienio/>

Pagal Erasmus+ mainų programą išvykusių ir atvykusių studentų dalis smuko prasidėjus COVID-19 pandemijai. COVID-19 pandemijos metu Erasmus+ studentams buvo sudaryta galimybė studijas nutraukti anksčiau laiko arba tęsti nuotoliniu būdu (jei tokį mokymosi būdą užtikrino priimančios AM)^{31,32}. Vis dėlto paskutinius dvejus mokslo metus išvykstančių ir atvykstančių studentų dalis sumažėjo.

40 pav. Studentų, atvykusių ir išvykusių** studijuoti pagal Erasmus+ mainų programą, dalis***

Duomenų šaltinis: ŠMPF, ŠVIS; skaičiavimai – STRATA

* Pateikti preliminarūs duomenys.

** Įtraukti ir studentai, kurie COVID-19 pandemijos metu dalyvavo virtualiuose (nuotoliniuose) mainuose.

*** Išvykstančių (atvykstančių) studentų dalis skaičiuojama nuo visų atitinkamais metais studijuojančių I, II pakopos ir vientisųjų studijų studentų skaičiaus.

Apibendrinimas

Aukštojo mokslo prieinamumas

Nors mažėja absoliutus įstojusiujų į aukštąsias mokyklas skaičius, santykinė įstojusiujų dalis nuo brandos atestatą su pertrauka ar be pertraukos įgijusiųjų palaipsniui auga. Tai leidžia teigti, jog aukštojo mokslo prieinamumo mastas didėja. Pastebima, kad po truputį daugėja asmenų, atidedančių studijas AM vyresniam amžiui: per paskutinius 5 metus į I pakopas įstojusių 30 metų ir vyresnių asmenų skaičius augo, o tarp jų beveik visi anksčiau nebuvo įgiję aukštojo išsilavinimo.

Vis dėlto aukštojo mokslo prieinamumas skirtingoms socialinėms grupėms priklausantiems moksleiviams nevienodas – galimybės įstoti nelygiavertės. Mažų pajamų šeimų moksleiviai, moksleiviai, turintys specialiųjų poreikių dėl pagrindinės negalios ar kitų spec. poreikių, į AM 2017–2021 m. laikotarpiu įstojo rečiau, nei kiti moksleiviai, ypač ryškus atotrūkis tarp įstojusiujų į universitetus dalies.

Taip pat pastebimi galimybių studijuoti universitetuose skirtumai: vyresni ir specialiųjų poreikių turintys studentai rečiau laiku baigia universitetines studijas, dažniau jas nutraukia jau pirmame kurse. Kolegijose aukštajame moksle mažiau reprezentuojamų grupių studijų sėkmės rodikliai atsilieka neženkliai. Iš mažų pajamų šeimų kilusių studentų studijų sėkmės rodikliai nuo bendrakursių skiriasi santykinai mažai, nepriklausomai nuo to, ar jie renkasi universitetines, ar kolegines studijas. Taigi galima teigti, kad analizuojamu laikotarpiu iš mažų pajamų šeimų kilę moksleiviai su pagrindiniais barjeriais aukštojo išsilavinimo link susidūrė iki studijų, o vyresni ir specialiųjų poreikių turintys studentai – iki studijų ir universitetinių studijų metu.

Bendrosios AM studentų tendencijos

2017–2021 m. įstojusiujų skaičius toliau mažėja, tačiau lėtėjančiu tempu. Įstojusiujų skaičiaus mažėjimą galima sieti su ankstesnio laikotarpio demografinėmis tendencijomis. Kita vertus, stabilizuojančios įtakos 2020–2021 m. įstojusiujų skaičiui galėjo turėti reikalavimų siekiantiems gauti valstybės finansavimą bakalauro studijoms švelnėjimas. Sparčiausiai mažėjo įstojusiujų į kolegines studijas ir doktorantūrą, o įstojusiujų į magistro ir universitetines bakalauro studijas skaičius išliko palyginti stabilus.

31 Erasmus+ (2020 kovo 25 d.). Informacija programos „Erasmus+“ studentams (atnaujinta 2020-03-27). Prieiga internetu: <https://erasmus-plus.lt/naujienos/svietimas/informacija-programos-erasmus-studentams/>

32 ŠMPF duomenimis, pasibaigus kelionių ribojimams dėl COVID-19 pandemijos, į statistiką įskaičiuoti ir mobilumai įgyvendinti su virtualiu komponentu (fiziniai išvykimai į kitą šalį tokio tipo mobilumuose buvo vykdomi).

Vertinant pagal tai, kokia dalis tris siekiantiems gauti valstybės finansavimą studijoms reikalingus³³ VBE išlaikė pagrindiniu ar aukštesniu lygiu, studentų pasirengimas studijoms analizuojamu laikotarpiu kito nenuosekliai. 2017–2021 m. be pertraukos po vidurinės mokyklos baigimo į universitetus įstojusiu studentų lietuvių kalbos pasiekimai gerėjo, progresas buvo stabilus, bet kolegijose stabilumo pasiekti nepavyko. Įstojusiu užsienio kalbų pasiekimai 2017–2021 m. išliko palyginti stabiliai aukšti. Studentų pasirengimas išlieka prasčiausias vertinant pagal matematikos pasiekimus, analizuojamu laikotarpiu stabilaus progreso pasiekti nepavyko.

Keičiasi studentų socialinė-demografinė sudėtis. Mažėja studentų, turinčių nustatytą negalią, pokyčiai pastebimesni universitetuose. Tuo pat metu sparčiai auga 30 m. ir vyresnių studentų dalis, ypač – kolegijose. Sulaukusios 30 m. ir daugiau kolegijose ir universitetuose studijuoti dažniau renkasi moterys: skirtumai siekia atitinkamai 2,2 ir 1,5 karto. Moterų dalis toliau didėja visoje studentų bendruomenėje, ne tik vyresnio amžiaus grupėje.

Per paskutinius penkerius metus tarp įstojusiu sumažėjo STEM studijas pasirinkusių dalis. Didžiausias susitraukimas – tarp pasirinkusių inžinerijos, informatikos ir technologijų mokslų studijas. Didžioji dalis pasirinkusių STEM studijas buvo informatikos ir inžinerijos studijas pradėję asmenys.

Gerėja dalis studijų proceso sėkmės rodiklių, pvz., mažėja studijas jau pirmame kurse nutraukiančių studentų dalis. Labiausiai sumažėjo studijų nutraukimo atvejų kolegijose ir magistro studijose. Vis dėlto studijų baigimo laiku rodikliai nuo 2017 m. nepagerėjo.

Kolegijų nuolatinų bakalauro studijų studentai dirba dažniau, nei universitetų. Kolegijų studentai į darbo rinką įsitraukia anksčiau: pavyzdžiui, 2021 m. dirbo 4 iš 10 kolegijų ir 2 iš 10 universitetų pirmakursių. Tuo pat metu paskutinių kolegijų ir universitetų kursų studentų užimtumas skyrėsi iki 3 procentų.

Nors pagal Erasmus+ dalinių mainų programoje dalyvaujančių studentų dalis prasidėjus COVID-19 pandemijai smuko, studijuoti pagal visą studijų programą atvykusių studentų iš užsienio dalis augo nepertraukiamai. 2021–2022 m. m. užsienio studentai sudarė 12 proc. visų universitetų studentų ir 3 proc. visų kolegijų studentų.

33 Arba buvusius reikalingus bent 1 iš 5 analizuojamų metų.

4. Absolventai

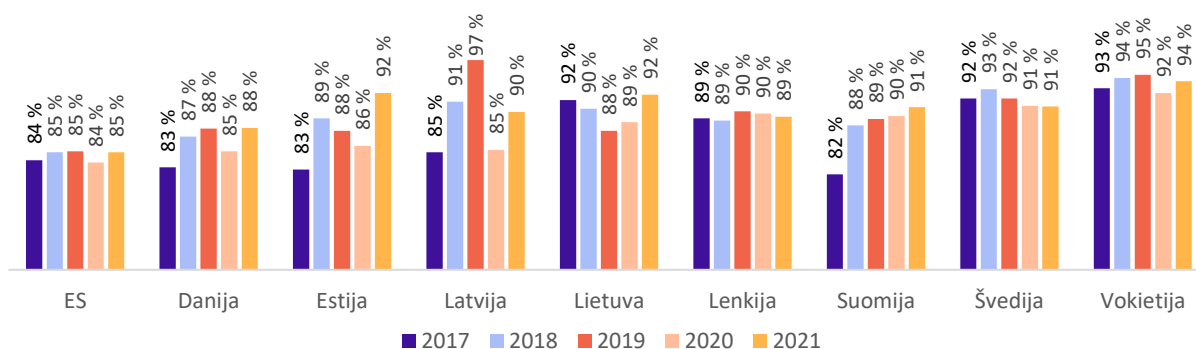
Skyriuje apžvelgiami aukštųjų mokyklų absolventų užimtumo, gaunamų pajamų ir darbo kvalifikacijos rodikliai, lyginant universitetų ir kolegijų I ir II studijų pakopų absolventų rezultatus, užimtumo tendencijos tarp skirtingų Europos Sąjungos valstybių. Apžvelgiant rodiklius taip pat išskirtos trys tikslinės absolventų grupės: vyresnio amžiaus (tai asmenys, kurie priėmimo į AM metu buvo sulaukę 30 m. ar vyresni), iš mažų pajamų šeimų kilę (tai asmenys, kurie brandos atestato įgijimo metu turėjo finansinės paramos gavėjo statusą) bei nustatytą negalią (tai asmenys, kurie stojimo į AM metu turėjo nustatytą neįgalumą³⁴) turintys AM absolventai. Analizė atliekama naudojant ŠVIS, SODRA, OSP, Eurostato duomenis. Analizuojant rodiklius, atspindinčius AM absolventų įsidarbinimą samdomaisiais darbuotojais, aukštos kvalifikacijos darbus³⁵ dirbančių absolventų skaičių bei absolventų vidutines pajamas, pasirinkta 2017–2020 m. studijas baigusių asmenų populiacija. Šios absolventų populiacijos padėtis darbo rinkoje vertinama praėjus 12 mėn. po studijų baigimo, todėl aptariant rodiklius ir pateikiant juos iliustruojančius grafikus yra minimi 2018–2021 metai (t. y. jei AM absolventas studijas baigė 2017 m., tai jo darbo ir pajamų duomenys vertinti atitinkamai 2018 m.). Skyriaus pabaigoje apibendrinamos pagrindinės išvagos.

4.1 Absolventų užimtumas

4.1.1 Bendrosios tendencijos

Aukštųjų mokyklų absolventų užimtumas praėjus 1–3 m. po studijų baigimo Lietuvoje 2017–2021 m. laikotarpiu buvo vidutiniškai 5,6 proc. p. didesnis nei ES šalių vidurkis; 2021 m. buvome 5-oje vietoje tarp 12 ES šalių, kuriose šis rodiklis viršijo 90 proc. ribą. Visų Baltijos jūros regiono valstybių aukštąjį išsilavinimą turinčių absolventų užimtumo rodikliai praėjus 1–3 metams po studijų baigimo net ir COVID-19 pandemijos metu viršijo ES vidurkį (41 pav.). Remiantis Eurostato duomenimis, 2020 m., lyginant su priešpandeminiais 2019 m., absolventų užimtumo rodikliai Lietuvoje ir Suomijoje neženkiai išaugo (atitinkamai +1,1 ir +0,4 proc. p.), o kitose Baltijos jūros regiono valstybėse buvo jaučiamas šio rodiklio sumažėjimas (nuo –0,3 proc. p. Lenkijoje iki –11,4 proc. p. Latvijoje). 2021 m., antraisiais pandemijos metais, lyginant su 2020 m., daugelyje šalių pastebėtas atsigavimas (Lietuvoje +4,6 proc. p.), tačiau ne visose šalyse buvo pasiektas priešpandeminis 2019 m. lygis. Vis dėlto pastebėtina, kad Lietuvoje, kaip ir Estijoje, šis rodiklis dar ir išaugo (lyginant 2021 m. su 2019 m. – apie +4,7 proc. punkto).

41 pav. Aukštųjų mokyklų absolventų užimtumas praėjus 1–3 metams po studijų baigimo (ISCED 5–8)

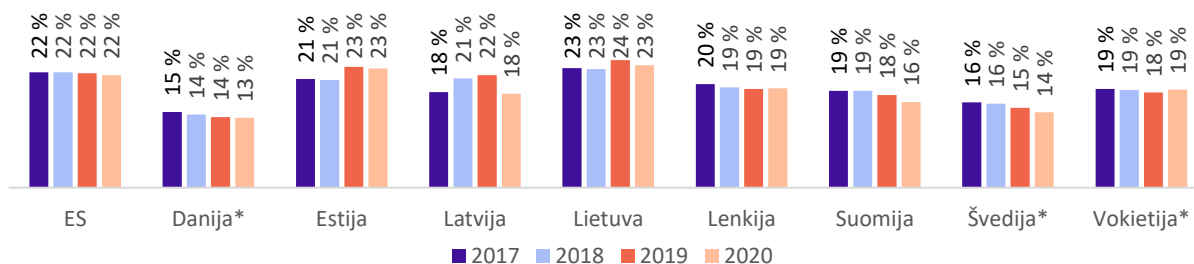
Duomenų šaltinis – Eurostatas (rodiklis edat_lfse_24)

34 Skirtingai nei šio leidinio 3.1 dalyje apie studijų prieinamumą, absolventų situacijai stebėti pasirinktas nustatytos negalios statusas, kadangi I, II pakopos ir vientisiųjų studijų 2017–2020 m. absolventų, kurie dirbo samdomaisiais darbuotojais, populiacijoje nustatytą specialiąjų poreikių požymį turėjo tik 0,3 proc. (vidutiniškai 52 AM absolventai per metus). I, II pakopos ir vientisiųjų studijų 2017–2020 m. absolventų, kurie dirbo samdomaisiais darbuotojais, populiacijoje pagal nustatytas negalios požymį (sugrupuojant neįgalumo statusą turinčius į vieną tiriamųjų aibę) dalis šiek tiek didesnė (apie 1,3 proc., t. y. apie 242 AM absolventai per metus).

35 Aukštos kvalifikacijos reikalaujančiais darbais laikomi darbai 1–3 pagrindinėse Lietuvos profesijų klasifikatoriaus profesijų grupėse.

Nepaisant to, kad AM absolventų užimtumo rodikliai 1–5 metais po AM studijų baigimo yra aukšti, aukštojo mokslo išsilavinimą turinčių asmenų, dirbančių aukštojo mokslo nereikalaujančius darbus, dalis 2017–2020 m. buvo vidutiniškai 5,8 proc. p. didesnė nei ES šalių vidurkis. 2017–2020 m. laikotarpiu Lietuvoje ir Estijoje (bei 2018–2019 m. Latvijoje) 20–64 m. amžiaus asmenų, turinčių AM išsilavinimą, tačiau dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbus (nereikalaujančius aukštojo mokslo išsilavinimo) dalis viršijo 20 proc. ribą, kai kitose Baltijos jūros regiono šalyse ši neatitiktis svyravo tarp 13,4 ir 19,2 procentų (42 pav.). Lietuvos įgūdžių sistemai stiprinti EBPO kartu su partneriais Lietuvoje 2021 m. parengė Nacionalinę įgūdžių strategiją ir rekomendacijas³⁶, kuriose, be kitų aspektų, rekomenduojama per aukštojo mokslo finansavimo ir priėmimo politiką skatinti AM ir studentus labiau orientuoti į darbo rinkos poreikius (ypač skiriant dėmesio strateginės reikšmės sritims ar sritims, kuriose prognozuojamas įgūdžių trūkumas), didinti bendradarbiavimą tarp aukštojo mokslo institucijų ir darbdavių (daugiau dėmesio skiriant praktinių įgūdžių įgijimui).

42 pav. 20–64 m. amžiaus aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių, dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbą (ISCO 4–9), dalis proc.

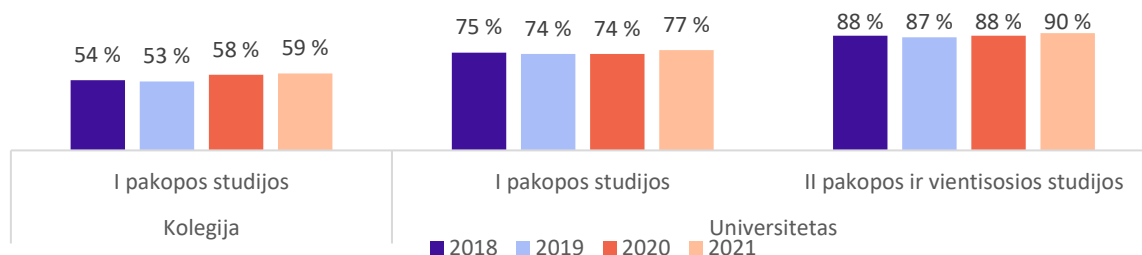

Duomenų šaltinis – Eurostatas³⁷

* Laiko eilutės lūžiai: Danija – 2017m., Švedija – 2018 m., Vokietija – 2020 m.

COVID-19 pandemija neturėjo reikšmingos neigiamos įtakos absolventų galimybėms įsidarbinti aukštos kvalifikacijos darbuose: paskutinių trejų metų absolventų įsidarbinimo į aukštos kvalifikacijos darbus rodikliai iš lėto, bet augo. Lyginant 2020 ar 2021 metų rodiklius su priešpandeminiais 2019 m., pastebimas nežymus (nuo +1 iki +6 proc. p.) dirbančių aukštos kvalifikacijos reikalaujančius darbus absolventų dalies padidėjimas. Galimybės įsidarbinti aukštos kvalifikacijos reikalaujančiuose darbuose skiriasi priklausomai nuo aukštojo mokslo institucijos tipo ir studijų pakopos. 2018–2021 m. laikotarpiu vidutiniškai 88 proc. II pakopos ir vientisųjų studijų absolventų praėjus metams nuo studijų baigimo dirbo aukštos kvalifikacijos reikalaujančiose pozicijose. Tuo pačiu metu kolegijų absolventų rezultatams gerėjant, atotrūkis tarp aukštos kvalifikacijos pozicijose dirbančių kolegijų ir universitetų I pakopos absolventų dalies mažėjo nuo 21 iki 18 proc. p., universitetų absolventų rodikliai išliko 1,3 karto geresni.

43 pav. Absolventai, dirbantys 1–3 pagrindinėse Lietuvos profesijų klasifikatoriaus profesijų grupėse praėjus 12 mėn. po studijų baigimo *

Duomenų šaltinis: ŠVIS, SODRA; skaičiavimai – STRATA

* Grafike vaizduojami 2017–2020 m. absolventų duomenys. Neįtraukti profesinių (pedagoginių ir rezidentūros) studijų absolventų duomenys. Skaičiuojant LPK 1–3 rodiklį, į skaičiavimus nebuvo įtraukiamos nežinomos LPK ir LPK1 = 0 profesijos.

36 OECD (2021), OECD Skills Strategy Lithuania: Assessment and Recommendations, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1787/14deb088-en>.

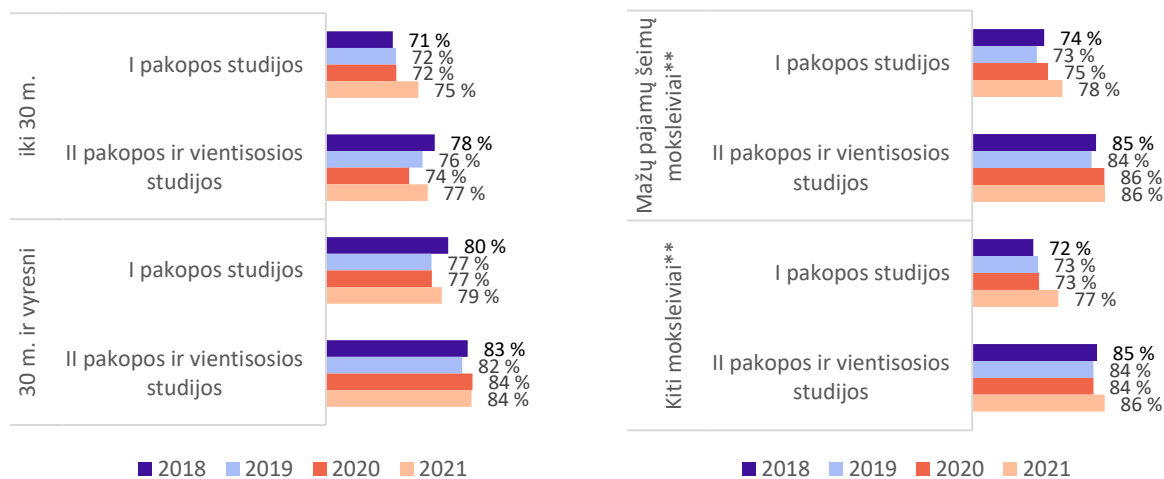
37 Tai yra Eurostato eksperimentinės statistikos rodiklis, kuriuo siekiama pamatuoti vertikaliosios kvalifikacijos neatitiktį. Šaltinis: Eurostat [n.d.]. Skills mismatch experimental indicators Methodological note. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7894008/9596077/Methodological_note.pdf

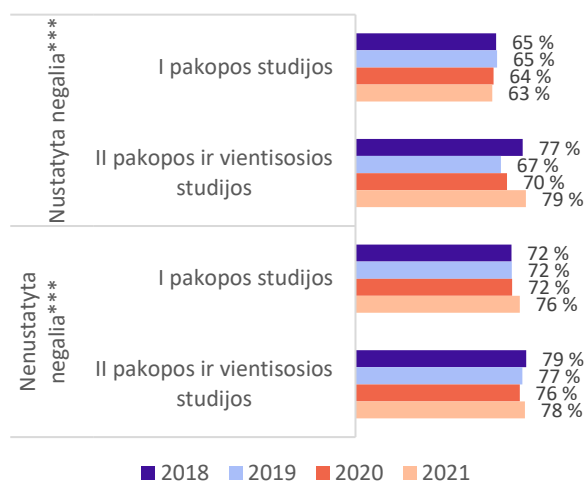
4.1.2 Lygiavertės galimybės įsidarbinti

Lyginant tris tikslines grupes, kurias anksčiau apžvelgėme iš aukštojo mokslo prieinamumo perspektyvos (3.1 dalis), pastebimi įsidarbinimo galimybių skirtumai:

- **Baigus pirmosios pakopos ar magistro laipsnį suteikiančias studijas, asmenų, kurie studami į AM buvo 30 metų ar vyresni, darbo samdomaisiais darbuotojais metais po studijų baigimo (2018–2021 m. laikotarpiu) rodiklis buvo vidutiniškai 7 proc. p. aukštesnis, nei jaunesniųjų kolegų.** Atotrūkis tarp vyresniųjų ir jaunesniųjų I pakopos studijų absolventų, dirbančių samdomaisiais darbuotojais, rodiklio reikšmių nuosekliai mažėja: pvz., 2018 m. jis buvo +9 proc. p., o 2021 m. jau tik +4 proc. punktais didesnis. Skirtinga situacija su baigusiais II pakopos ir vientisąsias studijas: čia iki 2020 m. pastebėtas atotrūkis tarp vyresnės ir jaunesnės AM absolventų amžiaus grupės didėjimas (nuo +5 proc. p. 2018 m. iki +10 proc. 2020 metais).
- **Finansinės paramos gavimas iki įstojimo į AM neturi įtakos absolventų, dirbančių samdomaisiais darbuotojais praėjus metams nuo studijų baigimo, rodikliui.** Analizuojant 2017–2020 metų absolventų, dirbančių samdomaisiais darbuotojais praėjus 12 mėn. po studijų baigimo, duomenis matyti, kad samdomojo darbuotojo statusą turi panaši dalis AM absolventų, t. y. skirtumai pagal studijų pakopas yra nežymūs (svyruoja nuo –2 proc. p. iki 0 proc. p.).
- **Atotrūkis tarp pirmosios pakopos AM absolventų, kuriems iki įstojimo į AM buvo nustatyta negalia, ir tų, kurie neturėjo nustatytos negalios, per paskutinius trejus metus išaugo nuo –7 proc. p. (2018–2019 m.) iki 13 proc. p. (2021 m.).** Kiek palankesnė situacija, lyginant antrosios pakopos ir vientisųjų studijų absolventų, dirbančių samdomaisiais darbuotojais, rodiklį: iki 2020 m. buvusio neigiamo atotrūčio tarp nustatytą negalią iki įstojimo į AM turinčių ir jos neturinčių absolventų (atotrūkis priklausomai nuo metų svyravo tarp –2 ir –10 proc. p.) 2021 m. neliko (nustatytą negalią turinčių dalis buvo 0,5 proc. p. didesnė nei jos neturinčių).

44 pav. Samdomojo darbuotojo statusą turinčių AM absolventų dalis (proc.) praėjus 12 mėn. po studijų baigimo* pagal tikslines grupes

Duomenų šaltinis: ŠVIS, SODRA; skaičiavimai – STRATA

* Grafike vaizduojami 2017–2020 m. absolventų duomenys. Neįtraukti profesinių (pedagoginių ir rezidentūros) studijų absolventų duomenys.

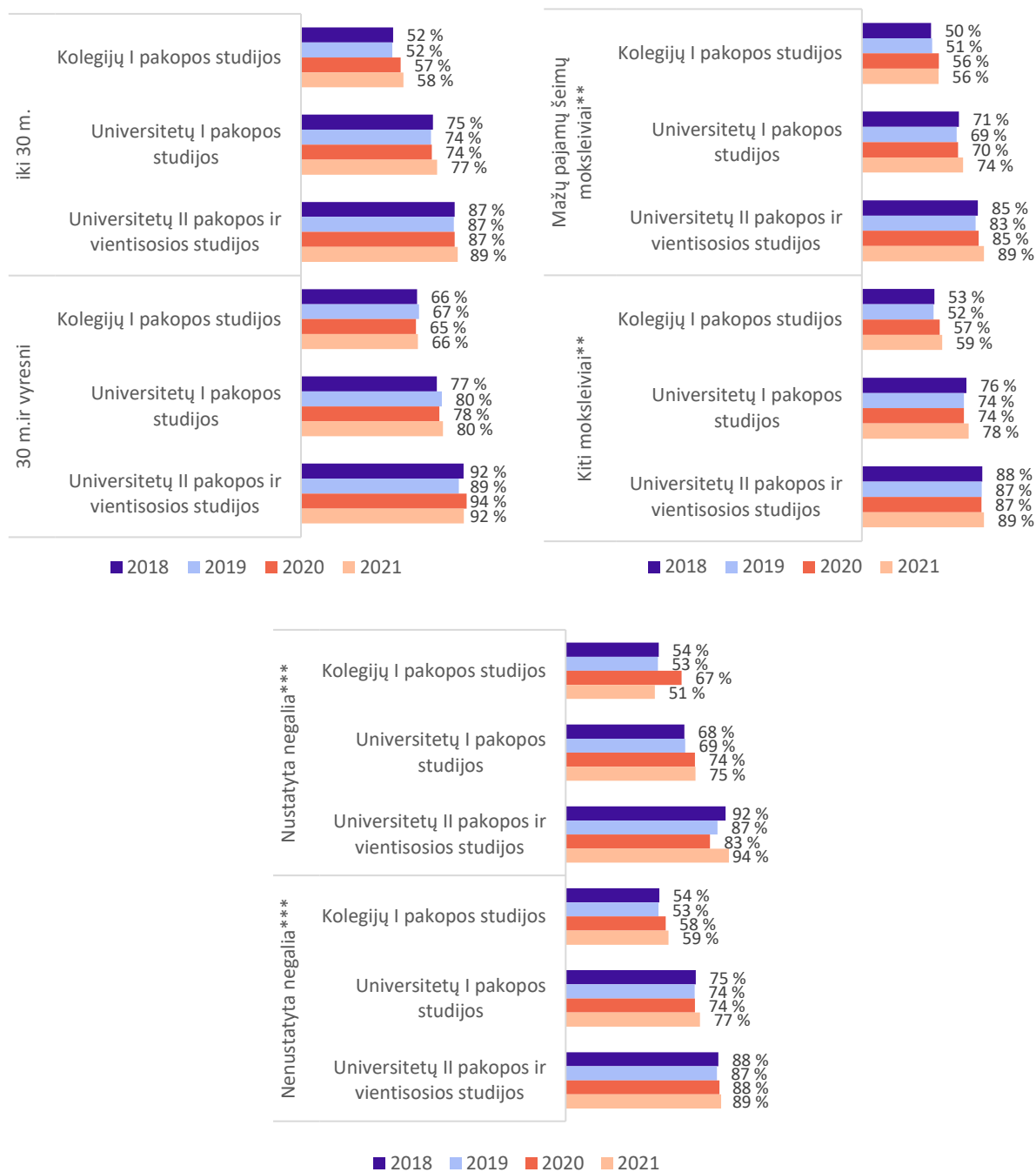
** Neįtraukti absolventai, kurių finansinės paramos gavimo statusas brandos atestato įgijimo metu nebuvo žinomas.

*** Neįtraukti absolventai, kurių statusas dėl negalios stojimo į AM metu nebuvo žinomas.

2017–2020 m. I ir II pakopos universitetinių ir koleginių studijų absolventų, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbuose praėjus 12 mėn. po studijų, dalis buvo nevienoda. Vyresni AM absolventai šiek tiek dažniau dirbdavo aukštos kvalifikacijos darbus nei jaunesni jų kolegos, tačiau iš mažas pajamas gaunančių šeimų kilusių AM absolventų darbo aukštos kvalifikacijos darbuose rodiklio reikšmės buvo neženkliai mažesnės nei kitų jų kolegų, o tarp nustatytą negalią turinčiųjų ir neturinčiųjų atotrūkis paskutinius ketverius metus buvo minimalus ir pastebimas ne visais metais.

- Vyresnių 2017–2020 m. laidų absolventų, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbuose, dalis vidutiniškai 7 proc. p. didesnė nei jų jaunesnių kolegų. Ryškesnis skirtumas matyti tarp kolegijų absolventų, kur vyresni absolventai (dar stojimo į kolegijas metu buvę 30 m. ar vyresni) praėjus metams po studijų baigimo vidutiniškai 11,4 proc. p. dažniau nei jaunesni kolegos dirbo 1–3 LPK profesijų grupėms priskiriamuose darbuose, kai, pavyzdžiui, universitetų I pakopos vyresnės amžiaus grupės absolventų atotrūkis nuo jaunesnių kolegų buvo vidutiniškai +4 proc. punktai.
- Tarp 2017–2020 m. AM absolventų, kurie stojimo į AM metu buvo iš mažesnes pajamas gaunančių šeimų, ir kitų AM absolventų, pastebimas minimalus neigiamas, praėjus metams po studijų, aukštos kvalifikacijos darbuose dirbančiųjų dalies atotrūkis: vidutiniškai –3 proc. punktų.
- AM absolventų, kurie dar stojimo į AM metu turėjo nustatytą negalią, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbuose dalis su nežymiais pakitimais (kuriuos būtų galima sieti su maža šios grupės absolventų imtimi) atitinka bendras absolventų, dirbančių 1–3 pagrindinėms LPK profesijų grupėms priskirtose pozicijose, tendencijas.

45 pav. AM absolventų, dirbančių 1–3 pagrindinėse Lietuvos profesijų klasifikatoriaus profesijų grupėse, dalis (proc.) praėjus 12 mėn. po studijų baigimo* pagal tikslines grupes

Duomenų šaltinis: ŠVIS, SODRA; skaičiavimai – STRATA

* Grafike vaizduojami 2017–2020 m. absolventų duomenys. Neįtraukti profesinių (pedagoginių ir rezidentūros) studijų absolventų duomenys. Skaičiuojant LPK 1–3 rodiklį, į skaičiavimus nebuvo įtraukiamos nežinomos LPK ir LPK1 = 0 profesijos.

** Neįtraukti absolventai, kurių finansinės paramos gavimo statusas stojimo į AM metu nebuvo žinomas.

*** Neįtraukti absolventai, kurių statusas dėl negalios stojimo į AM metu nebuvo žinomas.

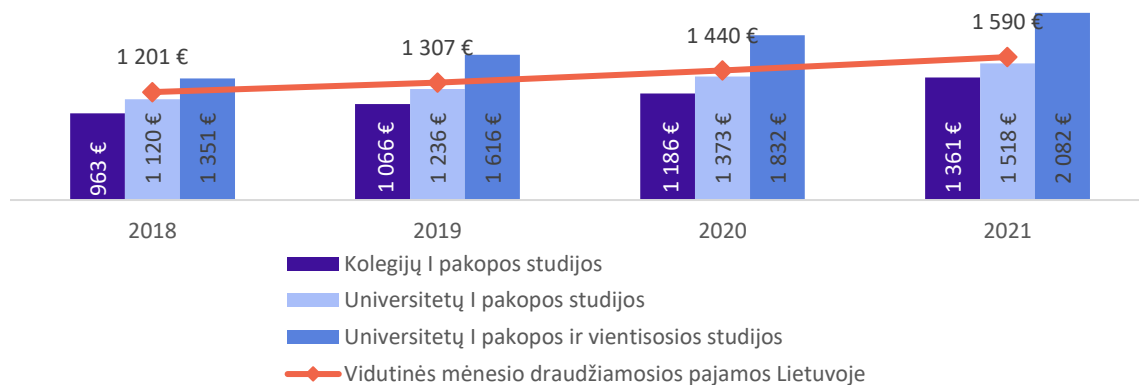
4.2 Absolventų pajamos

4.2.1 Bendrosios tendencijos

Pastaruosius ketverius metus pastebėtas nuoseklus AM absolventų vidutinių pajamų augimas nepriklausomai nuo studijų pakopų, tačiau I pakopos studijų absolventų vidutinės mėnesio draudžiamosios pajamos išlieka žemesnės už vidutinės mėnesio draudžiamąsias pajamas šalyje; labiausiai nuo vidurkio atsilieka kolegijų

absolventų pajamos, čia atotrūkiu mažėjimo tendencijų kol kas įžvelgti negalima. Lyginant AM absolventų vidutines mėnesio draudžiamąsias pajamas 2021 m. su priešpandeminiais 2019 m., matyti kiek didesnis nei vidutinis šalies pajamų augimas: kolegijų absolventų atlyginimai išaugo 28 proc., universitetų I pakopos absolventų – 23 proc., II pakopos ir vientisųjų studijų absolventų atlyginimų vidurkis išaugo 29 proc., kai vidutinės draudžiamosios pajamos šalyje padidėjo 22 procentais. Pastebėtina, kad 2017–2020 m. studijas baigusiu ir 12 mėn. po studijų baigimo dirbusių kolegijų absolventų pajamų vidurkis buvo apie 13 proc. mažesnis nei universitetų I pakopos absolventų ir beveik penktadaliu mažesnis nei atitinkamų metų šalies vidurkis. Universitetų I pakopos absolventų, dirbusių praėjus metams po studijų baigimo, pajamų vidurkis buvo apie 6 proc. mažesnis nei šalies vidurkis. Priešingos – teigiamos tendencijos matyti tarp vientisųjų ir II pakopos absolventų (dirbusių praėjus 12 mėn. po studijų baigimo) vidutinių pajamų: baigusiujų magistro laipsnį suteikiančias studijas ir dirbusių samdomaisiais darbuotojais AM absolventų vidutinio atlygio atotrūkis nuo vidutinių draudžiamųjų pajamų šalyje paskutinius trejus metus nuosekliai augo (nuo 12 proc. didesnio atlygio 2018 m. iki 31 proc. didesnio 2021 metais).

46 pav. Vidutinės dirbančių absolventų mėnesio draudžiamosios pajamos* pagal AM tipą ir studijų pakopą praėjus 12 mėn. po studijų baigimo

Duomenų šaltinis: ŠVIS, SODRA, OSP

* Dėl 2019 m. įsigaliojusio darbuotojo ir darbdavio mokamų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų pasikeitimo pajamos iki 2019 m. (bruto darbo užmokestis) indeksuotos, t. y. padaugintos iš 1,289 koeficiento. Neįtraukti profesinių (pedagoginių ir rezidentūros) studijų absolventų duomenys.

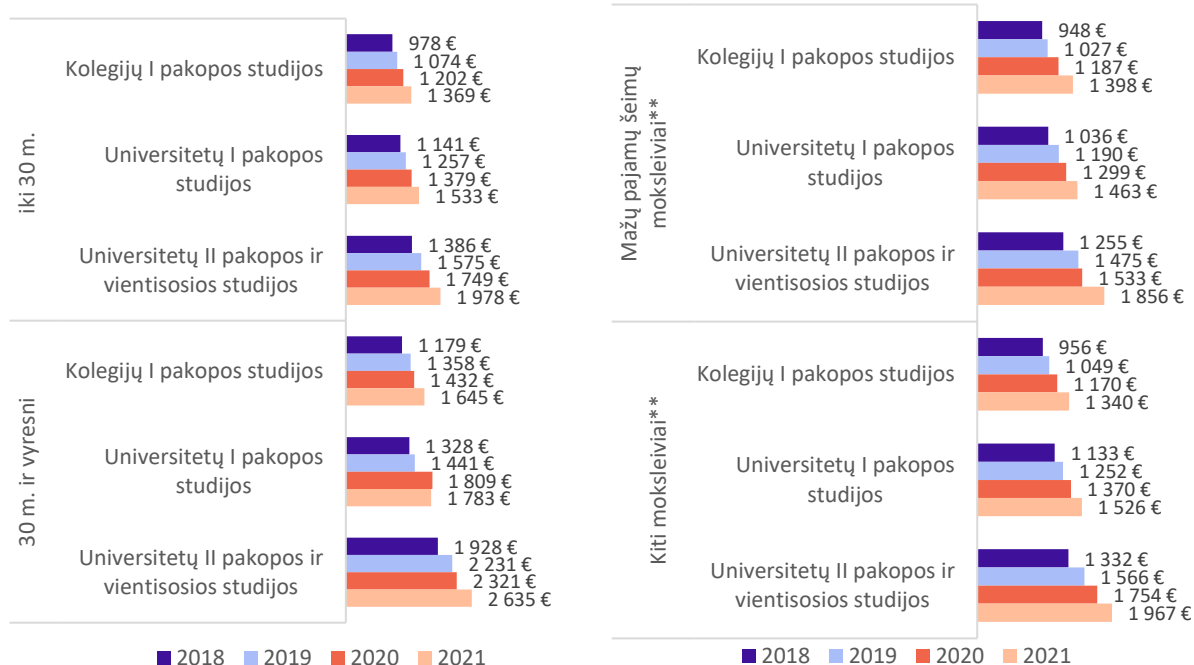
4.2.2 Lygiavertės galimybės pajamų atžvilgiu

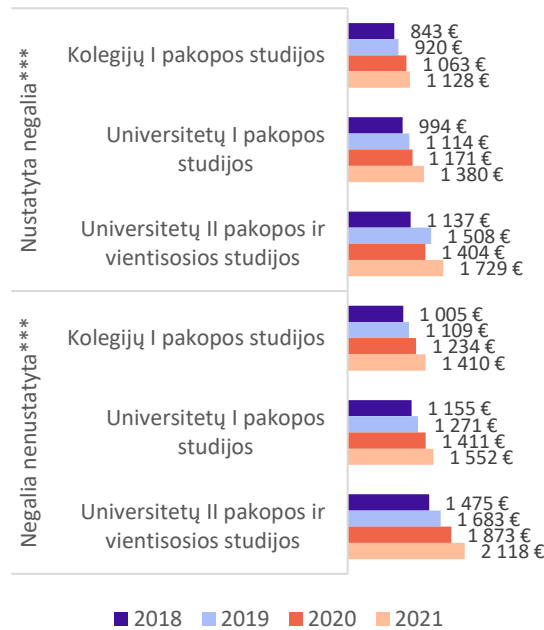
Žvelgiant bendrai paskutinius trejus metus pastebimas vidutinių draudžiamųjų pajamų augimas būdingas ir trijų tikslinių grupių aprėptyje. Vyresnio amžiaus AM absolventų vidutinės draudžiamosios pajamos neretu atveju didesnės nei jaunesnės amžiaus grupės AM absolventų, o lyginant turinčių negalią AM absolventų su jos neturinčių ar iš mažesnių pajamų šeimų kilusių ir kitų AM absolventų vidutines mėnesio draudžiamąsias pajamas, atvirkščiai – matyti neigiamas atotrūkis.

- **Visų studijų pakopų vyresnio amžiaus grupės absolventų, dirbančių 12 mėn. po studijų baigimo, vidutinės draudžiamosios pajamos augo.** Pavyzdžiui, vyresnio amžiaus koleginių studijų absolventų pajamos, lyginant 2021 m. su 2019 m., išaugo penktadaliu, universitetų I pakopos – 24 procentais, o II pakopos ir vientisąsias studijas baigusiujų – 18 procentų. 2017–2020 m. laidų vyresnių I pakopos ir magistro laipsnį suteikiančių studijų absolventų, dirbančių 12 mėn. po studijų baigimo, vidutinės draudžiamosios pajamos buvo didesnės nei jaunesnei amžiaus grupei priskirtų AM absolventų (priklausomai nuo studijų pakopos atotrūkis 2018–2021 m. laikotarpiu svyravo nuo 15 iki 42 proc.). Visų studijų pakopų vyresnių ir II pakopos bei vientisųjų studijų jaunesnių AM absolventų vidutinės pajamos viršijo atitinkamų metų vidutines šalies pajamas. Pastebėtina, kad jaunesnės amžiaus grupės AM absolventų, dirbusių 2019–2021 m. laikotarpiu, vidutinės draudžiamosios pajamos buvo atitrūkusios nuo vidutinių draudžiamųjų pajamų šalyje dydžio nuo –4 iki –18 procentų.

- **2017–2020 m. universitetų I pakopos ir magistro laipsnį suteikiančių studijų absolventų, kurie kilo iš mažas pajamas gaunančių šeimų ir dirbo samdomaisiais darbuotojais 12 mėn. po studijų baigimo, vidutinių draudžiamųjų pajamų atotrūkis nuo kitų AM absolventų buvo neigiamas (priklausomai nuo metų buvo tarp –5 ir –13 procentų).** Atitinkamai skyrėsi ir absolventų vidutinių pajamų atotrūkis nuo vidutinių draudžiamųjų pajamų šalyje. Pvz., 2019–2021 m. laikotarpiu I pakopos universitetų absolventų, kilusių iš mažų pajamų šeimų, vidutinių pajamų atotrūkis nuo šalies vidurkio buvo –9 proc., o iš kitų šeimų kilusių I pakopos absolventų atotrūkis buvo tik –4 procentai. Tuo pat metu magistro laipsnį įgijusių ir kilusių iš mažų pajamų šeimų absolventų vidutinės pajamos minimu laikotarpiu buvo didesnės 12 procentų, o kitų magistro studijų absolventų – 22 procentais. Koleginių studijų absolventų, kilusių iš mažas pajamas gaunančių šeimų, vidutinės mėnesio draudžiamosios pajamos buvo panašios kaip ir kitų AM absolventų.
- **Nors pastebimas AM absolventų, kuriems stojimo į AM metu buvo nustatyta negalia, vidutinių pajamų augimas vis dėlto, nepriklausomai nuo studijų pakopos, jų vidutinės draudžiamosios pajamos buvo mažesnės nei nustatytos negalios neturinčių AM absolventų.** Priklausomai nuo metų 2018–2021 m. laikotarpiu vidutinių pajamų atotrūkis tarp nustatytą negalią turinčių ir neturinčių AM absolventų grupių svyravo nuo –9 iki –25 procentų. Matoma neigiama tendencija ir lyginant nustatytą negalią turinčių I pakopos absolventų vidutines draudžiamąsias pajamas su vidutinėmis atitinkamų metų draudžiamosiomis pajamomis šalyje: 2019–2021 m. dirbusių koleginių studijų absolventų, turinčių nustatytą negalią, vidutinės pajamos buvo vidutiniškai 28 proc. mažesnės (negalios neturinčių 14 proc. mažesnės nuo šalies vidurkio), o universitetų – vidutiniškai 16 proc. mažesnės (negalios neturinčių vidutiniškai 2 procentais mažesnės nuo šalies vidurkio). Nors magistro laipsnį įgijusių AM absolventų su negalia vidutinės pajamos kai kuriais metais buvo didesnės nei šalies vidurkis, jos vis tiek neauga taip sparčiai, kaip negalios neturinčiųjų.

47 pav. Vidutinės tikslinių grupių dirbančių absolventų mėnesio draudžiamosios pajamos* pagal AM tipą ir studijų pakopą praėjus 12 mėn. po studijų baigimo

Duomenų šaltinis: ŠVIS, SODRA, OSP

* Dėl 2019 m. įsigaliojusių darbuotojo ir darbdavio mokamų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų pasikeitimo pajamos iki 2019 m. (bruto darbo užmokestis) indeksuotos, t. y. padaugintos iš 1,289 koeficiento. Vidutinių pajamų rodikliai pateikti į skaičiavimus neįtraukiant nulines pajamas³⁸ gaunančiųjų. Neįtraukti profesinių (pedagoginių ir rezidentūros) studijų absolventų duomenys.

** Neįtraukti absolventai, kurių finansinės paramos gavimo statusas brandos atestato įgijimo metu nebuvo žinomas.

*** Pateiktos vidutinės pajamų rodiklių reikšmės pagal priėmimo metu užfiksuotą priskyrimą sugrupuojant negalios statusus į: „Nustatytas neįgalumas“ ir „Nėra nustatytas neįgalumas“).

Apibendrinimas

Bendrosios AM absolventų tendencijos

2017–2021 m. laikotarpiu Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventų užimtumas išliko vienas aukščiausių tarp ES valstybių narių: priklausomai nuo metų 88–92 proc. Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventų, praėjus 1–3 metams po studijų baigimo, turėjo darbą. COVID-19 pandemija neturėjo įtakos absolventų įsidarbinimo lygiui. Nors Baltijos jūros regiono valstybių kontekste 20–64 m. amžiaus aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių, dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbą, 2017–2020 m. laikotarpiu dalis Lietuvoje išliko palyginti didelė (apie 23–24 proc. aukštojo mokslo išsilavinimą turinčių 20–64 m. amžiaus asmenų dirbo žemesnės kvalifikacijos darbus), pastebima, kad paskutinių trejų metų absolventų įsidarbinimo aukštos kvalifikacijos darbuose rodikliai išlėto, bet augo. 2018–2021 m. laikotarpiu arti 90 proc. II pakopos ir vientisosias studijas baigusius praėjus metams nuo studijų baigimo dirbo pozicijose, priskiriamose 1–3 pagrindinėms LPK profesijų grupėms. Nors I pakopos absolventų, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbuose, daugėjo, kolegijų absolventų dalis, lyginant su universitetų I pakopos absolventais, išlieka žemesnė (kiek daugiau nei pusė kolegijų ir apie du trečdaliai universitetų I pakopos studijų absolventų praėjus metams po studijų baigimo dirbo aukštos kvalifikacijos darbus).

2018–2021 m. pastebimas nuoseklus AM absolventų, dirbančių samdomais darbuotojais 12 mėn. po studijų baigimo, vidutinių pajamų augimas. Universitetų vientisųjų ir II pakopos studijų absolventų gaunamos vidutinės mėnesio draudžiamosios pajamos viršija vidutinį šalies gyventojų gaunamų pajamų vidurkį ir atotrūkis kasmet nežymiai didėja. Skirtingai, kolegijų absolventų mėnesio draudžiamosios pajamos auga lėčiau nei universitetų I pakopą baigusiuoju.

38 Neįtraukti absolventai, kurie atitinkamą mėnesį turėjo samdomojo darbuotojo statusą, bet jų pajamos buvo lygios 0.

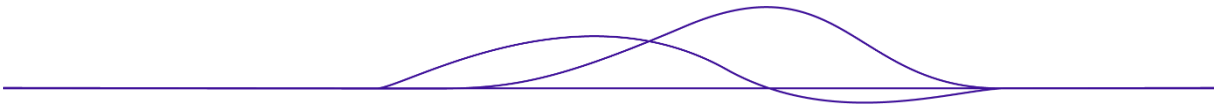
AM absolventų situacija pagal tikslines grupes

2018–2021 m. laikotarpiu didžioji dauguma tikslinių grupių absolventų praėjus metams po studijų baigimo dirbo samdomaisiais darbuotojais.

Vyresnio amžiaus grupei priskirti AM absolventai (asmenys, kuriems stojimo į AM metu buvo 30 m. ir daugiau) dažniau pasižymi aukštesnėmis samdomojo darbo, darbo aukštos kvalifikacijos reikalaujančiuose darbuose, vidutinių pajamų rodiklių reikšmėmis, lyginant su jaunesnės kartos AM absolventais (asmenimis, kurie stojimo į AM metu buvo iki 30 m. amžiaus). Minimam laikotarpiu apie 81 proc. vyresnio amžiaus grupei priskirtų AM absolventų dirbo samdomąjį darbą (jaunesnės amžiaus grupės – apie 74 proc.). Apie 81 proc. vyresnio amžiaus grupei priskirtų AM absolventų dirbo aukštos kvalifikacijos reikalaujančius darbus (jaunesnės kartos – apie 72 proc.). Vyresnio amžiaus grupei priskirtų AM absolventų vidutinės mėnesio draudžiamosios pajamos buvo apie 29 proc. didesnės nei jaunesnės amžiaus grupės AM absolventų.

Iš mažas pajamas gaunančių šeimų kilusių AM absolventų perspektyvos 2018–2021 m. laikotarpiu samdomųjų darbuotojų dalis, lyginant su finansinės paramos gavimo statuso brandos atestato įgijimo metu neturėjusių AM absolventų, reikšmingai nesiskiria. Vis dėlto atotrūkis tarp aukštos kvalifikacijos darbuose dirbančiųjų dalies yra (pvz., trejų metų laikotarpiu dirbančių aukštos kvalifikacijos darbuose praėjus metams po studijų baigimo AM absolventų, kilusių iš mažas pajamas gaunančių šeimų, dalis padidėjo nuo 65 proc. iki 71 proc., kai kitų AM absolventų rodiklis tuo pat laikotarpiu padidėjo nuo 71 proc. iki 75 procentų). Iš mažas pajamas gaunančių šeimų kilusių AM absolventų vidutinių draudžiamųjų pajamų atotrūkis nuo kitų AM absolventų taip pat buvo dažniau neigiamas (ypač tarp universitetų I ir II pakopos absolventų) nei teigiamas.

AM absolventų, kuriems stojimo į AM metu buvo nustatyta negalia, situacija darbo rinkoje, lyginant su negalios neturinčiais AM absolventais, kiek dažniau pasižymi neigiamomis tendencijomis (nors svyravimų esama priklausomai nuo studijų pakopos). Praėjus metams po studijų baigimo 2018–2021 m. samdomąjį darbą dirbo kiek daugiau nei du trečdaliai AM absolventų, turinčių nustatytą negalią, – atotrūkis nuo negalios neturinčių AM absolventų svyravo nuo –6 iki –9 proc. punktų. AM absolventų su negalia, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbuose, dalis su nežymiais pakitimais (kuriuos būtų galima sieti su maža šios grupės absolventų imtimi) atitinka bendras absolventų, dirbančių aukštos kvalifikacijos pozicijose, tendencijas. Lyginant AM absolventus, turinčius negalią, su jos neturinčiais, vidutinių mėnesio draudžiamųjų pajamų atotrūkiu taip pat nepastebėta: priklausomai nuo metų atotrūkis tarp šių dviejų AM absolventų grupių svyravo nuo beveik dešimtadalio iki kiek daugiau nei ketvirtadalio.

II dalis.

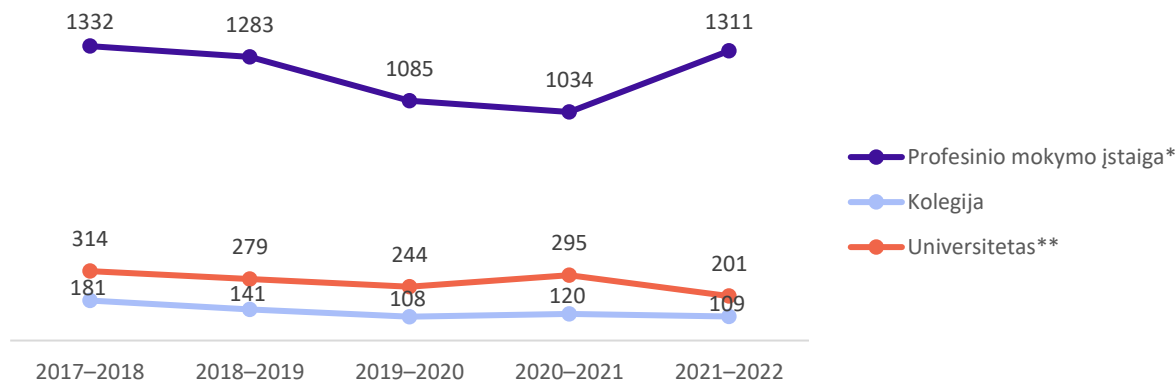
Teminis tyrimas

Priemonių, skirtų studentams, turintiems individualiųjų poreikių, poveikis studijų prieinamumui

Galimybė įgyti aukštąjį išsilavinimą siejama su asmens potencialu ateityje dirbti aukštesnės kvalifikacijos reikalaujančius ir didesnę ekonominę naudą valstybei kuriančius darbus³⁹. Užimtumo tarnybos duomenimis, 2021 m. pabaigoje iš 166,8 tūkst. šalyje gyvenančių darbingo amžiaus asmenų su negalia atviroje darbo rinkoje aktyvūs buvo 26,3 procento.⁴⁰ 2022 m. liepos 1 d. duomenimis, tarp Užimtumo tarnyboje⁴¹ registruotų bedarbių 12,2 tūkst. buvo asmenys su negalia. Iš jų beveik trečdalis neturėjo profesinio pasirengimo (lyginant su visų bedarbių pasiskirstymu didelio atotrūkio nėra).

Mokslių, leidžiančių įgyti tam tikrą profesiją, aukštąjį išsilavinimą, pasirinkimas yra viena iš prielaidų asmeniui su negalia (ir ne tik) pereiti iš švietimo sistemos į darbo rinką⁴². Statistikos departamento skelbiami duomenys rodo, kad asmenys su negalia daug dažniau linksta pasirinkti mokytis profesinio mokymo institucijų siūlomose mokymo programose, skirtose asmenims, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, lyginant su pasirenkančiais įgyti aukštąjį išsilavinimą (48 pav.). Žiūrint iš specialiųjų poreikių perspektyvos, matyti, kad moksleiviai, kuriems buvo nustatyti specialieji poreikiai dėl pagrindinės negalios, be pertraukos į AM stoja kelis kartus rečiau, nei tokių poreikių neturintys (3.1.1 dalis). Be to, specialiųjų poreikių turintys asmenys rečiau laiku baigia universitetines studijas (apie dešimtadaliu rečiau, nei poreikių neturintys nuolatinių studijų studentai) bei šiek tiek (3 proc. p.) dažniau jas nutraukia jau pirmame kurse (3.1.2. dalis).

48 pav. Mokinių ir studentų su negalia skaičius mokymosi įstaigose mokymo metų pradžioje

Duomenų šaltinis: OSP, NŠA

* Profesinio mokymo įstaigų mokinių skaičius apima besimokančius mokymo programose, kurios skirtos asmenims, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių.

** Universitetų studentų, turinčių negalią, skaičius apima tik studijuojančius I pakopos studijų programose.

39 Lazutka, R. ir Šliužaitė, D., (2012). Socialinis teisingumas ir socialinių-ekonominių grupių reprezentavimas skirtingo prestižo studijų programose Lietuvoje. Acta Paedagogica Vilnensia. Vol. 28, p. 9–22. ISSN: 1392-5016. Prieiga internetu:

https://www.researchgate.net/publication/289658920_Socialinis_teisingumas_ir_socialiniu-ekonominiu_grupiu_reprezentavimas_skirtingo_prestizo_studiju_programose_Lietuvoje/fulltext/5698467408ae1c4279054ed0/Socialinis-teisingumas-ir-socialiniu-ekonominiu-grupiu-reprezentavimas-skirtingo-prestizo-studiju-programose-Lietuvoje.pdf

40 Užimtumo tarnyba (2021). Atviroje darbo rinkoje didėjo neįgalųjų užimtumas. Prieiga internetu: <https://uzt.lt/news/atviroje-darbo-rinkoje-didejo-neigaliuju-uzimtumas/>

41 Užimtumo tarnyba (2022). Riboto darbingumo dėl negalios asmenys: nedarbas ir integracija į darbo rinką. Prieiga internetu: <https://uzt.lt/wp-content/uploads/2022/08/Asmenu-su-negalia-situacija-darbo-rinkoje-2022-08.pdf>

42 Žalkauskaitė, U. (2016). Perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką fenomenas Lietuvoje: Neįgaliausių jaunimo atvejis. Prieiga internetu: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:19438236/datastreams/MAIN/content>

Atsižvelgdamas į studentų, turinčių nustatytą negalią, skaičiaus mažėjimą aukštojo mokslo institucijose, Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NRD) 2020 m. užsakė tyrimą⁴³, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti priežastis, dėl ko aukštojo mokslo institucijose mažėja studentų, kuriems yra nustatytas 45 proc. ir mažesnis darbingumo lygis ir kurie gali pasinaudoti teikiama finansine parama studijų prieinamumui didinti, teikiamos paramos tikslinės grupės studentams pakankumui ir kt. Šiame tyrime, kurį atliko Lina Garbenčiūtė su kolegėmis Indre Širvinskaite bei dr. Rūta Ruolyte-Verschoore, daugiausia dėmesio buvo skiriama dviem lygiateisio dalyvavimo aukštajame moksle momentams: prieš įstojimą bei stojimo, kuomet moksleivis priima sprendimą (ne)siekti aukštojo išsilavinimo. Kiti du aukštojo mokslo socialinės dimensijos perspektyvai aktualūs studijų momentai apima: *studijavimą* (kai jau asmuo yra įstojęs į atitinkamą AM, svarbus pats studijų procesas, jo pritaikymas, kad studentas išliktų studijose) ir *studijų baigimą* (aktualus orientavimasis į būsimą karjerą ir integracija į darbo rinką)⁴⁴. Tyrimo metu buvo išsamiai aptarta esamos teisinės bazės situacija, aptarti prieinami duomenys apie asmenis su negalia, studijuojančius AM, vertintas finansinės pagalbos studentams su negalia priemonių pakankumas; nagrinėti veiksniai, darantys įtaką asmenų su negalia sprendimui pasirinkti studijas AM, bei veiksniai (ne)padedantys studijų metu. Atliktas vertinimas sudarė sąlygas parengti tikslingas rekomendacijas.

Siekiant nedubliuoti minėto tyrimo rezultatų, o juos papildyti nauja informacija, **buvo atliktas valstybės lygmens priemonių, kurios yra orientuotos į studijų prieinamumo didinimą, vertinimas, žvelgiant iš aukštųjų mokyklų atstovų bei tas priemones koordinuojančių institucijų perspektyvos** (1 priedas. Vertinimo metodika).

Vertinimo tikslas – nustatyti veikiančių valstybės lygmens priemonių, orientuotų į studijų prieinamumo didinimą (studijų proceso atžvilgiu) studentams su specialiais (individualiaisiais) poreikiais, galimai daromą poveikį studijų prieinamumui.

Iškeltam tikslui pasiekti **numatyti uždaviniai**:

nustatyti šiuo metu veikiančių valstybės lygmens paramos priemonių, skirtų studentams, turintiems individualių poreikių, veiksmingumą ir galimai daromą poveikį studijų prieinamumui aukštojo mokslo institucijų bei Valstybinio studijų fondo (toliau – VSF) ir Neįgalųjų reikalų departamento atstovų, atsakingų už priemonių administravimą, požiūriu;

identifikuoti aukštojo mokslo institucijų taikomas studijų proceso pritaikymo praktikas studentams, turintiems individualių poreikių;

parengti rekomendacijas dėl aukštojo mokslo prieinamumo didinimo (studijų proceso atžvilgiu) studentams, turintiems individualių poreikių.

Vertinimo objektą sudaro 6 valstybės lygmens priemonės: 3 išmokos, 1 socialinė stipendija bei 2 atleidimai nuo finansinių įsipareigojimų (1 priedas. 3 lentelė). Atsižvelgiant į tai, kad vertintos valstybės lygmeniu nustatytos priemonės atspindi tik vieną iš studijų prieinamumo krypčių, priemonių vertinimo metu dėmesys kreiptas ir į išorines sąlygas, turinčias įtakos priemonių veiksmingumui ir galimam poveikiui. Pabrėžtina, kad šiuo atveju buvo atsižvelgiama ne tik į studentus, turinčius nustatytą negalią ir atitinkančius priemonių apibrėžtą tikslinę grupę (studentus, turinčius nustatytą 45 proc. ar mažesnę darbingumą), bet ir į kitus individualių (specialiųjų) poreikių turinčius studentus.

Tyrimui pasirinkta teorija grįsto vertinimo analitinė prieiga. Vertinimas remiasi pusiau struktūruotų interviu būdu surinkta medžiaga (su 11 aukštųjų mokyklų bei 2 priemones koordinuojančių institucijų atstovais) bei antrinių šaltinių analize (1 priedas. 1 modelis).

Atliekant tyrimą naudota įrodymais grįsto valdymo priemonė – sprendimo poveikio vertinimas. Vertinimas atliktas remiantis dviem kriterijais: veiksmingumo (aptariamą šios dalies 1.1 dalyje ir apima tokius klausimus:

43 Garbenčiūtė, L. ir kt. (2020). Studija dėl finansinės pagalbos priemonių, skiriamų studentams turintiems negalią siekiant didinti studijų prieinamumą, panaudojimo mažėjimo. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Studija-de%CC%87l-finansine%CC%87s-pagalbos-priemoniu%CC%A8.pdf>

44 Orr, D., Mishra, S. (2015). A Comprehensive Approach to Investigating the Social Dimension in European Higher Education Systems—EUROSTUDENT and the PL4SD Country Reviews. In: Curaj, A., Matei, L., Pricopie, R., Salmi, J., Scott, P. (eds) The European Higher Education Area. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20877-0_30

su kokiais iššūkiiais tikslinės grupės susiduria atlikdamos su priemonėmis susijusius veiksmus; kokie veiksniai daro įtaką priemonių rezultatų ir poveikio pasiekimui; ar taikant valstybines priemones buvo išspręstos studijų proceso prieinamumo problemos studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios?) bei **poveikio** (aptariamasis 1.2 dalyje, atsakant į klausimą: koks priemonių poveikis studijų proceso atžvilgiu ir kam jis pasireiškia?). Toliau pristatomi atlikto vertinimo rezultatai ir iš jo kylančios rekomendacijos. Tais atvejais, kai matomas poreikis išsamiau iliustruoti situaciją, pateikiamos pokalbių dalyvių citatos. Kitais atvejais – tekste pateikiami pasisakymų apibendrinimai bei nuorodos į pokalbius apibendrinančius kodų žemėlapius (2 priedas. Pokalbių su AM, VSF ir NRD atstovais kodų žemėlapiai).

1.1. Priemonių veiksmingumas

1.1.1. Su kokiais iššūkiiais tikslinės grupės susiduria atlikdamos su priemonėmis susijusius veiksmus?

1.1.1.1. Prašymų gauti finansinę paramą teikimas (studentai)

Vienas iš esminių sunkumų, su kuriais susiduriama siekiant pasinaudoti priemonėmis, – studentai (ir jų tėvai) nežino, į kurias iš jų ir kaip gali pretenduoti. Iš dalies tai lemia egzistuojanti priemonių gausa (net 4 iš 6 vertinamų priemonių yra piniginė parama, tiesiogiai išmokama studentui), skirtingi kreipimosi dėl galimos piniginės paramos būdai (už 2 priemones atsakinga NRD, už likusias – VSF, dėl kiekvienos iš priemonių turi būti kreipiamasi skirtingu būdu) bei ne visada tikslinę studentų auditoriją pasiekianti aiški komunikacija apie priemones. (pvz., 2 priedas. 1 žemėlapis). Studentai, kurių darbingumo lygis yra 45 proc. ar mažiau, turi teisę gauti tiek VSF, tiek NRD teikiamas tikslines išmokas, tiek socialinę stipendiją; o mokantys už studijas savo lėšomis taip pat turi teisę iš NRD gauti papildomą tikslinę išmoką studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti. Pokalbių su AM atstovais analizė atskleidė, kad prašymų teikimo procese institucijos, esant poreikiui, padeda studentams užsipildyti prašymus. Vis dėlto pastebima, kad ne visi studentai pateikia prašymus dėl visų jiems priklausančių išmokų.

AM atstovai įvardija, kad studentai susipainioja tarp piniginės paramos priemonių, formų pildymas yra nepatogus ir nepritaikytas vartotojui. Pastebėtina, kad prašymus VSF studentai užpildo patys elektroniniu būdu, o NRD – fiziškai užpildo prašymą. Kai studentai pildo prašymus patys, informacija apie kylančius sunkumus ne visuomet pasiekia AM administraciją (2 priedas. 2 žemėlapis). Taigi šiame tyrime pateikiamas paraiškų pildymo metu kylančių problemų sąrašas nėra baigtinis. AM atstovams žinomos problemos dėl prašymų gauti piniginę paramą teikimo:

- Susipainiojama tarp VSF formų tikslinėms išmokoms ir socialinėms stipendijoms (užpildžius vieną, neteikiamas prašymas kitai, pagalvojus, kad tai tas pats).
- VSF formos nepritaikytos tikslinės grupės studentams, nepatogios vartotojui; taip pat pasitaiko programavimo klaidų, pvz.:
„Tai vėlgi, vienintelis tas trūkumas, kad yra dvi tos pačios formos ir jos yra tikrai sudėtingos ir tikrai ne tik su kažkokiais raidos dalykais – su regos negalia ten yra labai sunku, su disleksijom ten yra labai sunku susipildyti <...> vyresnio amžiaus žmonėms, nes ten tiesiog iš principo yra toks dalykas, kaip lengvai skaitoma kalba – „easy to read“ <...>. Turėtų būti paaiškinimai. Elementaru, tiesiog filmukas, kuris viską rodo, – ką po ko paspausti, kokią informaciją įkelti. <...>, čia gal yra dėl programavimo dalykų – ten būna žiauriai daug klaidų. <...> ta forma <...> – daug duomenų, nuo ten tavo adreso, visokių studijų dalykų <...> tu prieini prie savo studijų duomenų eilučių, kurių tu negali keisti, <...> ten jau būna, nes suvaikšto per sistemas duomenys, bet būna, pavyzdžiui, ir taip, kad tu jau studijuoji magistrą, bet tau vis dar rodo tavo bakalauro duomenis ir tada dažnai atsitinka taip, kad studentas pildo, pildo, pildo, nueina iki pačios pabaigos, kur jau jam tik reikia pasižiūrėti, ar teisingai suvesti jo šiti duomenys, ir jie pamato, kad: „oi ne, ne tokia studijų programa“. Jie išsigąsta, nustoja pildyti, siekiasi su manim arba Studijų fondu.“ (AM_2)
- NRD atveju studentus kartais supainioja pats paramos pavadinimas, kadangi sunkių negalių turintys asmenys pagal galiojančias tvarkas turi teisę gauti valstybės paramą „specialiesiems poreikiams tenkinti“⁴⁵, pvz.:

45 Turimos mintyje tikslinės išmokos, skiriamos slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidoms kompensuoti. Šias išmokas gali gauti asmenys, kuriems nustatytas I arba II lygio specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis. Už išmokas atsakingos savivaldybių administracijos. Plačiau žr. SADM (2022). Slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos. Prieiga internetu: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialinis-draudimas/salpos-ismokos-ir-tikslines-kompensacijos/slaugos-ir-prieziuros-pagalbos-islaidu-tikslines-kompensacijos?lang=lt>

„Tai kai studentai, kurie turi tą sunkią negalią ir irgi gauna iš valstybės tą išmoką specialioms poreikiams tenkinti, ir kai jie pamato tą stipendijos pavadinimą, kad tai yra specialiesiems poreikiams, tai jie identifikuoja, kad čia jiems. Bet iš tikrųjų tai priklauso ir studentams, kurie turi, pavyzdžiui, 45 proc. darbingumą. O tie žmonės, kurie turi 45 proc. darbingumą, iš valstybės tos išmokos specialioms poreikiams negauna <..>, kai aš pasakau, kad „jūs neužsipildėt“, sako: „bet man nepriklauso, man nepaskirti specialieji poreikiai“. Žodžiu, jie identifikuoja tai, kas Neįgalumo tarnyboje nustatyta ar nenustatyta, ir susimaišo, kad tai yra ne apie tai. Toks elementarus, bet tikrai iš penkių bent vienas būtent dėl to neužsipildė ir nepildė visą laiką, nes galvojo, kad jiems nepriklauso.“ (AM_2)

- NRD užpildant prašymą ne elektroniniu būdu, kiekvieną kartą yra privaloma pateikti negalią įrodančius dokumentus (2 priedas. 3 žemėlapis). AM atstovai pastebėjo, kad karantino dėl COVID-19 pandemijos laikotarpiu tai kėlė iššūkių, nes dėl kontaktų apribojimo reikėdavo įrodymus pateikti elektronine forma ir ne visiems tai pavykdavo dėl prietaisų ar įgūdžių naudotis elektroninėmis priemonėmis neturėjimo.

1.1.1.2. Informacijos apie paramos priemones sklaida (AM, NRD ir VSF)

- **Aukštųjų mokyklų patirtis**

Aukštosios mokyklos, pasirenka skirtingas komunikavimo su studentais apie galimas paramos priemones (tiek valstybės skiriamą finansinę paramą, tiek apie pačios AM teikiamą paramą) strategijas (2 priedas. 4 žemėlapis). Šis pasirinkimas priklauso nuo to, ar mokykla turi susikūrusi sistemą studentų individualiems poreikiams identifikuoti.

- a) **Jeigu institucija neturi galimybės identifikuoti studentų, turinčių individualių poreikių, komunikuojama bendrai visiems studentams.** Tokiais atvejais iškyla dvejopa rizika. Pirma, dėl didelio srauto informacija gali pasiekti ne visus tikslinės grupės studentus (informacijos srautas apie įvykius, paramos galimybes ir kt. nemažas, tad studentai gali perduodamą informaciją pražiūrėti, praklaudyti, neatkreipti dėmesio, pamiršti ir t. t.). Antra, ne visi tikslinės grupės studentai identifikuos, kad galimos paramos priemonės yra skirtos būtent jiems.
- b) **Jeigu institucijai yra žinomi studentai, kuriems studijų metu kyla individualių poreikių, komunikacija vyksta ir tiesiogiai su save identifikavusiais ir paramos kriterijus atitinkančiais studentais.** Tokiu atveju paramą administruojantys ar negalios klausimus koordinuojantys AM darbuotojai stengiasi patys sužiūrėti, priminti studentams ir asmeniškai juos informuoti apie priklausančias paramos priemones, prašymų teikimo terminus ir kt. Vienos institucijos atstovė minėjo, kad kartais dėl paramos priemonių bei su jomis susijusiais klausimais tenka bendrauti ir su studentų tėvais (būna atvejų, kai tėvai padeda vaikams užpildyti prašymus).

AM informuodamos studentus pasirenka įvairius, dažnai kelis skirtingus komunikavimo būdus. Nors pagrindiniais informavimo kanalais galima būtų laikyti elektroninį paštą (toliau – el. paštas) bei institucijos interneto svetainę, atkreipiamas dėmesys, kad jaunesni studentai informaciją dažniau pamato socialiniuose tinkluose nei gautą el. paštu. Komunikavimas žodžiu taip pat svarbus. Tam pasirenkami įvairiausi būdai ar asmenys: nuo individualios informacijos suteikimo atėjusiems pasirašyti studijų sutarčių ar bendrų, į visus studentus orientuotų, įvadinių paskaitų ir susitikimų iki komunikavimo tiesiogiai per grupių seniūnus ar padalinių atstovus (2 priedas. 5 žemėlapis).

Nors informuoti studentus bandoma įvairiais kanalais ir kartais jie jau ateidami studijuoti žino apie galimą paramą, atkreipiamas dėmesys, kad neretai tos informacijos yra per daug, ji pateikiama skirtinguose šaltiniuose, keičiasi ar ne iki galo yra studentams suprantama, pvz.:

„Ir finansiniai klausimai šiaip pagrinde yra jiems didžiausias neišskumas, nes yra informacija išmėtyta – na, kaip čia pasakyt – VSF puslapyje apie VSF, mūsų puslapyje – viskas sudėta; bet bendrai žiūrint, atrodo, kad studentai ne iki galo supranta tas tvarkas; jos keičiasi: Kai jie įstoja, pavyzdžiui, būna paskolų viena tvarka grąžinimo atleidimo, po metų pasikeičia ir jie tada pirmiausia kreipiasi į mane, o ne į, pavyzdžiui, VSF ar į NRD.“ (AM_2)

- **Neįgaliųjų reikalų departamento ir Valstybinio studijų fondo patirtis**

NRD pastebi (2 priedas. 6 žemėlapis), kad **nors ir stengiamasi informaciją platinti, vis tiek ne visi paramą gauti galintys studentai žino apie galimybes.**

1 intarpas. NRD ir ŠMSM pastangos susisteminti prieinamą informaciją studentams su negalia

Atsižvelgdami į tai, NRD kartu su ŠMSM parengė atmintinę, kurioje paminėtos valstybės paramos priemonės studentams, turintiems nustatytą 45 proc. ar mažesnį darbingumą⁴⁶. Ši atmintinė yra pasiekama ne tik NRD ir ŠMSM interneto svetainėse, bet taip pat platinta socialiniame tinkle „Facebook“ ir tikslinėse studentų grupėse. Taip pat buvo sukurtas ir socialiniame tinkle „Facebook“ platintas informacinis klipas apie galimą paramą. Atsižvelgdamas į 2020 m. atlikto tyrimo Error! Bookmark not defined. rekomendacijas, NRD siekia ir skatina AM komunikuoti ne tik su esamais, bet ir potencialiais AM studentais:

„<...> ir labai norime skatinti, kad daugiau moksleivių, su negalia baigusiu mokyklą, būtų mokytis. Tai irgi galvojame apie galimas priemones, galbūt ir per mokyklas, dvyliktokams, tarkim, pradėt pasakot, kad jie gali mokytis, kad jie gali pasiekti daugiau kažką negu „profkė“. <...> mes rašėme prieš porą mėn., prieš tris mėnesius, aukštosioms mokykloms rekomendaciją, kad būtent sutvarkytų savo tinklalapius, kad jie būtų bent jau vienodi, tai yra vienodoj vietoj ta informacija pateikta kiekvienos aukštosios mokyklos tinklalapyje, tai jau būtų didelis palengvinimas.“

VSF dalindamasis savo patirtimi dėl tikslinės grupės studentų informavimo apie paramos priemones (2 priedas. 7 žemėlapis) atkreipė dėmesį, kad **nors ir yra prašoma AM pasidalinti informacija, pasikliauti tik jomis ir patiems nekomunikuoti gali būti per siauras žingsnis**. Tai siejama su tuo, kad ne visos AM šiuo metu turi galimybes ar yra numačiusios skirti daugiau dėmesio studentų, turinčių individualių poreikių (taip pat ir kitų socialiai jautrių grupių), pritraukimui studijuoti jų institucijose. Primintina yra tai, kad VSF administruojamos tikslinės išmokos yra projekto, skirto studijų prieinamumui didinti, dalis. Prisimindama šio projekto kūrimo ištakas VSF atstovė pastebėjo, kad planuojant projekto veiklas ir finansavimo paskirstymą per mažai dėmesio buvo skirta informacijos sklaidai, nors ir bandoma informaciją skleisti lanksčiai, vis dėlto abejojama, ar dėl esamų apribojimų ji tikrai pasiekia tikslinę grupę. Informacijos nukreipimo poreikį ne tik į jau studijuojančius, bet ir į potencialius studentus – moksleivius, kurie ruošiasi rinktis profesiją, – mato ir VSF.

1.1.1.3. Priemonių administravimas (AM, NRD ir VSF)

- **Aukštųjų mokyklų patirtis**

Žvelgiant iš AM perspektyvos, **priemonių administravimas** (3 priedas. Finansinių paramos priemonių įgyvendinimo schemas) **neišvengiamai pareikalauja papildomų investicijų į žmogiškąjį kapitalą** (skiriant etatų dalis ir jiems išlaikyti reikalingą finansavimą) (2 priedas. 8 žemėlapis). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad AM dirba su plačiu spektru valstybinių ir pačių įsteigtų paramos priemonių, orientuotų į skirtingas studentų tikslines grupes. Taip pat svarbu paminėti, kad, priklausomai nuo AM pasirinktos strategijos ir galimybių, paramos priemonių administravimo bei studentų informavimo ir konsultavimo dėl galimos paramos darbas gali tekti skirtingas pozicijas užimantiems asmenims (nuo negalios reikalų ar studentų socialinės gerovės koordinatorių, finansinės ir (ar) akademinės paramos koordinatorių iki fakultetų darbuotojų).

Dalis AM darbuotojų linkę sakyti, kad priemonių administravimas nekelia iššūkių ir nėra sudėtingas procesas (2 priedas. 8 žemėlapis). Privalumu laikoma tai, kad NRD dalį AM tenkančių administravimo kaštų kompensuoja. Kadangi studentai prašymus VSF pildo patys, laikoma, kad papildomų administracinių kaštų AM nekyla.

Vis dėlto kita dalis AM pasidalino aspektais, kurie kelia iššūkių, reikalaujančių papildomų laiko ir darbo, finansinių sąnaudų priemonėms administruoti ir trukdo labiau koncentruotis į studijų proceso pritaikymą:

- Pastebima, kad **administruojant paramos studentams su negalia (ir kitas) priemonės reikalinga ne tik papildoma komunikacija, bendravimas, emocinės paramos teikimas negavus paramos, bet ir individuali pagalba studentams pildant paraiškas**, pvz.:

„Bet tikrai galiu pasakyti, kadangi suprantame, kad tai yra visas ciklas – tai yra reikia bendrauti, reikia surinkti informaciją, reikia komunikuoti su kitais ir plus dar atlikti techninį darbą, t. y. aptarnauti ar ne. <...> ir tada dar trečias yra tas visas „o kaip padėti techniškai susitvarkyti, užsipildyti“. Šiaip jau aš galiu pasakyti, kad mano specialistė [Vardas], kada būna tas paraiškų teikimo laikotarpis, praktiškai individualiai su visais sėdi ir padeda užpildyti, nes žmogui tai yra... Taip, mes ten truputėlį gauname būtent už [NRD paramą] – ten tos socialinės stipendijos, kitos paramos, jau čia mūsų, žinokit, visiškai išteklius, mes nieko tam absoliučiai žmonėms padėkoti, paskatinti, o apimtyms auga.“ (AM_3)

- Taip pat, atsižvelgiant į reikalavimą, kad studentas paramą gali gauti tuomet, kai studijuoja pirmą kartą atitinkamoje studijų pakopoje, AM tenka užduotis **išsiaiškinti, ar studentas gavo paramą anksčiau**.

⁴⁶ Atmintinė ir Paramos studentams, turintiems negalią, rūšys ir sąlygos prieinamos: NRD tinklapio skiltyje, skirtoje studentams su negalia (prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/neigaliuju-studentu-remimas/>); ŠMSM tinklapio skiltyje apie paramą studentams (prieiga internetu: <https://smsm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/smm-studijos/parama-studentams/parama-neigaliesiems>).

- Tos AM, kurios žino apie studentų individualius poreikius (studentai patys juos identifikuoję arba žinoma iš teikiamų prašymų paramai gauti), skiria laiko **sužiūrėti, ar studentai kreipėsi dėl visos paramos, kuri jiems priklauso**.
- Daugiau sunkumų kelia NRD nei VSF priemonių administravimas, AM išskiria NRD priemonių administravimo **procesų modernizavimo poreikį** (AM turi sandėliuoti prašymus ir juos lydinčius papildomus dokumentus).
- Sunkumų taip pat kelia NRD reikalavimas **ketvirčiui suplanuoti lėšų poreikį, nes pačiose AM susiduriama su tam tikru studentų veiksmų nespėjamumu**, pvz.:

„Ir štai, pavyzdžiui, šiandien jeigu aš teikičiau, aš galėčiau labai tiksliai paskaičiuoti, koks tas poreikis yra, bet mes nežinome, galbūt po kokio mėnesio vienas studentas išsibrauks, tada likutis liks – tai viskas gerai. Bet galbūt kažkokie du studentai grįš iš akademinų atostogų – vėl perskaičiavimas, ar jiems už tam tikrus mėnesius buvo mokėta ar nebuvo. Tuomet vėl viskas keičiasi. Tai ir tokie pasikeitimai gali būti bet kuriuo mėnesiu, todėl ir poreikis gali būti skirtingas. O, žinoma, būtų patogiausia, jog būtų galima tiesiog užpildyti didesnį poreikį ir metų gale likutį kažkokį atiduoti. Čia būtų turbūt paprasčiausias valdymo mechanizmas.“ (AM_9)

- **Neįgalųjų reikalų departamento ir Valstybinio studijų fondo požiūris**

Valstybinės paramos priemonės koordinuojančių institucijų požiūriu išskirtinos dvi pagrindinės problemos:

- Studentai netinkamai informuojami dėl neefektyvios komunikacijos tarp AM padalinių, pvz.
„<...>pačiose aukštosiose mokyklose – tarpusavyje kolegos ne visada bendrauja, pvz., kai yra Finansų skyrius su Socialinių išmokų skyriumi. Aš su tuo susidūriau kiekvieną ketvirtį, kada man teikia lėšų poreikį. Tai yra kiekvieną kartą tas pats: „man finansų skyrius nepasakė, kad reikia teikti lėšų poreikį“, „lėšų poreikis nepaskaičiuotas, nes mes nežinojome datos, kada reikia“. Nors tai yra nuolat ir aš suprantu, taip, juk keičiasi darbuotojai. Aš nuolat informuoju juos, kada ateina metas, bus laikas, prašau paskaičiuoti. Tai būna dvi savaitės iki ketvirčio pradžios arba ketvirčio pabaigos ir tada jau prasideda skambučių maratonas <...>. Čia yra labai didelė problema, nes automatiškai lieka studentai neinformuoti.“ (NRD)
- Priemonių administravimas brangus, nes yra finansuojamas iš kelių skirtingų šaltinių. Todėl reikia papildomo personalo, kontrolės, papildomų veiksmų (paraiškoms surinkti, finansų poreikiui nustatyti, informavimui ir kt.).

2 intarpas. VSF ir NRD požiūris dėl piniginės paramos studentams su negalia sujungimo į vieną stipendiją

Kaip teigiama žingsnį valstybės skiriamų piniginių išmokų tobulinimo linkme institucijos išskyrė ŠMSM parengtą projektą⁴⁷ dėl tikslių išmokų, skirtų studentams, kuriems nustatytas 45 proc. ar mažesnis darbingumo lygis, sujungimo į vieną bendrą „stipendiją neįgaliajam“. NRD atstovų požiūriu, **priemonių sujungimas į vieną išmoką būtų vertinamas kaip teigiamas – efektyvumą užtikrinantis žingsnis:**

„<...>ir tą reiktų daryti per VSF, kadangi jie turi jau programą sukūrę. Tai žymiai efektyviau būtų ir mažiau tų pinigų švaistymo. Susitaupyti, nes ir tų žmonių, darbuotojų sumažėtų, ir padidėtų išmokos prieinamumas, kadangi studentui būtų tikrai paprasčiau susiorientuoti, jeigu jis gautų vieną išmoką, o ne dabar kai keliose institucijose ir kelias išmokas.“ (NRD)

VSF atstovė taip pat dalinasi, kad finansinių priemonių studentams su negalia sujungimą vertintų kaip reikalingą žingsnį, tačiau atkreipė dėmesį, kad tokiu atveju **kyla iššūkių, kadangi reikalingas įdirbis randant kelią, kaip tinkamai sujungti priemones, kurios šiuo metu finansuojamos iš skirtingų šaltinių:**

„Tai tada vėl viskas gaunasi, kad reikia įstatymo pakeitimo, kad tą padaryti. Visas tas procesas užsisuka ir realiai nauda iš to tokia labai gaunasi abejotina. Nu tai apjungs tas išmokas. Bet tada vėl NRD yra valstybės biudžetas – SADM'o, o mūsų yra ES struktūrinių fondų lėšos. Tada vėl atsiranda tai kaip šitą spręsti? <...>Tai lyg, aš kiek žinau, paskutinėmis žiniomis, – kol kas paliekame, kaip yra, o kai bus visa koncepcija pakeista, tai gal pasikeis ir šitas dalykas.“ (VSF)

1.1.1.4. Paramos skyrimo studentams kriterijai (AM, NRD, VSF)

- **AM žinios apie studentų patirtis**

AM pastebi, kad **studentų, galinčių pretenduoti į valstybės skiriamą paramą, grupė šiuo metu yra apibrėžta per siaurai**. Akcentuojama, kad dalis studentų, kurie turi individualių poreikių dėl negalios, nepatenka į tikslinę grupę, kadangi jų darbingumo lygis yra šiek tiek didesnis nei nustatyta 45 proc. riba (2 priedas. 9 žemėlapis). Studentai, kurie atitinka kriterijus ir kreipiasi dėl paramos, ją gauna be problemų. Tačiau tai atvejais, kai studentai neatitinka 45 proc. darbingumo lygio kriterijaus, ne visos AM turi galimybes studentams pasiūlyti alternatyvias finansinės paramos priemones (pvz., sumažinant studijų kainą). Pažymima ir tai, kad asmens darbingumo lygis dažniausiai

47 ŠMSM 2020-10-27 LRV teiktas projektas (Nr. 20-14583) „Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo Nr. XI-242 76, 82, 821 straipsnių pakeitimo ir papildymo 822 straipsniu įstatymas“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d458f010185411eb9604df942ee8e443?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=3bc5d4f9-0d73-4ab2-8515-b25540a5179f>

yra nustatomas tam tikram laikotarpiui⁴⁸, dėl to lygis gali kisti, nors asmens situacija ir poreikiai dėl negalios reikšmingai nesikeičia, pvz.:

„Labai dažnai tiesiog čia yra mūsų ydinga apskritai darbingumo procentų vertinimo sistema Lietuvos – tiesiog ji nėra teisinga. Tą patį procentą turintys žmonės gali labai skirtingus dalykus daryti. Ta prasme tiesiog nieko nepasakantis skaičius iš principo. Tada tai, kad jauniems žmonėms, kai nustatinėjamas tas darbingumas, nu studentiško amžiaus <...> iki 24–25 m. – darbingumas pratęsiamas kas 2 metus. Reiškia, jis pas mus įstoja, gauna gauna gauna, nes turi iki 45. Jam ateina laikas, jam nustatomas 50 procentų – jis nebeauga ir staiga atsiduria situacijoje, kad jis galėjo studijuoti tik dėl tos finansinės paramos – reiškia, turi už ką išlaikyti save, nuomotis ar net paslaugas kažkokias įsigyti – ir staiga ketvirtam ar trečiam kurse jam pakeičia darbingumo procentą, o tai reiškia, kad netenkama visa finansinė parama.“ (AM_2)

Tokie darbingumo lygio svyravimai sudaro kliūtis ne tik gaunant piniginę paramą iš valstybės, bet ir imant paskolas studijų kainai kompensuoti. Asmuo nėra garantuotas, kad baigus ar nutraukus studijas jo darbingumo lygis nepakils ir jis turės galimybę būti atleistas nuo paskolos grąžinimo, nors stojimo į AM metu atitiko 45 proc. ar mažesnio darbingumo lygio kriterijų. Taip pat pastebima, kad, studentui nusprendus kreiptis į banką dėl paskolos, susiduriama ne tik su besikeičiančiomis tvarkomis, bet ir su bankų darbuotojų neinformuotumu apie taikomą išimtį studentams su negalia būti atleistiems nuo valstybės remiamos paskolos grąžinimo, pvz.:

„Ir čia yra labai svarbu, nes VSF įsiai tik suteikia tau žalią šviesą, kad „mes tau suteikiame“, bet duoda bankas ir bankas jau vertina iš savo perspektyvos viską. Jau tikrai tų smulkmenų nežinau, bet jie, žodžiu, vertina tave kaip asmenį, kuris, žodžiu, yra patikimas banko akimis. Dar yra niuansas, kad bankuose, pavyzdžiui, dabar teikia tik „Swedbankas“ tik jau kelis metus iš eilės – čia vėlgi ne nežinau, ar čia konkursuojama ar kaip – žiauriai žmonėms trūksta mokymų. Nežinau kaip kitoms aukštosios mokykloms, nu bet pas mus taip būna labai daug tokių, kad aš tvarką žinau vienai, jie [studentai] nueina į banką – jiems pasako kitaip. Iš viso bankuose stebisi, kaip studentai ateina pasirašyti tas paskolas – su negalia studentas – tai jie [studentai] sako: „jo, jo viskas tvarkoje, aš paskui paprašysiu atleidimo“, [bankas]: „kokie atleidimo?“. Ta prasme, jie žino tik savo banko, tą, ką jiems reikia, ir tada studentai gauna tą tokią blogą komunikaciją ir paskui visokių, net iki tokio lygio būna, kad pradeda skaičiuoti palūkanas, – nu daro taip kaip su standartiniais studentais, nors tai visiškai atskira tvarka. Tai irgi, jeigu vis dėlto yra vienas bankas – tai padarykim mokymus ar kažką, nežinau – tie darbuotojai turi mokėti ir bendrauti, nes irgi būna niuansų, ir suvokti biški, kad tos tvarkos keičiasi ir yra kitokios. Tai, manau, kad trukdis yra būtent ta labai paini sistema iš tikrųjų ir jina turėtų būti tiesiog nustatyta ir negali keistis kas metus, nes tada žmonės, natūralu, bijo.“ (AM_2)

Taip pat kai kurie AM atstovai abejojo dėl apribojimo studentams gauti paramą, tuomet, kai jie aukštojoje mokykloje po negalios nustatymo studijuoja ne pirmą kartą⁴⁹. Pastebima, kad studijų pritaikymo poreikiai lieka nepriklausomai nuo to, ar asmuo studijavo anksčiau, pvz.:

„<...> Gal jis ir studijuoja antrą kartą, nes jam pirmąkart nepavyko dėl tos negalios studijuoti? Jam buvo per sudėtinga? O be tos finansinės paramos jam <...> ir pasisamdyti reikia ir tuos vertėjus ar asistentus, <...> ar programą specialią nusipirkti. Tai koks skirtumas, ar jis pirmą, ar antrą kartą studijuoja? Vis tiek reikia tos paramos. Na, gal čia bandoma kažkaip reguliuoti, kad nebūtų – nežinau, net nežinau, kodėl ta sąlyga yra.“ (AM_4)

Atkreiptinas dėmesys, kad Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašo (Nr. 831)⁵⁰ 14.3 punkte yra numatyta, kad tais atvejais, kai studentas su negalia nutraukė ankstesnes studijas ar buvo pašalintas iš AM, pradėjus vėl studijuoti, galimybė gauti piniginę paramą išlieka, tačiau ji galima tik tam laikotarpiui, už kurį parama dar nebuvo gauta.

AM požiūriu, teigiamu aspektu yra laikomas pakeitimas, kad tikslines išmokas, kitaip nei socialines stipendijas, gauti gali ir skolų turintys studentai (pvz.: „<...> jau to neberekalaujama, nes nelogiška, studentas, kuris turi mokymosi sunkumų, tai tikrai jam gal negali kaip kitam studentui – nėra taip lengva studijuoti ir jis tą skolą todėl ir turi, kad jam sunkiau studijuoti, kad jis turi tą

48 Pagal 1991-11-28 LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo (Nr. I-2004) 20 str. 8 p., asmeniui darbingumo lygis gali būti nustatomas: 6 mėn., 1 m., 2 m., iki profesinės reabilitacijos programos pabaigos, iki pensinio amžiaus, neterminuotai. Riboto darbingumo trukmė visam gyvenimui nustatoma tik dėl profesinės ligos arba nelaimingo atsitikimo darbe atvejais. Prieiga internetu (galiojanti suvestinė redakcija 2022-07-15 – 2022-08-31): <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/ctNyZQPxjR>

49 Nors tai nėra susiję su analizuojamomis paramos priemonėmis, o taikytina bendrai valstybės finansuojamų vietų skyrimo tvarkai, viename iš pokalbių su AM atstovais pastebėta, kad kai asmuo netenka darbingumo jau po studijų, kurias finansavo valstybė, baigimo, apribojimas, neleidžiantis pretenduoti į valstybės finansuojamą vietą antrą kartą, suvaržo tokių asmenų galimybes persikvalifikuoti („<...> ir jeigu įsiai moka už studijas, nes, pavyzdžiui, dalis jų tampa neįgaliais jau pabaigę kažkada nemokamai. Nu bet jei pasikeitė situacija? Jis turi persikvalifikuoti – jis jau nebegali gauti finansavimo – valstybė leidžia tik vieną kartą, išimties nėra“ (AM_3)). Vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį, kad tikslinių išmokų studentams su negalia atveju Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems AM, tvarkos apraše (nr. 831) 2019 m. rugsėjo mėnesį buvo patvirtintos korekcijos ir studentams, AM studijuojantiems po negalios nustatymo antrą kartą, yra suteikta galimybė paramą gauti. Tokiu būdu bent iš dalies prisidedama prie asmenų, anksčiau įgijusių aukštąjį išsilavinimą, persikvalifikavimo galimybių po negalios nustatymo (iki tvarkos aprašo pakeitimo galiojo nuostata dėl studijavimo pirmą kartą, neišskiriant negalios nustatymo fakto). Minėto aprašo suvestinė redakcija nuo 2011-07-21 iki 2019-09-05 prieinama internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.281953/VRkvUNrJml>

50 LRV 2006-08-29 nutarimas (nr. 831) „Dėl Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašo patvirtinimo“. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-09-06. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.281953/JBLJZRBba>

negalių arba mokymosi sunkumų. Tai labai sveikintinas dalykas, kad šitas reikalavimas išimtas, kad jo nebeliko.“ (AM_4)). Be to, NRD atveju nespėjęs laiku pateikti prašymo (pvz., pamiršęs, užsitęsęs darbingumo lygio nustatymo procedūrai ar kt.) studentas turi galimybę gauti išmokas už ankstesnį laiką (VSF atveju tokios galimybės nėra).

- **Neįgalųjų reikalų departamento ir Valstybinio studijų fondo požiūris**

Institucijos sutaria, kad didžiausia problema dėl paramos skyrimo yra nustatyta darbingumo lygio riba studentams su negalia, ir tie, kurie į nustatytą rėžį nepatenka, tampa priklausomi nuo AM geranoriškumo ir galimybių (kurios gali priklausyti nuo AM dydžio, geografinės padėties) pritaikyti jam studijų procesą, pvz.:

„Tai, kad ten studentai neatitinka kitų reikalavimų, pvz., akademinį skolų turintys socialinių stipendijų atveju – tai čia yra smulkmenos, bet šitas darbingumo lygio, kai jis yra niekaip nediferencijuojamas ir tas yra nubrėžiamas brūkšny, kad 45 procentai – tu turi viską, 50 – nebeturi nieko. Taigi iš tikrųjų aš suprantu, kad yra labai paprasta tokį kriterijų turėti. Bet jįsai nėra sąžiningas ir dėl to turbūt sunku ir mes nežinome statistikos, kiek asmenų nėra nesikreipę ir, sakykim, negauna, nes jie tiesiog nepildo prašymų, kurie neatitinka to kriterijaus, bet aš įtariu, kad jų yra tokių studentų tam tikra dalis. <...> Tikrai problema ta, kad tie studentai, kurie yra virš 45 procentų, bet turi specialiųjų poreikių, turi individualių poreikių, jie yra paliekami tokiam maždaug AM geranoriškumui ir, jeigu AM jam kažką pasiūlo, tai pasiūlo, o jeigu ne – tai labai gaila, nes jis negauna finansinės paramos, už ką galėtų, tarkim, nežinau – korepetitorių samdytis ar konspektuotojų. Ir čia yra ta spraga tokia truputėlį kur, tos AM, kurios, kaip ir sakiau, turi „lašinių“, jos pačios iš savęs reiškiasi ir tuos asistentus duoda, ir mentorius, ir kokią psichologinę pagalbą. Jeigu AM yra, sakykime, regione – ji yra šiek tiek mažesnė, tai jau jai yra sunkiau. Ir tada prasideda tokie dalykai. O studentas renkasi AM, čia turbūt ir Lina Garbenčiūtė yra minėjusi ne kartą, kad studentas renkasi AM ne pagal studijų programas, kaip nori, bet pagal tai, kur yra pritaikymas. Ir jeigu studentas, nenoriu kažkaip negražiai šnekėti, bet, tarkim, yra iš Marijampolės ar Panevėžio, kur yra Marijampolės kolegija, Panevėžio kolegija, – aš neabejoju, kad gali pasiūlyti aktualias studijų programas, bet pavyzdžiui, jeigu nėra to pritaikymo dėl to, kad aukštoji tiesiog yra mažesnė ir ji negali į tą investuoti.“ (VSF)

Nors kai kurios AM išskyrė, kad reikalavimo neturėti akademinį skolų atsisakymas skiriant tikslines išmokas laikomas teigiamu aspektu, kaip pastebėjo viena NRD atstovė, panaikinus šį reikalavimą atsirado studentų, kuriems „<...>skolos pradėjo kauptis viena po kitos, egzaminų paliko labai didelis mastas, studentai nebesugeba tokio masto egzaminų išlaikyti ir jie geriausiai pasiduoda ir meta studijas“.

1.1.1.5. Priemonių įgyvendinimo priežiūra, stebėseną (AM, NRD, VSF)

- **AM, VSF ir NRD patirtys stebint, prižiūrint priemonių įgyvendinimą**

NRD koordinuojamos paramos priemonių atveju AM institucijos teikia ataskaitas apie suteiktą paramą studentams (3 priedas. 1 schema). Vienos AM atstovė pokalbio metu minėjo, kad AM yra įsteigusi NRD paramos priežiūros komisiją, kurioje svarstomi studentų pateikti prašymai, rengiamos ataskaitos NRD apie paramos panaudojimą. VSF atveju AM institucijos pačios stebėsenos nevykdo, kadangi studentai patys pildo per VSF sistemą prašymus (pvz., tikslinės išmokos įgyvendinimo ir administravimo schema pateikiama 3 priedo 2 schemoje). Keliuose pokalbiuose pasidalinta, kad AM tik tvirtina pateiktą informaciją, kitais atvejais iš viso dalintasi, kad jų nepasiekia informacija apie VSF suteiktą paramą studentams.

Tiek AM atstovai, tiek NRD atstovai dalinasi, kad studentų situacijos stebėseną dėl paramos poreikio yra sudėtinga, kadangi dalis studentų yra nelinkę atskleisti savo sveikatos problemų. Tokiu atveju prašymai dėl paramos suteikimo tampa vienu pagrindinių informacijos šaltinių to, kad studentai turi tam tikrų poreikių dėl negalios. Pastebėtina dar ir tai, kad būna situacijų, kai net ir turintys negalią studentai nebūtinai kreipiasi dėl jiems priklausančios paramos, pvz.:

„<...> nes kiti žmonės tiesiog nenori pasirodyti, kad jįsai turi kažkokių sveikatos problemų. Jįsai nori būti kaip visi“ (NRD); „Dar irgi vieną atvejį, kai atėjau dirbti čionais, irgi turėjau merginą, matau, kad jįnai prašo tikslinės išmokos iš VSF, socialinės stipendijos prašo, bet iš NRD, kur jau mes tiesiogiai mokam, jį neprašo niekada. Jį baigė ir bakaluro studijas, ir dabar magistro studijas baigė ir negavo niekada. Aš asmeniškai skambindavau, rašydavo laiškus, bet jį neatsiliepdavo. Nu nežinau kodėl. Gal psichologinis kažkoks barjeras yra tiesiogiai eiti? Gal nenori viešintis?“ (AM_8).

NRD prižiūrint lėšų panaudojimą („<...>kad būtų tikslinėms grupėms skirtos ir kad nebūtų piktnaudžiavimo.“ (NRD)), susiduriama su sunkumais tikrinant, ar studentai AM studijuoja (po negalios nustatymo) ne pirmą kartą; anksčiau, kai paramos skyrimo taisyklėse buvo nuostata, kad studentas prašydamas paramos neturėtų skolų, taip pat kildavo problemų. Šių aspektų tikrinimą apsunkina neturėjimas tiesioginės prieigos prie studentų studijų duomenų. Šalia lėšų panaudojimo kontrolės taip pat tikrinama, kaip AM institucijos viešina informaciją apie priemones savo interneto puslapiuose.

VSF atstovė dalinasi, kad institucija, pagal vieną iš projekte „Studijų prieinamumo didinimas“ numatytų veiklų, atlieka minimalią tikslinių išmokų efektyvumo stebėseną. Apribojimai institucijai kyla dėl asmens duomenų apsaugos reglamentavimo – stebima tik tai, kas yra būtinausia priemonių administravimui. Dėl to VSF tikslinių išmokų efektyvumui vertinti papildomai atlieka paramą gavusių studentų apklausas.

- **VSF ir NRD skelbiama informacija apie priemonių įgyvendinimą**

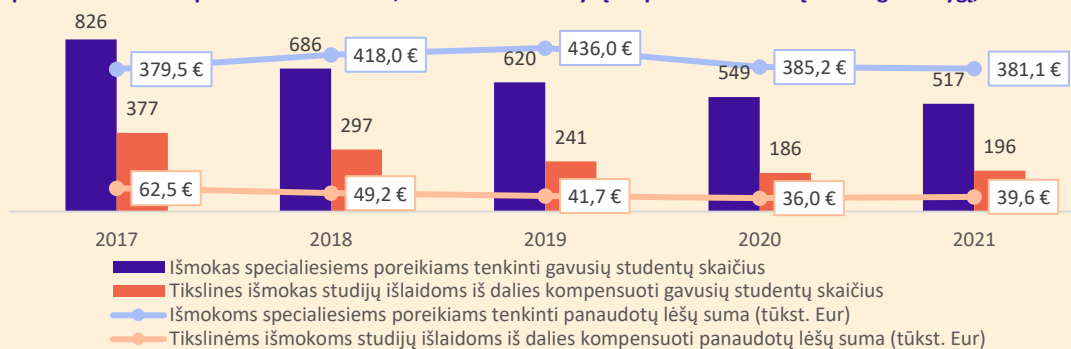
Informacija apie paramos priemonių panaudojimą viešinama minimaliai. Priemonių koordinatoriai užklauso dėl rodiklių stebėsenos iš kitų institucijų gauna retai.

NRD savo interneto puslapyje skiltyje „Neįgaliųjų studentų rėmimas“⁵¹ dalinasi informacija apie finansinę paramą gavusius studentus nuo 2017 m. Čia pateikiamas paramos gavėjų skaičius bei išmokėtos lėšos pagal tikslinės išmokos tipą; paramos gavėjų skaičiaus pasiskirstymas pateikiamas pagal AM tipą (kolegija, universitetas) ir statusą (valstybinė ar nevalstybinė).

3 intarpas. Studentai, gavę paramą iš NRD 2017–2021 m. laikotarpiu

Studentų, gaudavusių paramą iš NRD, skaičius 2017–2021 m. laikotarpiu nuosekliai mažėjo. NRD duomenimis, lyginant 2021 m. su 2017 m., paramą gavusių studentų skaičius sumažėjo daugiau negu trečdaliu (–37 proc.). Pastebėtina tai, kad išmokas specialiesiems poreikiams tenkinti gali gauti visi studentai, atitinkantys reikalavimus, nepriklausomai nuo to, ar jie studijuoja valstybės finansuojamose ar nefinansuojamose vietose. Žvelgiant į studentų, kurie gavo papildomą paramą studijų kainai iš dalies kompensuoti (gali gauti tik tie, kurie studijuoja valstybės nefinansuojamose vietose), skaičius, matomas dar ryškesnis sumažėjimas: 2021 m. paramą gavo beveik per pusę (–48 proc.) mažiau studentų, nei 2017 m. Lėšų poreikis tikslinėms išmokoms specialiesiems poreikiams tenkinti, skirtingai nei studentų, gavusių paramą skaičius, nesumažėjo. Tai sietina su šios išmokos priklausymu nuo bazinio socialinio draudimo pensijos dydžio, kuris kasmet yra indeksuojamas (didėjant šiam baziniam dydžiui, auga ir išmokos specialiesiems poreikiams tenkinti dydis)⁵². Skirtinga situacija su papildomomis tikslinėmis išmokomis, skirtomis studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti. Mažėjant studentų, gaunančių paramą, skaičiui, lygiagrečiai mažėjo ir panaudotų lėšų suma. Tai sietina su tuo, kad ši išmoka priklauso nuo bazinės socialinės išmokos dydžio (3,2 BSI), kuris per paskutinius penkerius metus augo nežymiai⁵³, ir yra studentui mokama kartą per semestrą.

49 pav. NRD suteikta parama studentams, turintiems nustatytą 45 proc. ar mažesnę darbingumo lygį, 2017–2021 m.

Duomenų šaltinis – NRD

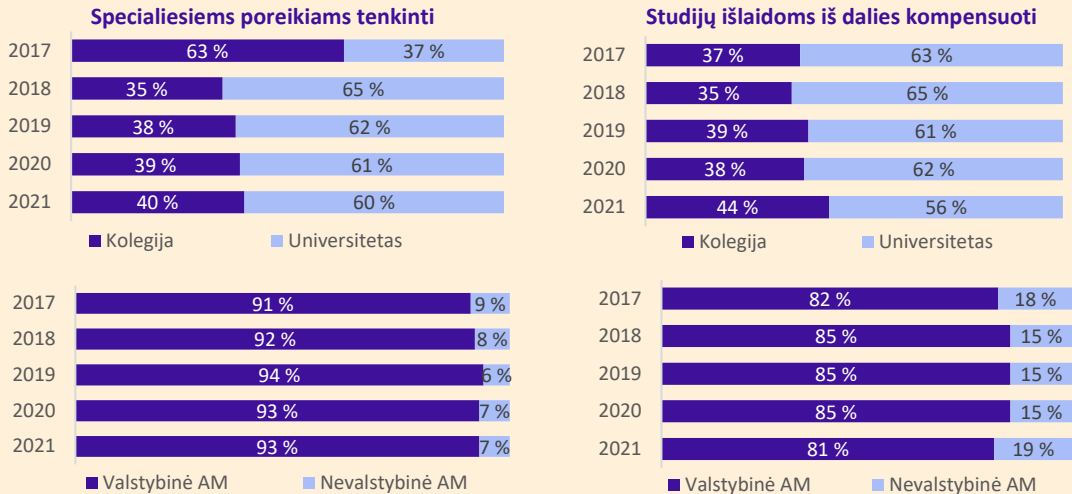
Pastebėtina, kad tarp 2017 m. paramą specialiesiems poreikiams tenkinti gavusių studentų beveik du trečdalius (63 proc.) sudarė kolegijų studentai, tačiau jau nuo 2018 m. proporcija tarp kolegijų ir universitetų studentų pasikeitė: nuo 2018 iki 2021 m. vidutiniškai 62 proc. paramą gavusių studentų buvo iš universitetų. Papildomas išmokas studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti dažniau gaudavo universitetų nei kolegijų studentai. Didžioji dauguma šių paramą gaunančių studentų studijavo valstybinėse AM.

51 Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/neigaliuju-studentu-remimas/>

52 Primitina, kad išmoka specialiesiems poreikiams tenkinti sudaro 50 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio ir mokama studentui kas mėnesį. Pvz., valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydis 2017 m. buvo 120 Eur (patvirtinta LRV 2016-12-28 nutarimu (Nr. 1275)), kasmet nuosekliai buvo didinamas ir jau 2021 m. siekė 198,29 Eur (patvirtintas LRV 2020-12-23 nutarimu (Nr. XVI-122)).

53 Pvz., nuo 2015 iki 2019 m. šis dydis siekė 38 Eur (LRV 2014-09-10 nutarimas (Nr. 924)), o 2021 m. pakeltas iki 40 Eur (LRV 2020-12-30 nutarimas (Nr. 1467)).

50 pav. NRD suteikta parama studentams, turintiems nustatytą 45 proc. ar mažesnį darbingumo lygį, pagal AM tipą ir statusą 2017–2021 m.

Duomenų šaltinis – NRD

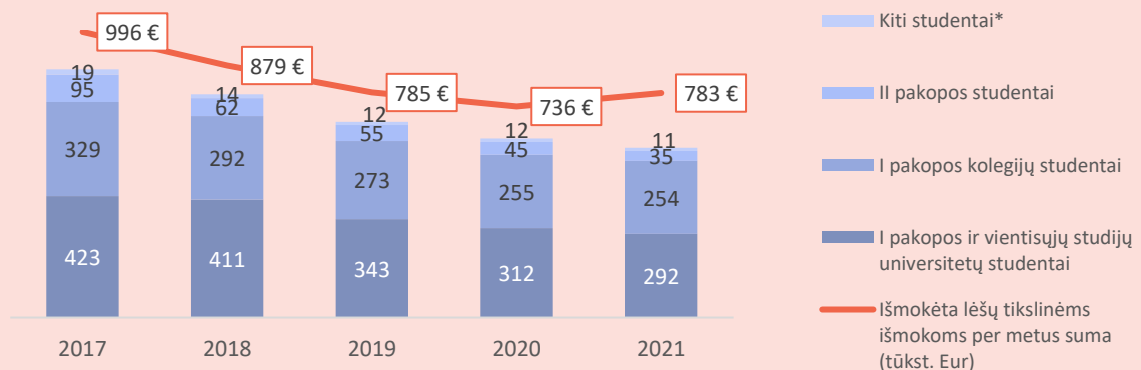
VSF atveju tam tikra susisteminta informacija institucijos puslapyje pateikiama tik metinėse veiklos ataskaitose⁵⁴. Socialinių stipendijų atžvilgiu pateikiama informacija, kiek studentų gavo socialinę stipendiją pagal darbingumo lygio kriterijų; taip pat yra skelbiama, kiek studentų yra gavę atleidimą nuo valstybės remiamos paskolos grąžinimo; studentų su negalia (45 proc. ar mažesniu darbingumo lygiu), gavusių tikslines išmokas, skaičius bei jiems išmokėtų lėšų suma, taip pat skelbiamas nuo projekto „Studijų prieinamumo didinimas“ pradžios bent vieną kartą tikslines išmokas gavusių studentų skaičius. Apie valstybės finansuojamose vietose studijuojančių studentų su negalia (45 proc. ar mažesniu darbingumo lygiu), atleistų nuo lėšų grąžinimo nutraukus studijas, skaičius informacija nėra viešai pateikiama (pateikiamas bendras studentų skaičius).

4 intarpas. Studentai, gavę paramą iš VSF 2017–2021 m. laikotarpiu

Tikslinės išmokos studentams su negalia

Studentų, gavusių tikslines išmokas iš VSF vykdomo projekto „Studijų prieinamumo didinimas“, skaičius 2017–2021 m. laikotarpiu sumažėjo trečdaliu. VSF duomenimis, lyginant 2021 m. su 2017 m., paramą gavusių universitetų I pakopos ir vientisųjų studijų studentų skaičius sumažėjo beveik trečdaliu, koleginių studijų studentų sumažėjo kiek daugiau nei penktadaliu, o II pakopos studentų, per penkerius metus gavusių tikslines išmokas, sumažėjo beveik dviem trečdaliais. Per paskutinius 5 metus tikslinėms išmokoms išmokėti buvo panaudota 4,2 mln. Eur.

51 pav. VSF skirtos tikslinės išmokos studentams, turintiems nustatytą 45 proc. ar mažesnį darbingumo lygį, pagal studijų pakopas 2017–2021 m.

Duomenų šaltinis – VSF

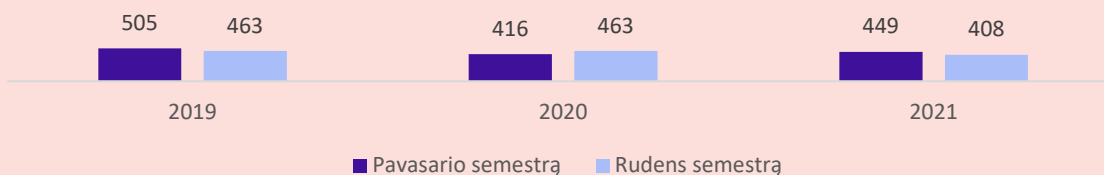
* Apima III pakopos bei pedagogikos ir rezidentūros studijų studentus.

54 Prieiga internetu: <https://vsf.lrv.lt/administracine-informacija/veiklos-ataskaitos-1>

- Socialinės stipendijos studentams su negalia

Pagal darbingumo lygio kriterijų socialines stipendijas gaunantys studentai (vidutiniškai apie 450 studentų kiekvieną 2019–2021 m. semestrą) sudarė apie penktadalį visų socialinių stipendijų gavėjų.

52 pav. Studentų, gavusių socialines stipendijas pagal darbingumo lygio kriterijų, skaičius 2019–2021 m. pavasario ir rudens semestrais

Duomenų šaltinis – VSF

- Studentų su negalia atleidimas nuo finansinių įsipareigojimų

Valstybės finansuojamose vietose studijavusių studentų su negalia, kurie buvo atleisti nuo lėšų grąžinimo nutraukus studijas, dalis nuo visų studentų, kurie buvo atleisti nuo lėšų grąžinimo nutraukus studijas, 2017–2021 m. sudarė apie 2 procentus. 2017–2021 m. laikotarpiu lėšų suma, nuo kurios grąžinimo buvo atleisti studentai su negalia, nutraukę valstybės finansuojamas studijas, priklausomai nuo studijas nutraukusiųjų skaičiaus ir studijų programos kainos svyravo nuo 12,4 tūkst. iki 33,8 tūkst. eurų. 2018–2021 m. laikotarpiu nuo valstybės remiamos paskolos grąžinimo kasmet vidutiniškai buvo atleidžiami 27 studentai.

53 pav. Studentų su negalia atleidimas nuo finansinių įsipareigojimų 2017–2021 m.

Duomenų šaltinis – VSF

1.1.2. Kokie veiksniai daro įtaką priemonių rezultatams ir poveikiui?

1.1.2.1. Prielaidos

Prielaida, numatyta konstruojant priemonių intervencijos logikos modelį, yra susijusi su **studentų pasiryžimu kreiptis pagalbos**, kuri atlieptų jiems kylančius individualius poreikius.

Pokalbių su institucijų atstovais metu buvo aptarti aspektai, susiję su studijų proceso pritaikymu ne tik finansinės paramos, tačiau ir kitomis priemonėmis. Pabrėžtina yra tai, kad studentai apie savo individualius poreikius, susijusius su studijų proceso pritaikymu, pasisako tik laisva valia, t. y. **AM neturi formalių įrankių, kurie leistų identifikuoti studentų poreikius iki tol, kol jie patys nenusprendžia apie tai pranešti** (2 priedas. 11 žemėlapis bei 13 žemėlapis). Pastebima, kad studentų atsiskleidimas, kad jiems kyla problemų ir yra reikalingas studijų proceso ar aplinkos pritaikymas, gali priklausyti nuo asmens atvirumo ir drąsos kalbėtis ar net pačios negalios išreikštumo (pvz., aiškią fizinę negalią turintys studentai labiau linkę kalbėti apie savo poreikius, nei tie studentai, kurių negalia nėra matoma išoriškai). Atkreiptinas dėmesys, kad tie studentai, kurie turi negalią, tačiau nepatenka į valstybės lygmens priemonių apibrėžtą tikslinę grupę, gali būti dažniau linkę nepasisakyti apie savo poreikius. Studentui neatskleidus savo poreikių⁵⁵, kyla rizika, kad nežinodama situacijos aukštoji mokykla negalės tikslingai informuoti apie esamas valstybines paramos priemones ar (ir) pasiūlyti alternatyvių (ne tik finansinių) pagalbos

⁵⁵ AM atstovų įvardinti aspektai, skatinantys nepasisakyti apie kylančius individualius poreikius studijų metu, apibendrinti 12 žemėlapyje (žr. 2 priede).

priemonių šiems studentams ir taip užtikrinti studijų proceso sklandumą bei prisidėti prie sėkmingo studijų baigimo.

5 intarpas. Prielaida dėl asmenų su negalia suinteresuotumo studijuoti AM

Prielaida, kuri nebuvo numatyta konstruojant paramos studentams, turintiems su individualių poreikių dėl negalios, intervencijos loginį modelį (1 priedas. 1 modelis), tačiau buvo akcentuojama didžiosios dalies kalbintų institucijų atstovų ir iš dalies labiau susijusi ne su pačiu studijų procesu, bet procesais, vykstančiais dar iki įstojimo į AM, – tai **pačių asmenų, turinčių individualių poreikių dėl negalios, suinteresuotumas siekti aukštojo mokslo** (2 priedas. 10 žemėlapis). AM, NRD ir VSF atstovų požiūriu, siekiant pritraukti daugiau asmenų, turinčių individualių poreikių, pasirinkti studijuoti AM, tikslinga yra komunikuoti su vyresnių klasių moksleiviais, kurie dar tik rinksis savo gyvenimo kelią po mokyklos baigimo. Neretai jų apsisprendimą nesiekti aukštojo mokslo sąlygoja socialinė aplinka (tėvų, mokytojų požiūris ir palaikymo, kad asmuo gali siekti aukštojo mokslo, stoka). Taip pat tarp AM atstovų kilo pasvarstymų, kad galbūt į praktiką orientuotos koleginės studijos arba tam tikros inžinerinės specialybės gali pasirodyti ne tokios patrauklios arba mažiau pritaikomos tam tikrų specifinių, su konkrečia negalia susijusių, poreikių turintiems studentams. AM atstovų pasidalintos patirtys rodo, kad dalis studentų, turinčių individualių poreikių dėl negalios, būna labiau motyvuoti, aktyvūs, tačiau taip pat pastebima, kad būna ir studijų nutraukimo, stabdymo atvejų, susijusių su sveikatos problemų paūmėjimu ar kt. aspektais.

1.1.2.2. Kontekstas

Siekiant geriau suprasti priemonių poveikį studijų prieinamumui, pokalbių su institucijų atstovais metu skirta dėmesio kontekstiniams (išoriniams) veiksniams. Tyrimo metu išryškinti išoriniai veiksniai apima tokius aspektus, kaip: pačių AM aplinka ir suinteresuotumas bei galimybės pritaikyti studijų procesą studentams, turintiems individualių poreikių (infrastruktūra, tvarkos, taikomos priemonės, personalo kompetencijos dirbant su studentais, turinčiais individualių poreikių); *komunikaciniai aspektai* (tarp AM administracijos, dėstytojų ir studentų, tarp priemonės administruojančių ir kt. institucijų); *valstybės lygmeniu nustatytos tvarkos*, turinčios įtakos šių studentų įsitraukimui į aukštąjį mokslą, reguliuojančios priemonių jiems prieinamumą; *studentams reikalingų paslaugų tiekėjų prieinamumas*. Toliau pristatomas kiekvienas iš šių aspektų.

- **AM aplinka**⁵⁶

Finansinių valstybės paramos priemonių studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios, paskirtis yra susijusi su studijų prieinamumo didinimu, siekiant pagerinti sąlygas, patenkinti studentų specialiuosius poreikius, susijusius su studijomis, bei (ar) iš dalies kompensuoti patiriamas studijų išlaidas. Taigi, tai gali būti siejama tiek su fizinės aplinkos, tiek su paties studijų proceso pritaikymu (pvz., aktualu suprasti, ar studentui papildomai reikia įsigyti priemonių ar paslaugų, leidžiančių įsitraukti į studijų procesą, kaip pačios AM investuoja ir siekia pritaikyti esamą studijų aplinką, procesus). Nagrinėjant priemonių pritaikymo rezultatus ir poveikiui darančius įtaką veiksnius, svarbu atsižvelgti į tai, kokias sąlygas sudaro pačios AM.

AM, atsižvelgdamos į savo galimybes, turimą patirtį⁵⁷, yra pasirinkusios skirtingus veikimo mechanizmus spręsti klausimams, susijusiems su studentų (kai kuriais atvejais ir dėstytojų) individualiais poreikiais, jiems skiriama

56 Apie studentų studijų prieinamumo ir pritaikymo vertinimus iki COVID-19 pandemijos ir jos metu žr. Širvinskaitė, I. ir kt. (2021). COVID-19 ligos pandemijos sąlygotų karantinų apribojimų įtaka asmenų su negalia aukštojo mokslo paslaugų prieinamumui. Prieiga internetu: https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/garbenciuete-tyrimo-analize-COVID-19-i-CC%A8taka-studiju%CC%A8-prieinamumui_galutinis.pdf

57 Pvz., VDU atstovai minėjo, kad universitete studentų su negalia įtraukimas į AM yra svarbus nuo pat universiteto atkūrimo (įdėją atsivežė Amerikos lietuviai); LSU atstovės pasakojo, studentų su negalia integracija universitete aktuali nuo 2000-ųjų metų, kuomet buvo pradėta rengti atskira taikomosios fizinės veiklos studijų programa; VU atstovė dalinosi, kad universitetas nuo 2016 metų pradėjo skirti daug dėmesio negalios temai, tai paskatino sukurti ir atskirą strategiją, orientuotą į atvirą negalią turintiems asmenims universitetą; KTU atstovės dalinosi, kad institucijos atidą studentams su negalia ar turintiems individualių poreikių paskatino projektinė veikla, vizitai į užsienio AM, kur studijos yra labiau pritaikytos nei Lietuvoje. Kitas institucijas pritaikyti studijas ar jų aplinką studentams su negalia gali paskatinti ir patys stojantieji, kurie dar prieš pasirinkdami instituciją studijoms teiraujasi apie esamas galimybes, pritaikymą (pvz., tai minėjo Kauno technikos kolegijos atstovė).

parama. Pastebėtina, kad kai kurios AM jau turi arba šiuo metu rengia tam tikras tvarkas⁵⁸, gaires⁵⁹ ar politinius / strateginius dokumentus⁶⁰, kuriuose siekiama identifikuoti pažeidžiamas grupes, studentus, kuriems gali kilti individualių poreikių, bei numatyti veiksmus, kaip užtikrinti lygias galimybes, socialinę gerovę ar individualių poreikių atliepimą studijų metu.

Galimybės studijuoti taip pat priklauso nuo AM infrastruktūros pritaikymo individualiems poreikiams, kylantiems dėl negalios. 2019 m. atliktas AM ir kitų įstaigų fizinės aplinkos prieinamumo negalių turintiems asmenims vertinimas atskleidė, kad **AM pastatai yra dažniau tik iš dalies pritaikyti žmonėms su negalia** (pvz., akliems ir silpnaregiams nesudarytos sąlygos mokytis 42,5 proc. kolegijų ir 33,6 proc. universitetų vertintų pastatų)⁶¹. AM atstovai taip pat pastebi, kad infrastruktūra pritaikyta tik iš dalies. Atkreipiamas dėmesys, kad **esama apribojimų pritaikant, siekiant universalios dizaino principų senuose pastatuose ar saugomuose paveldo objektuose**; taip pat **tik nedidelė dalis AM bendrabučių yra pritaikyti** negalių turintiems studentams arba pritaikyti yra minimaliai, pvz.:

„<...> ne vien studijoms, dar yra bendrabučiai. Bendrabučiuose irgi turi būti atitinkami kambariai. Mes kalbėjome, kad galėtume turėti tam tikrą standartą, kaip galėtų atrodyti toks kambarys, aišku, nepadaryti gėto arba nesukišti visų neįgaliųjų vien tik į tuos kambarius, nes įvairių negalių turintys turi tikrai gyventi per visą bendrabutį.“(AM_2)

Toks **nepritaikymas ar dalinis pritaikymas gali apriboti studentų pasirinkimo stoti į atitinkamas AM alternatyvas** (pvz., <...> sunkumų kyla su pritaikymu ir tada tų studentų atėjimui – jis pasižiūri – nėra pritaikyta, kaip jis ten studijuos? Ir čia ne vien tik, kad su judėjimo negalia – tas pats ir klausos, ir regos.“ (AM_4)). Pagal galimybes AM aplinką pritaikyti stengiasi savomis ar projektų lėšomis, tačiau pripažįstama, kad toks **pritaikymas reikalauja didelių finansinių išteklių**.

Parama priemonėmis, gerinančiomis AM informacinę ir fizinę aplinką bei palengvinančiomis studijų procesą, yra teikiama per VSF įgyvendinamą projektą „Studijų prieinamumo didinimas“⁶². Įgyvendinant šį projektą AM kas metus yra skiriama tam tikra kompensacinė įranga⁶³. Nors įgyvendinant šią priemonę susiduriama su iššūkiais (6 intarpas), ji laikoma naudinga, nes AM trūksta alternatyvių finansavimo šaltinių priemonėms įsigyti.

6 intarpas. Probleminiai aspektai, susiję su VSF teikiama parama techninėmis priemonėmis, AM ir VSF požiūriu

1. Priemonių pirkimą apsunkina viešųjų pirkimų procedūros. Svarstyta, kad pačios AM galėtų greičiau ir patogiau nusipirkti įrangą pagal savo poreikius.
2. Trūksta lankstumo perkant ir paskirstant priemones (pvz., vietoje 6 kopiklių AM būtų geriau nupirkti 1 keltuvą).
3. Kai kurios priemonės nėra saugios ar neatitinka studentų galimybių (pvz., kopiklis laikytas nesaugiu, o išbandant lipiką net ir studentams, neturintiems negalios, buvo sudėtinga juo pasinaudoti).
4. Gautai programinei įrangai atnaujinti reikia papildomų lėšų, už kurias lieka atsakingos pačios AM.
5. Pačios AM ne visada žinojo, ko studentams praktiškai gali reikėti.

58 Pavyzdžiui, individualizuoto studijų proceso tvarkas yra pasirengusios Klaipėdos valstybinė kolegija (Studentų / klausytojų, turinčių spec. poreikių, studijų proceso individualizavimo tvarkos aprašas prieinamas internetu: <https://www.kvk.lt/wp-content/uploads/2022/05/Studentu-turinciu-spec.-poreikiu-studiju-proceso-individualizavimo-tvarkos-aprasas.pdf>), Kauno technikos kolegija (Studentų / klausytojų, turinčių negalią ir (ar) mokymosi sunkumų studijų proceso organizavimo tvarkos aprašas prieinamas internetu: https://www.ktk.lt/uploads/bfba7d7f-0a4c-4717-889a-5d8a1b620590/KTK_studentu%20studiju%20proceso%20organizavimo%20tvarka.pdf), Kauno kolegija (Studentų / klausytojų, turinčių negalią ir (ar) mokymosi sunkumų studijų proceso individualizavimo tvarkos aprašas prieinamas internetu: https://www.kaunokolegija.lt/kk_wp_content/uploads/2021/12/Studiju-proceso-individualizavimo-tvarkos-aprasas_12-28.pdf), Vilniaus universitetas (Studijų individualizavimo pagal individualiuosius poreikius, kylančius dėl negalios, tvarkos aprašas prieinamas internetu: https://www.vu.lt/site_files/Studiju_individualizavimo_pagal_individualiuosius_poreikius_kylancius_d%C4%97l_negalios_tvarkos_aprasas.pdf), individualizuoto studijų proceso tvarką rengia Vilniaus kolegija. Kolpingo kolegija pasitvirtinusi „Lygių galimybių užtikrinimo politikos įgyvendinimo ir vykdymo tvarkos aprašą“ (prieiga internetu: <https://www.kolpingokolegija.lt/wp-content/uploads/2020/12/Lygiu-galimybiu-uztikrinimo-politika-2020.pdf>)

59 Pavyzdžiui, KTU vadovaujasi parengtomis Emocinės ir socialinės gerovės gairėmis. Prieiga internetu: https://studentams.ktu.edu/sveikat_a/#emocines-ir-socialines-geroves-gaires. Taip pat rengiamas atskiras negalios politikos dokumentas, orientuotas į matomas ir nematomas negalios formas, mokymosi sunkumus.

60 Pavyzdžiui, LMTA yra pasirengę Lygių galimybių, įtraukties ir įvairovės politiką (prieiga internetu: https://lmta.lt/wp-content/uploads/2021/11/LMTA_lygiu_galimybiu_politika_2021.pdf); VU yra pasirengę Universiteto įvairovės ir lygių galimybių 2020–2025 m. strategiją (prieiga internetu: https://www.vu.lt/site_files/Apie_VU/VU_ivairoves_ir_lygiu_galimybiu_2020-2025_metu_strategija_LT_v3.pdf); VDU pasirengę Universiteto negalios politiką „Įtraukčių galimybių universitetas“ (prieiga internetu: https://www.vdu.lt/wp-content/uploads/2022/03/VDU_NEGALIOS_POLITIKA_ITRAUKIU_GALIMYBIU_UNIVERSITETAS.pdf);

61 Lietuvos žmonių su negalia sąjunga. (2019). Aukštųjų mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems vertinimo tyrimas. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Auk%20mokykl%20ir%20profesinio%20mokymo%20istai%20g%20fizinis%20aplinkos%20prieinamumo%20ne%20galiesiems%20vertinimo%20tyrimas.pdf>

62 Primintina, kad viena iš šio projekto dalių ir yra tikslinių išmokų studentams, turintiems 45 proc. ir mažesnį darbingumo lygį, mokėjimas.

63 Apie regos ir judėjimo negalios kompensacinę įrangą, perduotą AM, nuo 2017 m. skelbiama VSF interneto svetainėje: <https://vsf.lrv.lt/lt/projektas-studiju-prieinamumo-didinimas-studentams-turintiems-negalia/aplinkos-pritaikymas>

AM atsižvelgdamos į esamas galimybes gali taikyti tiek finansinės pagalbos, tiek studijų proceso individualizavimo ar kitas priemones. Įprasta, kad **finansinė parama gali būti skiriama platesniam studentų ratui** (pvz., atsižvelgiant į studentų finansinę, šeiminių padėtį, sveikatos būklę, akademinį, sporto pasiekimus ir kt.). AM institucijose gali būti taikomos įvairios finansinės paramos priemonės, skirtos studijų, bendrabučių kainoms kompensuoti, taip pat tikslinės išmokos, stipendijos (AM įvardintus pavyzdžius žr. 2 priede 14 žemėlapyje). Šių **finansinių priemonių kaštus prisiima pačios AM institucijos**, todėl galimybės skirti tam tikrą lėšų dalį priklauso nuo institucijų finansinės situacijos.

Kita dalis AM taikomų priemonių yra susijusios su pačiu mokymosi procesu. Tais atvejais, **kai studentai nusprendžia kreiptis pagalbos**, AM, nepriklausomai nuo to, ar yra pasitvirtinusi atskirą studijų proceso individualizavimo tvarką studentams, turintiems individualių poreikių, ar galioja bendra tvarka, **pagal studento individualius poreikius gali suteikti pagalbos priemonių, padedančių studijų procese** (pvz.: „<...> visą laiką apžvelgiame į studentą individualiai ir stengiamės būtent jo situaciją spręsti tuo metu, kai jisai suvardina, kas jam padėtų, kas pagelbėtų.“ (AM_7)) (AM įvardintus taikomų priemonių pavyzdžius žr. 2 priede 15 žemėlapyje). Esama AM praktikų, kad tada, **kai studentai kreipiasi dėl finansinės paramos iš NRD ar VSF, jie automatiškai gali kreiptis dėl pagalbos studijų procese**. Pastebima, kad kiekvieno studento atvejis gali būti labai individualus ir net turinčių tokį pat nustatytą darbingumo lygį ar negalią studentų pritaikymo poreikiai gali būti visiškai skirtingi. Vienas iš palengvinimų suprantant, ko gali reikėti pritaikant studijų procesą individualiu studento atveju, gali būti **atitinkamų specialistų teikiamos rekomendacijos**. Pavyzdžiui, KTU atstovės dalinosi, kad pritaikant studijų procesą vadovaujamosi ne tik tuo, kokius poreikius išgrynino patys studentai individualaus pokalbio metu, bet ir (jei esama) medicininės įstaigos pateiktomis rekomendacijomis arba institucijoje dirbančio psichologo rekomendacijomis. Pokalbiuose AM atstovai atkreipdavo dėmesį, kad kiekvienas pritaikymas pareikalauja iš AM administracijos ir dėstytojų „*ir daug laiko, ir žmogiškųjų išteklių, ir žinių, ir noro, ir požiūrio*“ (AM_4).

Siekiant užtikrinti reikalingų paslaugų ir studijų proceso individualizavimo priemonių prieinamumą studentams, turintiems individualių poreikių (kylančių dėl negalios, sutrikimų, mokymosi sunkumų ar kt.), kliaujamosi turimais finansiniais ir personalo resursais. Pvz., kelių AM atstovai atkreipė dėmesį, kad **dabar skiriamas studijų krepšelis neatliepia to, kad kai kuriems studentams gali prireikti papildomo studijų pritaikymo, papildomų paslaugų**, tad nelabai turima galimybių atlyginti už papildomą darbą dėstytojams ar kitiems kolegoms, nors kiekvienas medžiagos pritaikymas ar atsiskaitymų individualizavimas atitinkamai susijęs su papildomomis darbo laiko sąnaudomis. Pavyzdžiui, kelių AM atstovai pastebėjo, kad **yra matomas poreikis pačioje AM turėti studentams paslaugas teikiančią komandą** (pvz., suteikiant konspektuotojo, gestų kalbos vertėjo, asistento ar medžiagos pritaikymo pagalbą), tačiau turimi resursai apriboja paslaugų krepšelio plėtrą. Šalia priemonių, leidžiančių individualizuoti mokymosi procesą, **AM taip pat siekia užtikrinti studentų emocinę ir psichologinę gerovę** teikdamos nemokamas psichologų konsultacijas, organizuodamos mokymus ar kitus užsiėmimus. Taip pat paminėtinos **sudaromos galimybės bendrabučiuose gyvenantiems studentams** pagal poreikį gyventi vieniems ar su asistentais, lydinčiais asmenimis, o kartais, esant galimybei, ir su kitais, negalios neturinčiais studentais, taip skatinant pagalbą vieno kitam (2 priedas. 16 žemėlapis).

Siekiant atliepti studentų specialiuosius poreikius, susijusius su studijomis, taip pat svarbios yra AM personalo kompetencijos. **Tiek pačios AM stengiasi organizuoti dėstytojams mokymus, kaip dirbti su individualių poreikių turinčiais studentais, tiek aktyviai dalyvauja** pagal įgyvendinamą projektą **VSF rengiamuose mokymuose**. Kuomet AM organizuoja mokymus pačios, jų vesti gali būti kviečiami patys AM administracijos darbuotojai, dirbantys su negalios klausimais, AM dirbantys ir specifinių žinių turintys dėstytojai ar kviestiniai lektorai (pvz., lektorai gali būti kviečiami bendradarbiaujant su negalios organizacijų, tarnybų ar kitų specializuotų institucijų atstovais) (2 priedas. 17 žemėlapis). Taip pat gali būti taikoma praktika pasikviesti pačius studentus, kad jie pasidalintų savo patirtimis, matymu. Mokymai personalui gali būti skirti bazinėms žinioms plėtoti, stiprinti, bet taip pat, situaciniam poreikiui atliepti, pvz.:

„<...>jeigu yra labai specifinis, kaip minėjau, mums reikėjo, mokymų būtent, kaip su kurčiaisiais [dirbti], tai iš tikrųjų reikėjo – čia ir dabar – ir mes j tai įtraukėme aptarnaujantį visą personalą ir, aišku, dėstytojus t y. tie, kam čia ir dabar reikia greitai persitvarkyti ir susitvarkyti ir užtikrintą kokybę tiek to dalyko ir studijų.“ (KVK)

Vis dėlto kai kurių AM atstovai pasidalino, kad **trūksta gairių, mokymų apie tai, kaip galima būtų dirbti bendrai su individualių poreikių turinčiais studentais arba konkretizuojant**, pvz., kaip dirbti, bendrauti, pritaikyti studijas judėjimo, regos negalią ar nematomas negalias, protinių sunkumų turintiems studentams, kaip stiprinti

psichologinį atsparumą įvykus tam tikroms situacijoms. Kai kuriuose pokalbiuose AM atstovai dalinasi savo matymu dėl VSF organizuojamų mokymų, orientuotų į studijų prieinamumą ir pritaikymą studentams su negalia (2 priedas. 18 žemėlapis). AM atstovų atsiliepimai apie VSF organizuojamus mokymus⁶⁴ yra palankūs ne tik įdomumo, bendro supratimo, bet ir praktinio panaudojimo prasme.

- **Komunikacija**

Studentai į AM administracijos darbuotojus, dėstytojus dėl individualių poreikių gali kreiptis žodžiu ir (arba) raštu (2 priedas. 19 žemėlapis). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad **esama AM, kurios turi sukūrusios sistemą, leidžiančią studentams apie savo individualius poreikius informuoti užpildant tam tikros formos prašymą ar formą**. Tokios sistemos sudaro galimybes labiau atliepti studentų individualius poreikius, tikslingiau komunikuoti apie galimą paramą. Tais atvejais, kai studentų individualūs poreikiai yra identifikuojami, AM administracijos darbuotojai išlaikydami konfidencialumą informuoja reikiamus dėstytojus, esant poreikiui planuoja kvalifikacijos kėlimą dėl galimų pritaikymo priemonių. Dėstytojams susidūrus su studentais, turinčiais individualių poreikių, kyla klausimų apie tai, kaip galima būtų pritaikyti dėstomą dalyką, kaip dirbti su tokių poreikių turinčiais studentais, kaip užtikrinti, kad rezultatai būtų pasiekti vienodai, kaip identifiкуoti manipuliacijas. Taip pat kai kurios AM, siekdamos labiau pritaikyti studijas šiems studentams, kreipiasi ir į kitas, daugiau studijų pritaikymo patirties turinčias AM arba į išorines institucijas ieškomos papildomų pagalbos priemonių, kompensacinės įrangos. Pastebima, kad **trūksta susistemintos informacijos apie tai, kokios kitos išorinės institucijos ir įstaigos bei kokią pagalbą galėtų suteikti studentams, turintiems individualių poreikių**.

Komunikuodamos su potencialiais studentais, AM gali pasirinkti įvairias strategijas, pvz., akcentuoti, kad „VISI“ (pabrėžiant lygybės aspektą) norintys studijuoti yra laukiami. Taip pat gali būti pasirenkama su potencialiais studentais komunikuoti per tikslinių grupių socialinius tinklus (pvz., prisijungiant prie negalių turinčių asmenų grupių), siunčiant naujienlaiškius mokykloms ir pateikiant informaciją apie galimą studijų proceso pritaikymą, finansinę paramą ar, pristatant studijų programas, pabrėžti, kad AM yra rengiami specialistai, dirbantys su negalių turinčiais asmenimis.

AM atstovai pokalbių metu dalinasi, kad **dėl galimybės studijuoti AM studentai, turintys negalią (ar jų tėvai), dažnai kreipiasi dar iki prašymų studijuoti konkrečioje AM pateikimo**. Dažniausiai kyla klausimų susijusių su: *pastatų prieinamumu* (pvz., ar bus galimybė laisvai judėti AM pastatuose, ar būtų keltuvai, galimybės pasistatyti automobilį), *apgyvendinimo galimybėmis, finansine parama, studijų proceso pritaikymu* (pvz., tvarkaraščiai, galimybė studijuoti per nuotolį, ar priklausomai nuo negalios situacijos jis / ji galės studijuoti atitinkamoje studijų programoje ar atlikti praktiką (ypač, jei tai susiję su fizine veikla, judėjimu)).

- **Valstybės lygmeniu nustatyta tvarka**

Pokalbiai su AM atstovais taip pat leido identifiкуoti iššūkius, kurie gali turėti įtakos aukštojo mokslo prieinamumui studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios ar kitų sunkumų (2 priedas. 20 žemėlapis):

1. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad moksleiviai su negalia turi galimybę būti atleisti nuo egzaminų laikymo⁶⁵ (priklausomai nuo ligos – nuolat arba terminuotam laikui)⁶⁶. Kaip pastebėjo Lina Garbenčiūtė su kolegėmis⁶⁷, atleidimas nuo egzaminų laikymo gali tapti kliūtimi stojant į AM ir ypač konkuruojant dėl valstybės finansavimo. Pokalbių metu vienos iš kolegijų atstovė dalinasi taikyta praktika, kuomet atsilaisvinusi valstybės

64 VSF girdėdami AM atstovų poreikius ir galvodami apie ateities perspektyvas, esant galimybei tęsti projektą, siektų labiau koncentruoti mokymus į specifinius studentų poreikius ir sudaryti lankstesnes galimybes juose dalyvauti platesniam AM atstovų ratui.

65 ŠMM ministro 2012-02-13 įsakymas (Nr. V-258) „Dėl Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo, kalbų įskaitų, brandos egzaminų užduoties formos, vykdymo ir vertinimo instrukcijų pritaikymo mokiniams, buvusiems mokiniams ir eksternams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašo patvirtinimo“. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2021-10-12. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.418899/asr>

66 SAM ir ŠMM ministrų 2003-01-08 įsakymas (Nr. V-11/18) „Dėl Ligų, galinčių būti pagrindu atleisti asmenis nuo brandos egzaminų, sąrašo patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.OF7850B4E05A>

67 Garbenčiūtė, L. ir kt. (2020). Studija dėl finansinės pagalbos priemonių, skiriamų studentams turintiems negalią siekiant didinti studijų prieinamumą, panaudojimo mažėjimo. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Studija-de%CC%87I-finansine%CC%87s-pagalbos-priemoniu%CC%A8.pdf>

finansuojama vieta buvo skirta mokančiam už mokslą studentui su negalia, tačiau tokių galimybių pasitaiko retai.

2. Taip pat pastebima, kad studentui, turinčiam negalią, studijų proceso pritaikymas reikalauja papildomų resursų, tačiau AM skiriant studijų krepšelius į šį aspektą neatsižvelgiama, tad studijų proceso pritaikymas studentams su negalia priklauso nuo AM apsisprendimo, pvz.:

„<...> kada yra skiriama daugiau dėmesio, užtikrinamos sąlygos ir įsijungia organizacinė kultūra tos AM, jeigu ji yra – tai viskas gerai, bet jeigu neteisinga, tai tada sako dėstytojas: „palaukite, aš papildomai už tai pinigų negaunu, kad turiu jiems papildomai padėti“. Krepšelio dedamosios, manom, viena ir kita dalis, galėtų būti kaip ir specifinė dedamoji studentams, turintiems negalią, kad pati AM galėtų tiek užtikrinti dėstytojų darbą, tiek galbūt atsirastų daugiau neįgaliųjų koordinatorių, kurie paskui galėtų koordinuoti arba padėti. Nes dabar, jeigu AM yra apsisprendusi tai daryti – viskas gerai, bet jeigu ne – tada skęstančiojo reikalas.“ (AM_2)

3. Darbingumo lygio nustatymo sistema kelia iššūkių, kadangi neatspindi individualaus asmens galimybių. Nustatant darbingumo lygį terminuotai, studentams gali kilti rizika prarasti finansinę paramą (pvz., ne visada atsižvelgiama į sergančiųjų vėžiniai susirgimai individualų sveikimo periodą ar kt.).

4. Pažymėtina, kad aukštojo mokslo sistemoje nėra institucijos, kuri nustatytų ir dokumentuotai pagrįstų studentų individualius mokymosi poreikius, pvz.:

„Kai mokins baigia mokyklą, ateina studentai <...> – nebėra institucijos, kuri nustatytų. Ir, pavyzdžiui, jeigu jam mokykloje nebuvo nustatyta arba jis nenorėjo, arba tėvai nenorėjo, kad nustatytų, ir ten visokių gi tų situacijų būna, kad tėvai nepripažįsta, pats mokins irgi, bet ta negalia yra ar gali jina ir atsirasti, ar tas mokymosi sunkumas. Tai nėra, kas diagnozuoja, kas nustato. Mes tai nesame specialistai aukštosios mokyklos ir mes neturime nei teisės, nei specialistų, kurie diagnozuotų ir nustatytų, kad tikrai jis turi tą mokymosi sunkumą. Ir jeigu mes prašome dokumentų, įrodančių mokymo sunkumą, tai iš kur jis turi gauti, kas turi nustatyti?“ (AM_4)

5. Nacionaliniu mastu aukštojo mokslo sistemoje nėra priimtoms negalios politikos, kuri įpareigotų priimti studentus su negalia ar numatytų atitinkamą skatinimą, finansinę paramą.

- **Paslaugų tiekėjų prieinamumas studentams**

AM atstovų žiniomis, studentai su negalia susiduria su išorinių paslaugų, tokių kaip konspektavimas, gestų kalbos vertimas, trūkumu, pvz., užsiskęs gestų kalbos vertėjas studentas laukia bendroje eilėje, nėra atskiro vertėjo studentams; per mažai parengiama reikalingų specialistų arba jie iš viso nėra rengiami (pvz., konspektuotojai). Kai kurios AM, vertindamos paslaugų teikėjų trūkumą, taip pat dalinasi, kad ne visada yra užtikrinama paslaugų kokybė, kadangi konspektavimo, gestų kalbos vertimo kokybei reikšmės turi pačio konspektuojamo, verčiamo studijų dalyko temos išmanymas.

1.1.3. Ar taikant valstybines priemones buvo išspręstos studijų proceso prieinamumo problemos studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios?⁶⁸

1. Paramos atitiktis studentų poreikiams ir panaudojimas studijų prieinamumui didinti, AM žiniomis

Pasiteiravus AM atstovų, ar juos pasiekia informacija iš studentų apie tai, ar finansinė parama atitinka jų poreikius, jos panaudojimą studijų prieinamumo didinimui (2 priedas. 21 žemėlapis), kai kurie pokalbių dalyviai pastebėjo, kad studentai nesiskundžia dėl paramos, kiti dalinasi, kad informuoja studentus apie galimą gauti paramą, tačiau papildomai informacijos apie jos panaudojimą nerenka. Taip pat buvo atkreipusių dėmesį į tai, kad gaunamos finansinės paramos pakankamumas priklauso nuo studento individualios situacijos, poreikių, aplinkybių. Kai studentai dalinasi patirtimis apie gaunamą paramą su AM darbuotojais, išskiriama, kad finansinė parama **studentams suteikia galimybę, motyvuoja studijuoti, palengvina studijų ar gyvenimo studijuojant sąlygas**: įsigyjant techninę įrangą ar reikiamas paslaugas, apmokant medicininės ar gyvenimo išlaidas (ypač, jei šiuo klausimu negali padėti tėvai, nėra galimybės dirbti), susimokant už mokslą ir kt.

Studijų proceso prieinamumo problemos sprendimą ribojantys veiksniai:

68 Finansinės pagalbos pakankamumą pragyvenimo kaštams, studijų prieinamumui, studijų kainai, remiantis teisės aktuose numatytais reikalavimais, statistiniais rodikliais, studentų pasidalinimais ar kita prieinama informacija aptarti: Garbenčiūtė, L. ir kt. (2020). Studija dėl finansinės pagalbos priemonių, skiriamų studentams turintiems negalią siekiant didinti studijų prieinamumą, panaudojimo mažėjimo. p. 19–24, p. 41–43. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Studija-de%CC%87l-finansine%CC%87s-pagalbos-priemoniu%CC%A8.pdf>

- Parama nėra garantuota visam studijų laikui. AM atstovams žinomi atvejai, kai nustačius didesnį darbingumo lygį, nei numatyta priemonių kriterijuose, anksčiau gavę paramą studentai netenka paramos ir dėl nepalankių finansinių aplinkybių nutraukia studijas. Tokių situacijų pasitaikė ir su tais studentais, kurie negavo paramos, nors turi negalią, tik jiems nustatytas didesnis darbingumo lygis.
- Valstybės išmokos yra skiriamos pagal universalų kriterijų, taigi išmokų dydis neatspindi asmens individualių poreikių lygio.
- Atsakomybė už reikalingas paslaugas teikiančių asmenų susiradimą yra paliekama pačiam studentui.
- Parama studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti studentams, studijuojantiems valstybės nefinansuojamose vietose, yra per maža, lyginant su reikalingomis lėšomis studijų kainai sumokėti (dėl to pasitaiko, kad studentai, studijuojantys valstybės nefinansuojamose vietose, taupo visą iš skirtingų šaltinių gautą paramą ir skiria ją studijų kainai susimokėti).
- Dėl ribotos informacijos ne visi studentai pasinaudoja jiems prieinama parama⁶⁹.

2. Paramos atitikimas studentų poreikiams ir panaudojimas studijų prieinamumui didinti VSF, NRD požiūriu

Abiejų institucijų atstovai sutaria, kad finansinė parama, kurią gali gauti kriterijus atitinkantys studentai, yra ženkli ir naudinga studijų prieinamumo didinimo atžvilgiu (2 priedas. 22 žemėlapis). Tačiau jos, kaip vienintelės priemonės studijų proceso prieinamumui didinti, yra per maža – reikalingos kompleksinės pagalbos priemonės. Viena iš NRD atstovių atkreipė dėmesį, kad, kai Seime buvo svarstomas anksčiau minėtas įstatymo pakeitimo projektas, dėl vienos stipendijos negalią turintiems studentams, Neįgalųjų organizacijų atstovai pasisakė labiau už pritaikymą pačiose AM, o ne piniginius mokėjimus:

Neįgalųjų atstovai organizacijų, kurie pasisakė, jie gana buvo kategoriškai prieš apskritai piniginius mokėjimus. Jų noras ir pageidavimas buvo, kad būtų neįgaliesiems studentams pritaikytas pats prieinamumas, kad jie gautų žodžiu... Na, kad jie turėtų tas vienodas tokias galimybes mokytis. Tai jie labai dėl šito pasisakė kategoriškai.“ (NRD)

1.2. Priemonių poveikis

1.2.1. Koks priemonių poveikis studijų proceso atžvilgiu ir kam jis pasireiškia?

Išnagrinėjus AM, VSF ir NRD atstovų pasidalintas patirtis, susijusias su valstybės lygmeniu skiriamos paramos studentams su negalia įgyvendinimo procesu, išorinius veiksnius, galinčius turėti įtakos studijų proceso prieinamumui iš AM institucijų perspektyvos, bei aptarus teigiamus ir neigiamus priemonių rezultatus (žr. 1.1.3 dalį) darytina išvada, kad finansinės paramos priemonių poveikis studijų prieinamumui studijų proceso atžvilgiu yra teigiamas. Tačiau esama daugybės kompleksinių papildomų su priemonių įgyvendinimu susijusių veiksnių (žr. 1.1.1. dalį) bei išorinių sąlygų (žr. 1.1.2. dalį), kurios turi įtakos studijų proceso prieinamumui studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios. Sėkmingam studijų procesui ir studijų baigimui poveikį daro kompleksiniai veiksniai, tokie kaip AM dėstytojų, darbuotojų suteikta pagalba, konsultacijos, parama ir kiti asmens individualius poreikius atliepiantys institucijų veiksmai, aptarti 1.1.2.2 dalyje. Taip pat sėkmingam studijų procesui įtakos turi ir paties studento motyvacija, įdėtas darbas, polinkis kreiptis pagalbos. Be kita ko, įtakos gali turėti gaunama iš kitur parama (pvz., iš artimųjų, kitų finansinės paramos šaltinių)⁷⁰. O tai, kad studentai su negalia pasiima akademinės atostogos, nutraukia studijas, gali būti susiję su sveikatos būklės pokyčiais, studijų proceso, aplinkos nepritaikymu ar kitomis individualiomis priežastimis.

69 Širvinskaitė, I. ir kt. (2021). COVID-19 ligos pandemijos sąlygotų karantinų apribojimų įtaka asmenų su negalia aukštojo mokslo paslaugų prieinamumui. Prieiga internetu: https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/garbenciute-tyrimo-analize-COVID-19-i-CC%A8taka-studiju%CC%A8-prieinamumui_galutinis.pdf

70 Ten pat.

- **Pasireiškiosios paramos priemonių pasekmės⁷¹**
- + *Panaudodami skirtą finansinę paramą studentai įsigyja priemones, paslaugas, kurios padeda jiems dalyvauti studijose* (pasiekti AM patalpas, naudoti techninę įrangą, palaikyti sveikatą įsigyjant medicininės priemones, esant galimybei pasisamdyti paslaugų tiekėjus (konspektuotojus, gestų kalbos vertėjus ar kt.).
- + *Gautą finansinę paramą studentai panaudoja pragyvenimo išlaidoms padengti.* Tai svarbu studentams, kurie negali dėl savo sveikatos ar kitų priežasčių studijų metu dirbti, gauti paramos iš artimųjų.
- + *Panaudodami skirtą finansinę paramą studentai, mokantys už mokslą AM, turi galimybę pasitaupyti ir dalį lėšų skirti studijų kainai padengti.*
- *Nors studentai prašymus dėl VSF skiriamos paramos – tikslinių išmokų ir socialinių stipendijų – teikia savarankiškai, AM darbuotojai patiria papildomų darbo laiko sąnaudų (studentams konsultuoti, padėti pildant prašymus, aiškinantis teikiant iškilusias problemas ir pan.), kurios nėra kompensuojamos.* NRD teikiamos paramos atveju, atsižvelgiant į tai, kad AM pačios administruoja teikiamą paramą (renka prašymus, planuoja lėšų poreikį ir kt.), dalis AM patiriamų administravimo kaštų kompensuojama (4 proc. nuo visų NRD skiriamų lėšų abiem tikslinėms išmokoms išmokėti).

- **Kliūty, trukdančios pasireikšti teigiamam paramos priemonių poveikiui**

- ! *Priemonių tvarkos aprašuose nustatytas darbingumo lygio kriterijus (45 proc. ir mažesnis darbingumo lygis) nesuteikia galimybių atliepti visų studentų, atitinkančių šį kriterijų, individualius poreikius, dėl turimos negalios kylančius studijų procese.* Darbingumo lygis neatspindi individualių studentui studijų procese kylančių iššūkių. Tą patį darbingumo lygį, bet, pvz., skirtingą negalią turinčių studentų poreikiai, susiję su mokymosi proceso ar aplinkos pritaikymu, gali būti visiškai skirtingi.
- ! *Ne visi studentai, kurie atitinka nustatytą kriterijų dėl darbingumo lygio, pasinaudoja galima parama.* Nors kolegijų ir universitetų bei NRD ir VSF darbuotojai įvairiais būdais dalinasi informacija apie galimą gauti valstybės lygmens paramą, matoma, kad informacija pasiekia ne visus studentus arba pateikiama ne iki galo aiškiai, suprantamai (pvz., NRD tikslinės išmokos, skirtos specialiesiems poreikiams tenkinti, pavadinimas kartais būna tapatinamas su kitais specialiaisiais poreikiais (nuolatinės slaugos ar nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikiais). Prašymų pateikimo būdas ir forma taip pat gali turėti įtakos, kad ne visi pasinaudoja galima parama. Prašymai dėl kiekvienos galimos finansinės paramos (3 tikslinių išmokų ir socialinės stipendijos) yra teikiami atskirai. Būna atvejų, kai užpildžius vieną prašymą pagalvojama, kad nebereikia pildyti kitų. Skirtinga prašymų pateikimo forma taip pat turi įtakos (pvz., renkantis pagal prašymo pateikimo patogumą ar nenorint informuoti AM darbuotojų apie turimą negalią): VSF pildoma savarankiškai internetu, dalis informacijos jau būna užpildyta automatiškai dėl sąsajų su registrais, o NRD – pildoma fiziškai, reikalaujama pateikti negalią pagrindžiančius dokumentus. Be to, studentai, turėdami darbingumo lygį, artimą nustatyto kriterijaus ribai (45 proc.), baiminasi imti valstybės remiamas paskolas studijoms, kadangi pagal esamą tvarką jie nėra garantuoti, kad po pakartotinio įvertinimo⁷² pasikeitus darbingumo lygiui jie nebus atleisti nuo paskolos grąžinimo sėkmingai baigus studijas ar jas nutraukus.

71 Žymėjimo prie nurodytų punktų reikšmės: „+“ – teigiamos pasekmės, „-“ – neigiamos pasekmės.

72 Darbingumo lygis yra nustatomas terminuotai (iki 2 metų ar trumpiau) arba nustatomas iki senatvės pensijos tik tais atvejais, kai nėra prognozuojami asmens sveikatos būklės pasikeitimai (sveikatos būklė nekintanti, nuolatinė), turintys įtakos jų darbinei veiklai.

1.3. Institucijų pasiūlymai dėl valstybės lygmens paramos priemonių bei studijų proceso pritaikymo studentams, turintiems individualių poreikių

Šioje dalyje vietoje apibendrinimo pristatomi su tyrime dalyvavusių institucijų atstovais aptarti pasiūlymai dėl studijų prieinamumo didinimo individualių poreikių turintiems asmenims. Visi siūlymai susisteminti pagal tris lygiateisio dalyvavimo aukštajame moksle etapus: iki įstojimo, stojimo ir studijavimo. Remiantis vertinimo rezultatais bei institucijų teiktais siūlymais suformuotos pagrindinės rekomendacijos ir strateginiai siūlymai (žr. leidinio dalį „Rekomendacijos“).

- **Prieš įstojimą**

1. Atsižvelgiant į neproporcingą moksleivių, turinčių individualių poreikių dėl negalios ir tęsiančių mokymąsi aukštosiose mokyklose, dalį **siūloma skatinti moksleivius siekti aukštojo mokslo išsilavinimo**:
 - informuojant juos ir artimuosius apie valstybės skiriamą finansinę paramą bei galimą atleidimą nuo finansinių įsipareigojimų;
 - inicijuojant ir plėtojant diskusijas apie aukštojo mokslo svarbą ir reikšmę, informacijos sklaidą;
 - sudarant sąlygas moksleiviams, besirenkantiems potencialias studijų programas, pasikonsultuoti dėl individualių galimybių studijuoti norimus dalykus bei užsiimti profesine veikla baigus norimą studijuoti studijų programą atsižvelgiant į turimą negalią.

- **Stojimo metu**

2. **Siūloma formuoti negalios politiką aukštajame moksle** (pvz., rengiant aukštojo mokslo socialinės dimensijos planą), kuri įpareigotų AM užtikrinti studijų prieinamumą studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios, ir sudarytų tam sąlygas;
3. **Siūloma sudaryti sąlygas AM pasiruošti veiksmingiau atliepti studentų individualius poreikius pritaikant studijų procesą, tikslingiau informuoti apie galimą paramą ir pagalbą, išsamiau atlikti studentų su negalia situacijos stebėseną, esant poreikiui taikyti studentų iškritimo iš aukštojo mokslo („nubyrėjimo“) prevencines priemones ir kt.** Esant galimybei ir nepažeidžiant asmens duomenų apsaugos reikalavimų, dar stojimo į AM metu sudaryti sąlygas*:
 - i. būsimiems studentams iš anksto nurodyti galinčius kilti individualius poreikius ar studijų pritaikymo lūkesčius dėl negalios, mokymosi sunkumų ar kitų sutrikimų (pvz. per LAMA BPO);
 - ii. suteikiant galimybę AM matyti registrų duomenis apie studentų negalią.

- **Studijų metu**

4. Atsižvelgiant į problemas, susijusias su valstybės studentams su negalia skiriama parama, išskirtini keli **siūlymai dėl šiuo metu veikiančios paramos skyrimo tvarkos ir procedūrų koregavimo**:
 - **Atliepiant visų studentų su negalia poreikius, siūloma**:
 - i. teikti pagalbą ir paramą visiems studentams su negalia, t. y. ir tiems, kuriems nustatytas darbingumo lygis yra tarp 45–55 proc. Tokiu atveju siūlytina apsvarstyti kelis skirtingus galimus kelius:
 - a. esamų priemonių teisės aktuose (nuorodas žr. 1 priedo 3 lentelėje) praplėsti studentų su negalia tikslinės grupės darbingumo lygio kriterijaus rėžį: nuo 45 proc. ir mažiau iki 55 proc. ir mažiau;
 - b. esamų priemonių teisės aktuose praplėsti studentų su negalia tikslinės grupės darbingumo lygio kriterijaus rėžį (nuo 45 proc. ir mažiau iki 55 proc. ir mažiau) bei papildyti nuostatomis, kad skiriamos paramos suma yra diferencijuojama įvertinus individualius studento poreikius;
 - c. sukurti atskirą pagalbos priemonių paketą studentams, kurių nustatytas darbingumo lygis yra didesnis nei šiuo metu nustatyta 45 proc. riba;

- d. sukurti dviejų lygmenų paramą studentams su negalia, kurioje veiktų:
 - 1) *kompensavimo mechanizmas*, siejamas tiesiogiai su individualiais konkreto studento poreikiais (pvz., esant transporto paslaugų poreikiui, kompensuojamos šios išlaidos);
 - 2) *finansinė parama*, siejama su negalią turinčio studento gaunamomis pajamomis (pvz., finansinė parama skiriama studentui su negalia, jei pajamų negaunama arba jos yra mažesnės nei nustatyta riba).
 - o *Sprendžiant prašymų dėl paramos teikimo metu kylančius iššūkius, siūloma:*
 - i. siekiant palengvinti prašymų teikimo procesą studentams su negalia, NRD koordinuojamų priemonių prašymų teikimo procesą perkelti į elektroninę erdvę; esant galimybei tokioje prašymų teikimo sistemoje susieti registruose esančius duomenis apie studentų turimą nustatytą neįgalumo ar darbingumo lygį ir duomenis apie studijas (studentams neberekėtų teikti negalios, studijavimo faktus pagrindžiančių dokumentų);
 - ii. siekiant skaitmenizuotą prašymų teikimo procesą padaryti patogų ir suprantamą skirtingą negalią ar sutrikimus (mokymosi ar kt.) turintiems studentams, atitinkamai pritaikyti prašymų pildymo aplinką, parengti prašymų pildymo vedlius (pvz., pildymo instrukciją, vaizdo įrašus su paaiškinimais ir pan.);
 - iii. pakoreguoti NRD koordinuojamos tikslinės išmokos, skirtos specialiesiems poreikiams tenkinti, pavadinimą, kad studentai nepainiotų su parama, skirta sunkią negalią turintiems asmenims, kuriems yra nustatytas I ar II lygio specialus nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis;
 - iv. siekiant supaprastinti finansinės paramos skyrimo studentams su negalia procesą, grįžti prie 2020 m. ŠMSM iniciatyvos centralizuoti finansinę paramą ir LR mokslo ir studijų įstatyme numatyti atskirą finansinės paramos kategoriją, skirtą studentams su negalia. Tokiu būdu būtų siekiama priemonių administravimą, stebėseną bei lėšų panaudojimo kontrolę padaryti veiksmingesnius. Taip pat supaprastėtų prašymų dėl paramos teikimo procesas, todėl padidėtų išmokos prieinamumas. Nusprendus koreguoti pateiktą iniciatyvą, siūloma apsvarstyti dėl: (i) stipendijos negalią turinčiam studentui skyrimo semestriui, o ne mėnesiui bei (ii) stipendijos dydžio diferencijavimo, atsižvelgiant į: a) studento darbingumo lygį, b) individualų studento poreikį. Taip pat siūloma įvertinti minėtos dviejų lygmenų paramos (finansinės ir kompensacinės) įtraukimą į šį modelį.
5. **Siūloma didinti pagalbą, paramą aukštosioms mokykloms pritaikant studijų aplinką.** Iki stojimo ar stojimo metu išsiaiškinius būsimus studentų poreikius dėl aplinkos pritaikymo, techninės įrangos, AM reikalinga pagalba:
- o *finansiskai paremiant reikalingą aplinkos (infrastruktūros) pritaikymą*, dalį lėšų investuojant pačioms AM ir kitą dalį skiriant iš (svarstyti variantai):
 - a. ministerijų (pvz., ŠMSM, SADM) ar kitų institucijų (pvz., NRD prie SADM) skiriamos paramos AM;
 - b. valstybės skiriamo finansavimo aukštosioms mokykloms biudžeto, numatant papildomą atskirą finansinę eilutę studijų aplinkos pritaikymui;
 - c. sukurtos finansavimo priemonės, kuri suteiktų galimybę pačioms AM teikti iš anksto parengtus planus ar strategijas dėl studijų aplinkos pritaikymo ir gauti finansinę paramą;
 - o *sudarant sąlygas suteikti studentams reikalingą techninę įrangą*⁷³ (svarstyti variantai):
 - a. koreguoti VSF projekto „Studijų prieinamumo didinimas“⁷⁴ techninės įrangos skyrimo tvarką (jei bus tęsiamas projektas), sudarant galimybę esant poreikiui pačioms AM užsakyti reikalingas priemones, įrangą ir gauti kompensaciją;
 - b. paskirti atsakingą instituciją, kuri galėtų aukštosioms mokykloms išduoti, išnuomoti reikalingas technines priemones, įrangą;
 - c. sukurti techninių priemonių, įrangos mainų tarp aukštųjų mokyklų mechanizmą. Toks mechanizmas galėtų apimti ir informacijos tarpinstituciniu lygiu dalinimosi apie teikiamas paslaugas, mokymus ir pan. platformą.

73 Vienos iš kalbintų institucijų (AM_9) atstovai pažymėjo, kad nėra atliekama detalių tyrimų apie tai, kiek studentai su negalia gauna ir pasinaudoja parama mokymuisi skirtai techninei įrangai įsigyti, kokia reikalingos įrangos kaina ir pan. Tokia informacija galėtų padėti identifikuojant reikiamos įrangos poreikius, pasverti įsigijimo kaštus ir naudą.

74 Turint mintyje VSF projektą „Studijų prieinamumo didinimas“ ir vieną iš jo veiklų, skirtų kompensacinei techninei įrangai įsigyti.

6. Siūloma suteikti pagalbą bei paramą aukštosioms mokykloms pritaikant studijų procesą:

- sudaryti sąlygas, kad studijų proceso metu būtų užtikrintas reikalingų paslaugų teikimas studentams, turintiems individualių poreikių (kylančių dėl negalios, sutrikimų, mokymosi sunkumų). Daroma prielaida, kad studentai su negalia, kurie šiuo metu gali pasinaudoti valstybės skiriama parama savo specialiesiems studijų poreikiams tenkinti, turi galimybę užsisakyti įvairias paslaugas iš išorinių tiekėjų. Tačiau ankstesniuose tyrimuose⁷⁵ bei šio vertinimo metu buvo identifikuota, kad gestų kalbos vertėjų, konspektuotojų, asistentų ir kt. paslaugų teikėjų prieinamumas priklauso nuo reikiamų specialistų skaičiaus, paklausos, užimtumo ir kt. aspektų, taip pat kartais nesuderinamas su studijų grafiku, todėl net ir gaunant finansinę paramą nėra garantijų, kad reikalinga paslauga bus užtikrinta. Taip pat buvo išsiaiškinta, kad studijų proceso metu poreikių kyla ne tik studentams su negalia, bet ir kitų specialiųjų poreikių, tokių kaip sutrikimų ar mokymosi sunkumų, turintiems studentams. Atsižvelgiant į tai, siūloma perimti atsakomybę už reikalingų paslaugų teikėjų susiradimą iš pačių studentų ir:
 - i. studentams reikalingų paslaugų teikimą koncentruoti pačiose AM, pvz., skiriant papildomą dedamąją prie studijų krepšelio studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios. Tokiu būdu pačios AM galėtų samdyti reikalingų paslaugų teikėjus, atlyginti personalui už papildomą darbą individualizuojant studijų procesą, daugiau dėmesio skirti klausimų ir problemų dėl studentų, turinčių individualių poreikių, sprendimui ir kt.
 - ii. sudaryti sąlygas, kad studentams reikalingos paslaugos galėtų būti teikiamos ir centralizuotai (pvz., siejant su minėtu siūlymu paskirti atsakingą instituciją, kuri teiktų studijoms reikalingos techninės įrangos teikimo paslaugas).
 - iii. sukurti atskirą pagalbos priemonių paketą tiems studentams, kuriems nėra nustatytas ribotas darbingumo lygis, bet atsiranda individualus papildomos pagalbos poreikis studijų proceso metu (įskaitant ir sutrikimo, mokymosi sunkumo nustatymo galimybes būsimiems studentams ir studijuojantiems).
- atsižvelgiant į reikiamas paslaugas teikiančių specialistų trūkumą, iš naujo įvertinti ankstesniuose tyrimuose⁷⁶ pateiktas rekomendacijas dėl jų pasiūlos didinimo;
- susisteminti ir vienoje vietoje pateikti informaciją apie tai, kokios kitos išorinės institucijos ir įstaigos bei kokią pagalbą galėtų suteikti studentams, turintiems individualių poreikių.

7. Atsižvelgiant į tai, kad studijų proceso individualizavimas reikalauja specifinių žinių, kompetencijų, **siūlytina užtikrinti galimybes plėsti AM personalo turimas žinias apie studentų poreikius, susijusius su negalia ar kitais sunkumais (mokymosi, emociniais ir kt.), bei apie studijų proceso pritaikymą:**

- organizuoti mokymus tarpinstituciniu lygmeniu (pvz., tęsiant VSF projekto „Studijų prieinamumo didinimo“ veiklas). Mokymai padėtų užtikrinti sinergiją tarp visų aukštojo mokslo institucijų. Įvardinama, kad reikalingi specifiškesni į konkrečius individualius poreikius orientuoti, lankstesni mokymai;
- realizuoti galimybę konsultuotis, sulaukti rekomendacijų ar gairių iš atitinkamų sričių specialistų apie studentų individualių poreikių identifikavimą, galimus studijų proceso pritaikymo būdus, darbo su studentais, turinčiais individualių poreikių, specifiką. Šiuo metu tokios institucijos, į kurią galėtų kreiptis AM, nėra.

75 Garbenčiūtė, L. ir kt. (2020). Studija dėl finansinės pagalbos priemonių, skiriamų studentams turintiems negalią siekiant didinti studijų prieinamumą, panaudojimo mažėjimo. p. 20–21. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Studija-de%CC%87l-finansine%CC%87s-pagalbos-priemoniu%CC%A8.pdf>

76 Garbenčiūtė, L. ir kt. (2020). Studija dėl finansinės pagalbos priemonių, skiriamų studentams turintiems negalią siekiant didinti studijų prieinamumą, panaudojimo mažėjimo. p. 50. Prieiga internetu: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Studija-de%CC%87l-finansine%CC%87s-pagalbos-priemoniu%CC%A8.pdf>

Priedai

1 priedas. Vertinimo metodika

Pagrindinis vertinimo tikslas – nustatyti veikiančių valstybės lygmens priemonių, orientuotų į studijų programų prieinamumo didinimą (studijų proceso atžvilgiu) studentams, turintiems su specialiujų (individualiujų) poreikių, galimai daromą poveikį.

Vertinimo rezultatai bus naudojami siekiant pateikti rekomendacijas dėl Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos vykdomų XVIII LR Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane numatytų darbų: „1.6.4. Pritaikyti studijų programų vykdymą studentams, turintiems specialiųjų poreikių“ bei „1.6.6. Parengti Lietuvos aukštojo mokslo socialinės dimensijos tobulinimo veiklos planą pagal užsienio šalių patirtį“. Siekiant atliepti ŠMSM poreikį nurodytų darbų atžvilgiu, vertinime išskelti trys uždaviniai:

1. Nustatyti šiuo metu veikiančių valstybės lygmens paramos priemonių, skirtų studentams, turintiems specialiųjų (individualiujų) poreikių, veiksmingumą ir galimai daromą poveikį studijų prieinamumui aukštojo mokslo institucijų bei Valstybinio studijų fondo ir Neįgaliųjų reikalų departamento atstovų, atsakingų už priemonių administravimą, požiūriu;
2. Identifikuoti aukštojo mokslo institucijų taikomas studijų proceso pritaikymo praktikas studentams, turintiems individualiujų poreikių;
3. Parengti rekomendacijas dėl aukštojo mokslo prieinamumo didinimo (studijų proceso atžvilgiu) studentams, turintiems specialiųjų (individualiujų) poreikių.

Atlikto vertinimo objektą sudaro valstybės lygmens priemonės, pristatytos 3 lentelėje. Vertinamos valstybės lygmens priemonės šiuo metu nėra sujungtos į bendrą sistemą. Kaip matyti iš 3 lentelės, šiuo metu esama 6 skirtingų paramos priemonių, kuriomis gali pasinaudoti studentai, turintys nustatyto lygmens darbingumą ar negalią. Nors priemonių tikslinė grupė ta pati, tačiau jų reglamentavimas, administravimo procesai, atsakingosios institucijos bei finansavimo šaltiniai yra išskaidyti.

3 lentelė. Valstybės lygmens priemonės, skirtos studentams, turintiems specialiųjų (individualiųjų) poreikių dėl negalios**

Priemonės tipas	Priemonės pavadinimas	Tikslinė grupė	Teisinis pagrindas	Išmokos dydis	Paramos skyrimo dažnumas	Lėšų šaltinis	Administruojanti institucija
Išmoka*	Tikslinės išmokos negaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose	Studentai, kuriems nustatytas 45 proc. ar mažesnis darbingumo lygis arba sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis ir kurie po negalios nustatymo aukštojoje mokykloje studijuoja pirmą kartą.	LR ŠMSM ministro 2011-09-12 įsakymas (Nr. V-1666) „Dėl Tikslinių išmokų negaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.	4 bazinės socialinės išmokos (toliau – BSI) dydžiai per mėnesį: 2022-06-13 VSF duomenimis, – 168 Eur per mėn.	Skiriamos vienam studijų semestru, įskaitant to semestro sesiją ir atostogų laikotarpį, bet ne ilgiau kaip iki studijų pabaigos.	ES struktūrinių fondų lėšos	VSF
Stipendija	Socialinės stipendijos	Viena iš pretenduoti galinčių grupių – studentai, kuriems nustatytas 45 proc. ar mažesnis darbingumo lygis arba sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis.	LR Seimo 2020-05-28 priimtas „Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo Nr. XI-242 82 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 82-1 straipsniu įstatymas“ (Nr. XIII-2991)	6,5 BSI dydžio per mėnesį: 2022-06-01 VSF duomenimis, – 299 Eur per mėn.		LR valstybės biudžeto lėšos; kitos teisėtai gautos lėšos	
Išmoka*	Tikslinė išmoka specialiesiems poreikiams tenkinti	Studentai, kuriems nustatytas 45 proc. ar mažesnis darbingumo lygis arba sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis ir kurie po negalios nustatymo aukštojoje mokykloje studijuoja pirmą kartą.	LRV 2006-08-29 nutarimas (Nr. 831) „Dėl Finansinės pagalbos priemonių teikimo negaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašo patvirtinimo“.	50 procentų socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio: NRD prie SADM duomenimis, – 112,92 Eur per mėn.	Išmokama kas mėnesį	LR valstybės biudžeto lėšos skirtos SADM	Koordinuojama NRD prie SADM; Administruojama AM
Išmoka*	Tikslinė išmoka	Studentai, kuriems nustatytas 45 proc. ar mažesnis darbingumo lygis arba sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis, jie po negalios nustatymo aukštojoje mokykloje studijuoja pirmą kartą bei studijuoja valstybės biudžeto lėšomis nefinansuojamose vietose.		3,2 LRV nustatytos BSI dydžio: NRD prie SADM duomenimis, – 147,2 Eur per mėn.	Tikslinė išmoka skiriama už kiekvieną semestrą		
Atleidimas nuo finansinių įsipareigojimų	Atleidimas nuo valstybės remiamos paskolos grąžinimo	Baigiantys, nutraukiantys studijas ar iš jų pašalinami studentai, kuriems buvo nustatytas 45 procentų ar mažesnis darbingumo lygis ir buvo skirta paskola studijų kainai sumokėti.	LRV 2017-03-01 nutarimas (Nr. 149) „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“.	Išmoka nėra skiriama. Paskolai teikiama valstybės garantija. Studentui suteikus atleidimą nuo valstybės remiamos paskolos grąžinimo, VSF grąžina paskolą suteikusiam paskolos teikėjui,		Paskola grąžinama iš valstybės lėšų, kuriomis disponuoja VSF	VSF
Atleidimas nuo finansinių įsipareigojimų	Atleidimas nuo studijų kainos grąžinimo	Studentas, nutraukiantis valstybės finansuojamas studijas ir teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas neįgaliu, pateikęs neįgalumą patvirtinančius dokumentus mokslo ir studijų institucijai (<i>vienas iš galimų kriterijų</i>).	LRV 2017-12-13 nutarimas (Nr. 1070) „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ pakeitimo“.	Išmoka nėra skiriama.		LR valstybės biudžeto lėšos	

Šaltiniai: (ŠMSM, 2022), (VSF, 2022a), (VSF, 2022b)

* Finansinės pagalbos priemonės teikiamos, neatsižvelgiant į kitas negalių turinčių studentų gaunamas pajamas ir į tai, kurią studijų formą jie yra pasirinkę.

** Taip pat studentai, turintys fizinę, protinę ar kitą negalią, siekiantys išvykti į užsienį MSI pagal Erasmus+ programą, turi galimybę gauti papildomą individualią dotaciją⁷⁷. Šią dotaciją administruoja ŠMPF. Paraiškas dotacijai gauti teikia MSI. Ši priemonė nepatenka į vertinimo objektą.

77 Daugiau informacijos: ŠMPF. Parama mažiau galimybių turintiems dalyviams. Prieiga internetu: <https://erasmus-plus.lt/programa/papildoma-parama-aukstojo-mokslo-studentams/>

Studijų prieinamumo didinimo tikslas minimas:

1. tikslinių išmokų, kurias administruoja NRD prie SADM, tvarkos apraše⁷⁸;
2. tikslinių išmokų, kurias administruoja VSF, tvarkos apraše⁷⁹.

Studijų prieinamumo didinimo tikslas iš dalies, nors ir netiesiogiai siejamas ir su kitomis vertinimo aprėptyje esančiomis priemonėmis. Kitos priemonės taip pat sietinos su studijų prieinamumo didinimu tam tikroms socialiai pažeidžiamoms asmenų grupėms. Pavyzdžiui, nors valstybės remiamos paskolos studentams yra skiriamos visiems, vis dėlto yra nustatyta (tiek nuo 2009 iki 2021 m. galiojusioje tvarkoje⁸⁰, tiek ir nuo 2021 m. įsigaliojusioje tvarkoje⁸¹), kad esant didesniai valstybės remiamų lėšų poreikiui prioritetai yra teikiami studentams, atitinkantiems tam tikras sąlygas, iš kurių viena siejama su studentais, turinčiais „nedarbingumą arba dalinį darbingumą“ (iki 2021 m.), „45 proc. ar mažesnį darbingumą“ (nuo 2021 m.) arba nustatytą sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį. Pabrėžtina, kad tiek ankstesnėje, tiek naujesnėje tvarkoje atleidimo nuo paskolos grąžinimo galimybė suteikta tik studentams, turintiems negalią ar sveikatos problemų (iki 2021 m. galiojo nuostata, kad atleidimas nuo paskolos grąžinimo galimas tiems, „kurie įstatymo nustatyta tvarka pripažinti nedarbingais ar negalintys valstybės remiamos paskolos grąžinti dėl neįgalumo, ligos ar sužalojimo“; nuo 2021 m. tvarkoje galioja nuostata, kad atleidžiami gali būti asmenys, kuriems „nustatytas 45 procentų ar mažesnis darbingumo lygis“). Atleidimas nuo studijų kainos grąžinimo (tiek nuo 2009 iki 2017 m. galiojusioje tvarkoje⁸², tiek ir nuo 2017 m. galiojančioje⁸³), kuomet studijuojama valstybės finansuojamoje vietoje, taip pat sietinas su tam tikromis sąlygomis, iš kurių viena orientuota į socialiai pažeidžiamą grupę – studentus, turinčius negalią.

Atliekant Tyrimą naudojama įrodymais grįsto valdymo priemonė – **sprendimo poveikio vertinimas**, kuomet dėmesys skiriamas intervencijų rinkinio (priemonių, orientuotų į studijų prieinamumo didinimą studentams su individualiais poreikiais) veiksmingumui ir galimam poveikiui nustatyti. Pritaikius prie vertinimo objekto, vertinimas atliktas vadovaujantis Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikoje (patvirtintoje LR Vyriausybės 2021-05-05 nutarimu Nr. 308) numatytais vertinimo kriterijais:

- **veiksmingumo** – siekiama įvertinti, ar valstybės lygmens priemonės, skirtos studentams, turintiems specialiųjų (individualiųjų) poreikių dėl negalios (toliau – Priemonės arba paramos priemonės), padėjo pasiekti didesnio aukštojo mokslo prieinamumo.
- **poveikio** – siekiama nustatyti valstybės lygmens priemonių, skirtų studentams, turintiems specialiųjų (individualiųjų) poreikių dėl negalios, poveikį studentams bei kitoms susijusioms interesų grupėms.

Atliekant paramos priemonių poveikio vertinimą, buvo atsižvelgiama į tai, kad priemonės yra tęstinės (vis dar įgyvendinamos, tik vienos iš priemonių veikimas yra apribotas ES SF finansavimo laikotarpiu). Vertinimui atlikti sumodeliuotas hipotetinis paramos priemonių, skirtų studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios, intervencijos logikos modelis (1 modelis). Hipotetinis intervencijos logikos modelis parengtas remiantis teorija grįsto poveikio vertinimo modeliams būdingais principais, kur dėmesys yra skiriamas *viešosios politikos intervencijos įgyvendinimo procesui / sąlygoms* (ištekliams ir priemonėms) bei *išorinėms sąlygoms / veiksniams*

78 LRV 2006-08-29 nutarime (Nr. 831) „Dėl Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.281953/asr>

79 ŠMM ministro 2011-09-12 įsakyme (Nr. V-1666) „Dėl Tikslinių išmokų neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.406585/asr>

80 LRV 2009-05-27 nutarimas (Nr. 480) „Dėl Valstybės paskolų ir valstybės remiamų paskolų studentams suteikimo, administravimo ir grąžinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5D93FB6D76BC>

81 LRV 2020-12-23 nutarimas (Nr. 1446) „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ pakeitimo“. Prieiga internetu: <https://www.teisesakturesistras.lt/portal/lt/legalAct/aba1302048ff11eb8d9fe110e148c770>

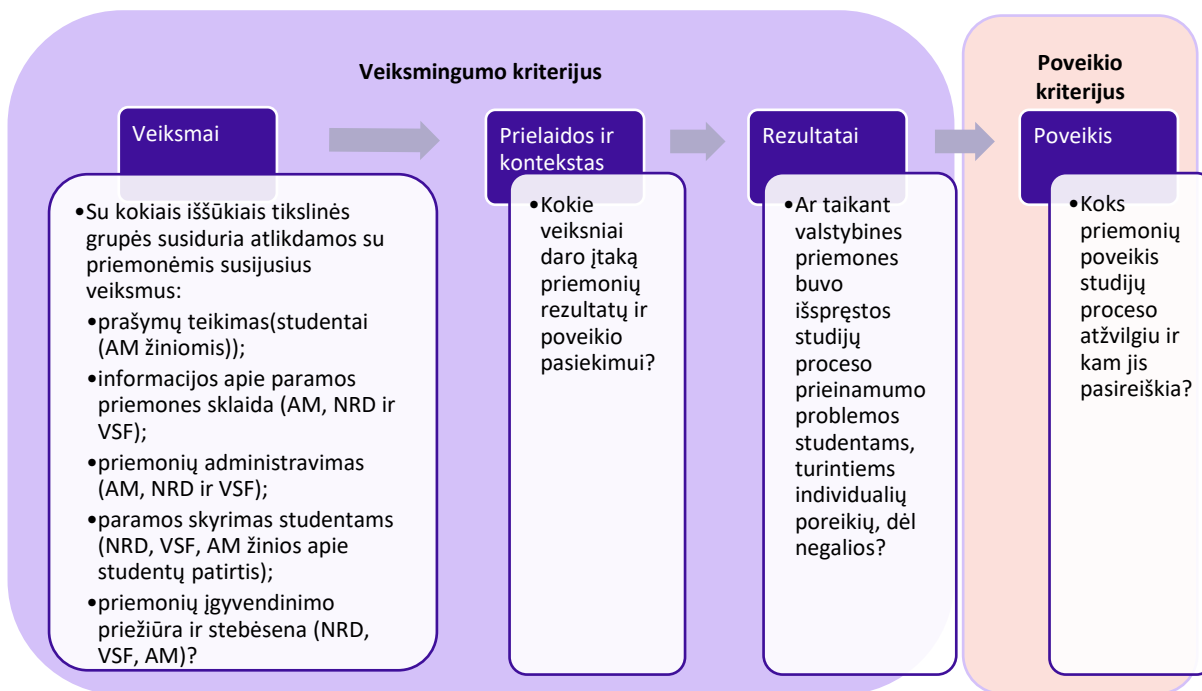
82 LRV 2009-09-30 nutarimas (Nr. 1228) „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų, skirtų studijų kainai valstybės finansuojamose studijų vietose apmokėti, arba jų dalies grąžinimo į Lietuvos Respublikos valstybės biudžetą tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.45D11BCF398C/bJpTsvQXaC>

83 LRV 2017-12-13 nutarimas (Nr. 1070) „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ pakeitimo“. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4c8e8860e64911e7acd7ea182930b17f>

(tikslinių grupių, į kurias orientuotos priemonės reakcijoms / elgesio pokyčiams ir poveikiui)^{84, 85}. Ši vertinimo prieiga leidžia išanalizuoti viešosios politikos intervencijos (-ų) įgyvendinimo procesą bei atskleisti pasireiškusį tiesioginį ir netiesioginį poveikį, kuris buvo arba nebuvo planuotas. Sumodeliuotas hipotetinis paramos priemonių modelis (1 modelis) leidžia nusakyti, koku būdu (kaip) pasirinktos priemonės turėtų pakeisti nusistovėjusią socialinę-ekonominę aplinką, studijų prieinamumo atžvilgiu studentams, turintiems negalią, bei aiškiau pamatyti, kokius elementus procesų grandinėje apima veiksmingumo ir poveikio vertinimo kriterijai. Intervencijos logikos modelis sukonstruotas remiantis teisės aktų analize, tyrėjų suformuluotomis prielaidomis.

Atsižvelgiant į parengtą hipotetinį priemonių logikos modelį ir jo sąsajas su poveikio vertinimo kriterijais vertinime siekiama atsakyti į klausimus toliau pateikiamoje 4 lentelėje.

4 lentelė. Vertinimo klausimai

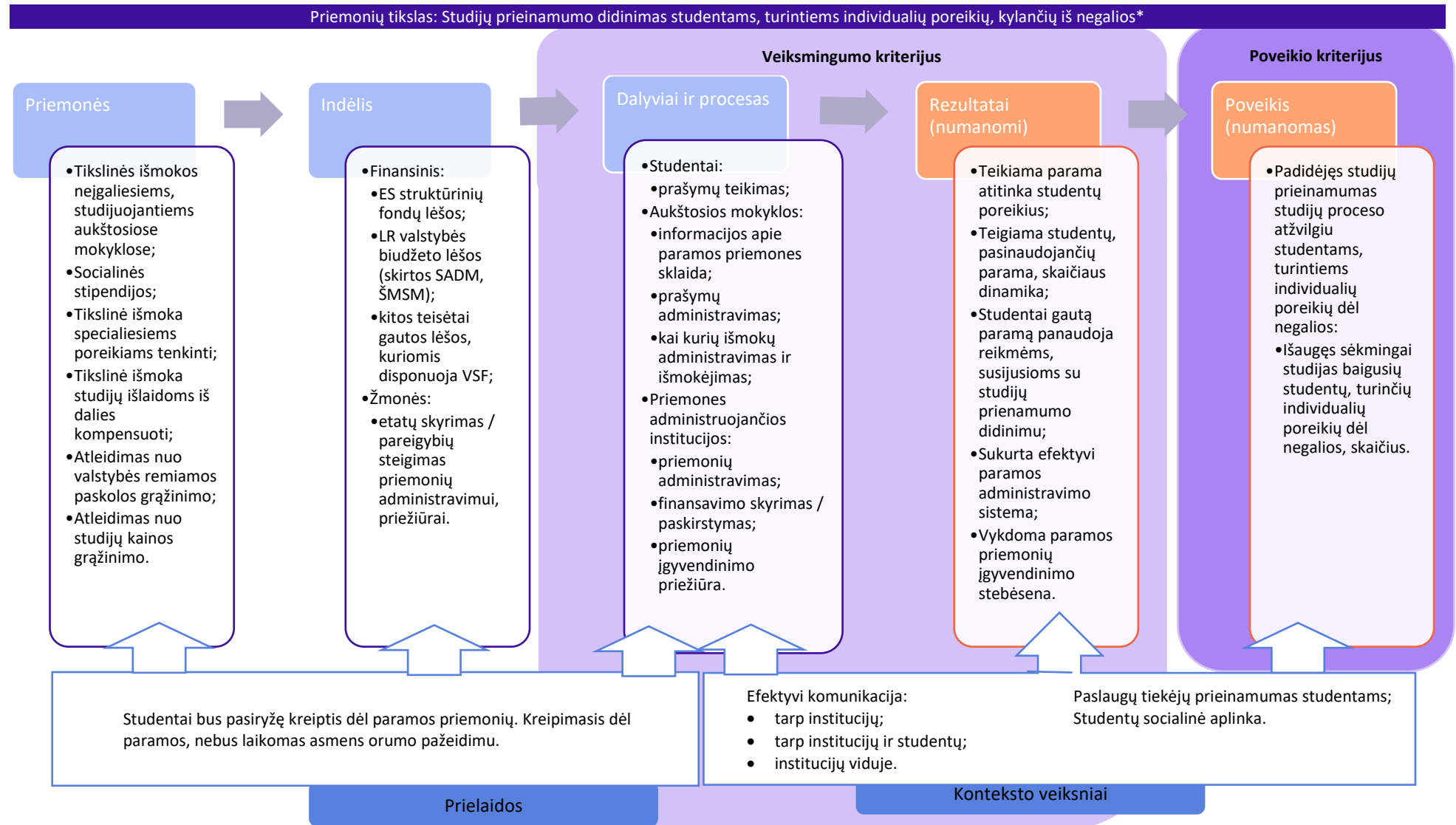

Siekiant atliepti iškeltą uždavinį – identifikuoti aukštojo mokslo institucijų taikomas studijų proceso pritaikymo praktikas studentams, turintiems individualių poreikių, vertinimo metu dėmesys kreiptas ne tik į studentus, atitinkančius priemonių apibrėžtą tikslinę grupę (studentus, turinčius nustatytą 45 proc. ar mažesnį darbingumą), bet ir į kitus individualių (specialiųjų) poreikių turinčius studentus. Todėl vertinime nemažai dėmesio skiriama praktikoms, kurias taiko aukštojo mokslo institucijos, siekdamos pritaikyti studijų procesą studentams su negalia ar ne tik jiems. Šios priemonės patenka tarp konteksto veiksnių, padedančių siekti rezultato.

84 Ministro Pirmininko tarnyba. (2011). Socialinių sąnaudų-naudos analizės metodinės gairės. Sprendimų poveikio baigiamojo vertinimo gairės, p. 99 – 103. Prieiga internetu: https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/sanaudu_gaires.pdf

85 VPVI. (2013). Kontrafaktinio poveikio vertinimo metodų gairės. Kontrafaktinio vertinimo metodų pritaikomumo ir statistinių duomenų pakankamumo ES struktūrinės paramos poveikiui matuoti vertinimas. 4 priedas, p. 13–14. Prieiga internetu: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Kontrafaktiniu_metodu_gaires.pdf

1 modelis. Hipotetinis intervencijos (paramos priemonių studentams, turintiems individualių poreikių dėl negalios) logikos modelis ir jo sąsajos su poveikio vertinimo kriterijais

Vertinimo uždaviniams pasiekti pasirinkti **vertinimo metodai**:

- antrinių šaltinių analizė: reglamentavimo, anksčiau atliktų vertinimų ir tyrimų bei statistinių duomenų analizė;
- pusiau struktūruoti interviu su 11 aukštųjų mokyklų (5 universitetų ir 6 kolegijų) bei priemonės administruojančių institucijų (Neįgaliųjų reikalų departamento bei Valstybinio studijų fondo) atstovais.

7 intarpas. Interviu su AM institucijų atstovais organizavimas: informantų atranka ir interviu dalyviai

Kvietimai dalyvauti interviu buvo išsiųsti 19 AM (50 proc. nuo visų AM). Dalyvauti tyrime sutiko 57,9 proc. pakviestų AM atstovų.

Tyrimo klausimai buvo orientuoti į konkrečias studentų, turinčių individualių poreikių problemas, todėl prioritetas teiktas AM atstovams, kurie tiesiogiai sprendžia tokius klausimus. Tačiau, peržvelgus AM kontaktus, buvo matyti, kad ne visose AM yra aiškiai viešai įvardinta, kam iš darbuotojų priskirti klausimai, susiję su specialiųjų poreikių sprendimu. Atsižvelgiant į tai, atrenkant institucijas, kurių atstovai kviečiami į interviu, buvo laikomasi nuostatos, kad į tyrimą turėtų būti kviečiami ne tik atsakingus darbuotojus paskyrusių aukštojo mokslo institucijų atstovai, bet ir tų AM atstovai, kuriose nėra tokių pozicijų aiškiai įvardintų. Taip buvo siekiama pamatyti platesnį AM taikomų skirtingų praktikų, susijusių su tuo pačiu reiškiniu, spektrą.

Interviu dalyvavo: 4 institucijų atstovai, kurių pareigos tiesiogiai susijusios su negalios klausimų sprendimu, koordinavimu; 7 institucijų atstovai, kurių pareigos apima socialinės gerovės, paramos studentams ar studentų reikalų koordinavimą; 5 studijų ir (ar) studentų karjeros klausimus administruojančių padalinių vadovai, 1 akademinio kamieninio padalinio studijų vedėjas. Interviu dalyvių skaičius nesutampa su bendrai tyrime dalyvavusių institucijų skaičiumi, kadangi interviu dalyvauti galėjo daugiau nei vienas AM atstovas.

Vertinimo rezultatai ir jais grįstos rekomendacijos pateikiami šio leidinio II dalyje.

2 priedas. Pokalbių su AM, VSF ir NRD atstovais kodų žemėlapiai

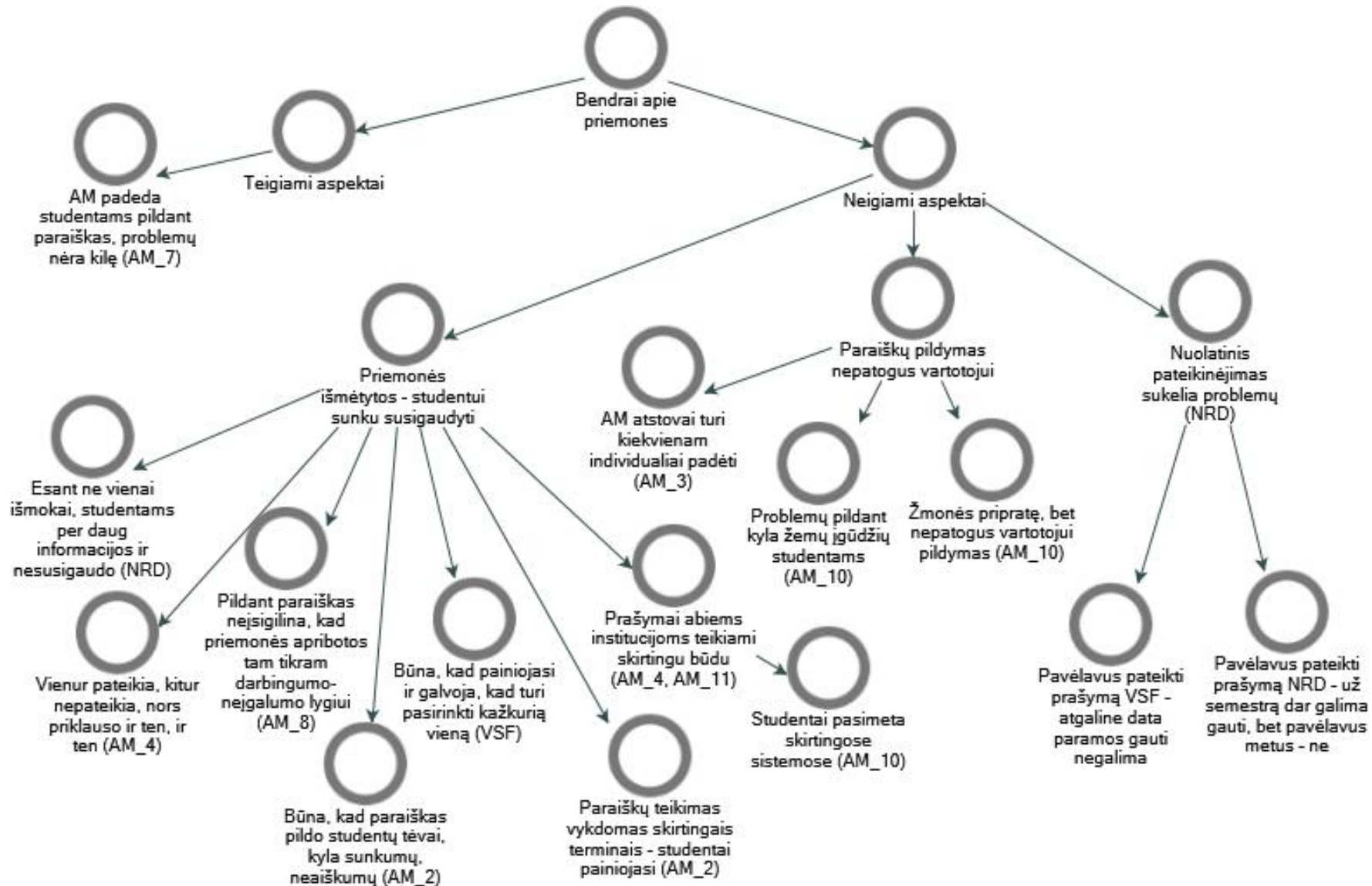
Kodų žemėlapių paaiškinimas. Žemėlapių pavadinimas ir centrinis burbuliukas (iš kurio nukreipiamos rodyklės į kitus burbuliukus) nurodo pokalbio temą (pvz., 1 žemėlapyje tema pavadinta „Bendrai apie priemones: paraiškų pildymas). Iš jo išeinantys 1 lygmens burbuliukai nurodo kategorijas, į kurias buvo suskirstyti institucijų atstovų pasisakymai (pvz., 1 žemėlapyje išskirtos dvi su paraiškų pildymo tema susijusios kategorijos: teigiami ir neigiami aspektai). Toliau tos kategorijos skaidomos pagal institucijų atstovų pasisakymus apibendrinančius kodus, prie kurių taip pat nurodyti institucijų atstovams priskirti inicialai (pvz., kalbant apie paraiškų pildymą bendrai (neiškiriant, ar tai NRD, ar VSF priemonių prašymai). Vienos aukštosios mokyklos (AM_7) atstovas pasidalino:

„[Tyrėjas]: - O, pavyzdžiui, jeigu studentams reikia užsipildyti tas formas ar prašymus dėl galimų išmokų, ar jie pasidalina su kažkokiais iššūkiais ar problemomis, kad su tomis formomis kas nors būtų ne tikslu ar sudėtinga, ar panašiai?

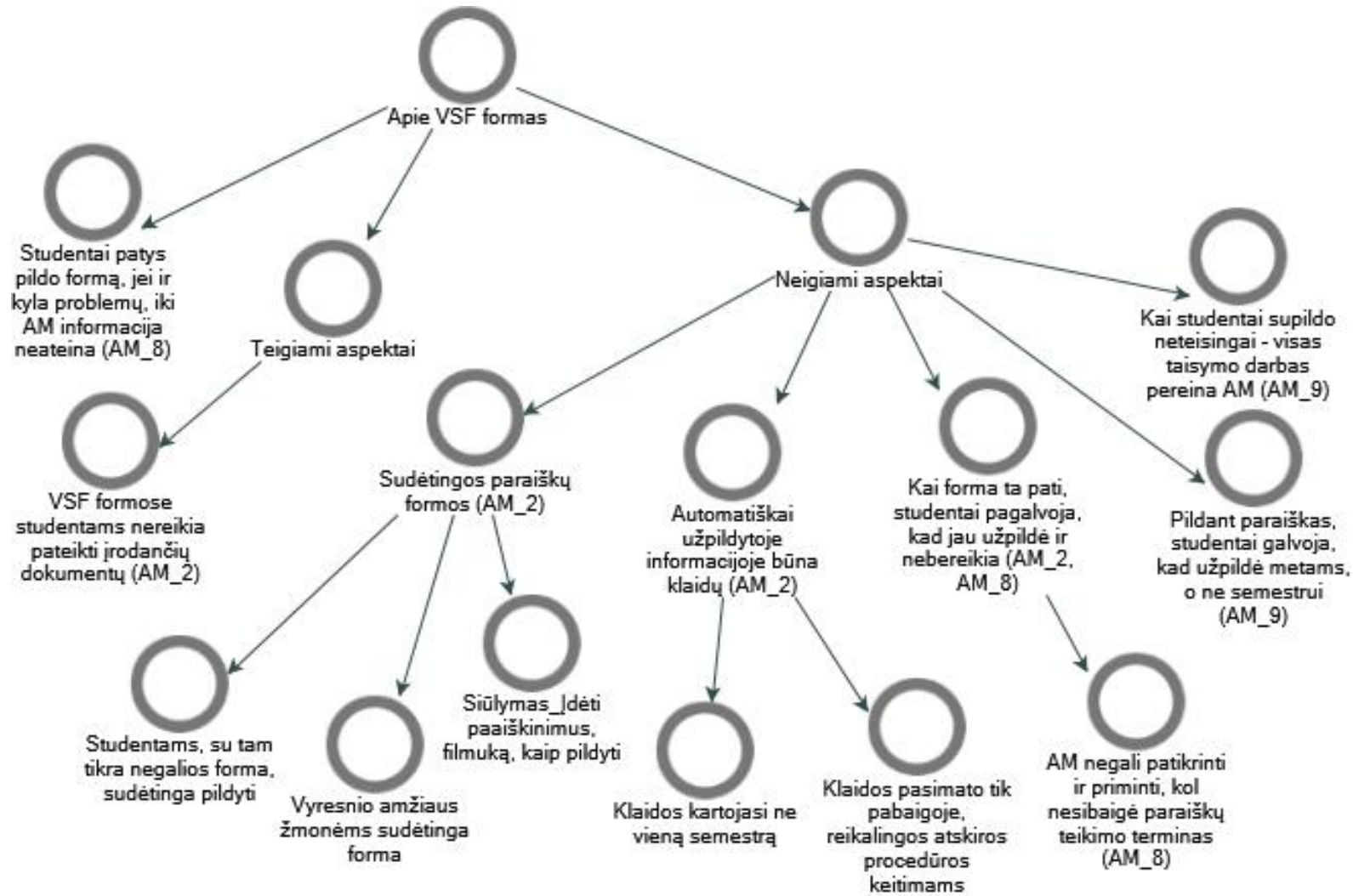
[AM_7 atstovas]: – Ne, žinokit, su tokiais atvejais nesame susidūrę, bent jau kiek aš žinau iš savo šešių mėnesių patirties, nes forma yra vidinė pas mus. Tada mes vis tiek susitinkame, komunikuojame jau tiesioginiu būdu. Paskui iš mūsų visa informacija išeina ar Neįgaliųjų reikalų departamentui, ar Valstybiniam studijų fondui – jeigu reikėtų padėti užpildyti, tai mes tikrai prisidedame.“

Tokiu atveju AM_7 pasisakymas su koduotas kaip „AM padeda studentams pildant paraiškas, problemų nėra kilę (AM_7)“. Tais atvejais, kai daugiau nei vienos institucijos atstovai pasisakė tuo pačiu klausimu ir panašiai išdėstė savo matymą, patirtis – prie kodo nurodyti daugiau nei vienos institucijos inicialai. Tais atvejais, kai institucijų atstovai dalinosi savo taikomomis praktikomis, institucijų inicialai nebuvo užšifruojami, t. y. nurodomas institucijos pavadinimo trumpinys (pvz., „KVK“ nurodo, kad konkrečia institucijoje taikoma praktika pasidalino Klaipėdos valstybinės kolegijos atstovė) (pvz., žr. 15 žemėlapių apie AM taikomas paramos priemones studentams, turintiems individualių poreikių).

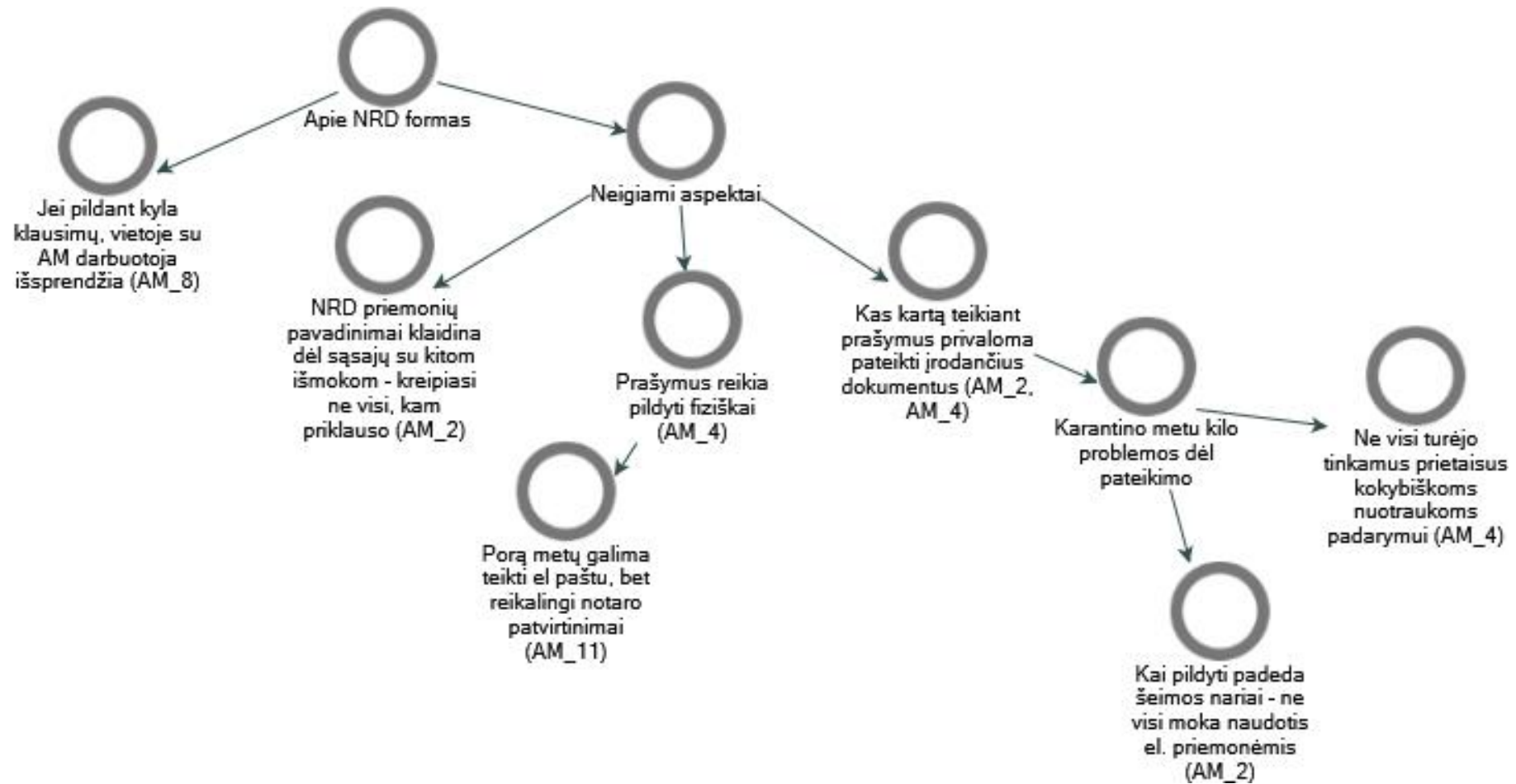
1 žemėlapis. Bendrai apie priemones: paraiškų pildymas

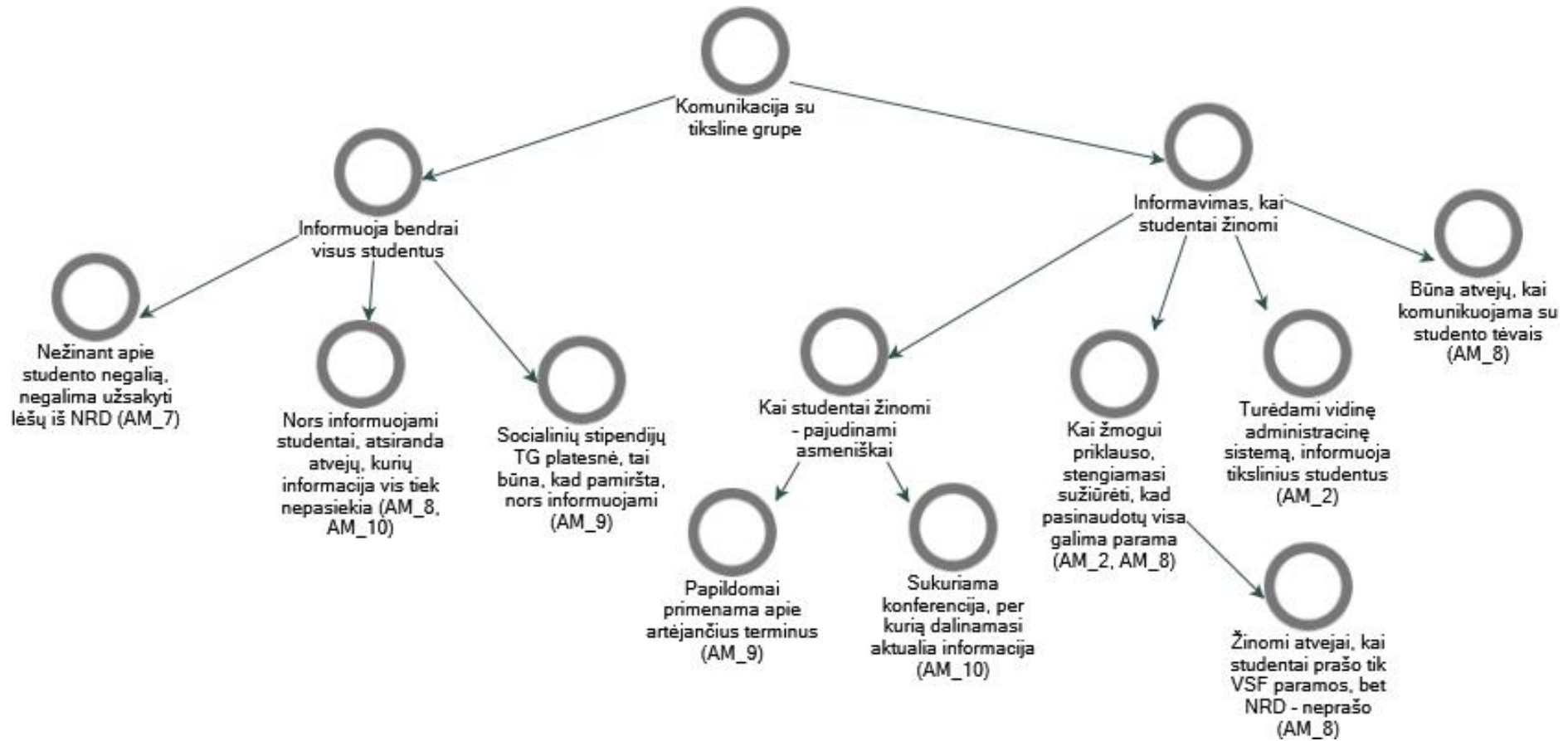
2 žemėlapis. Prašymų teikimas: VSF formos

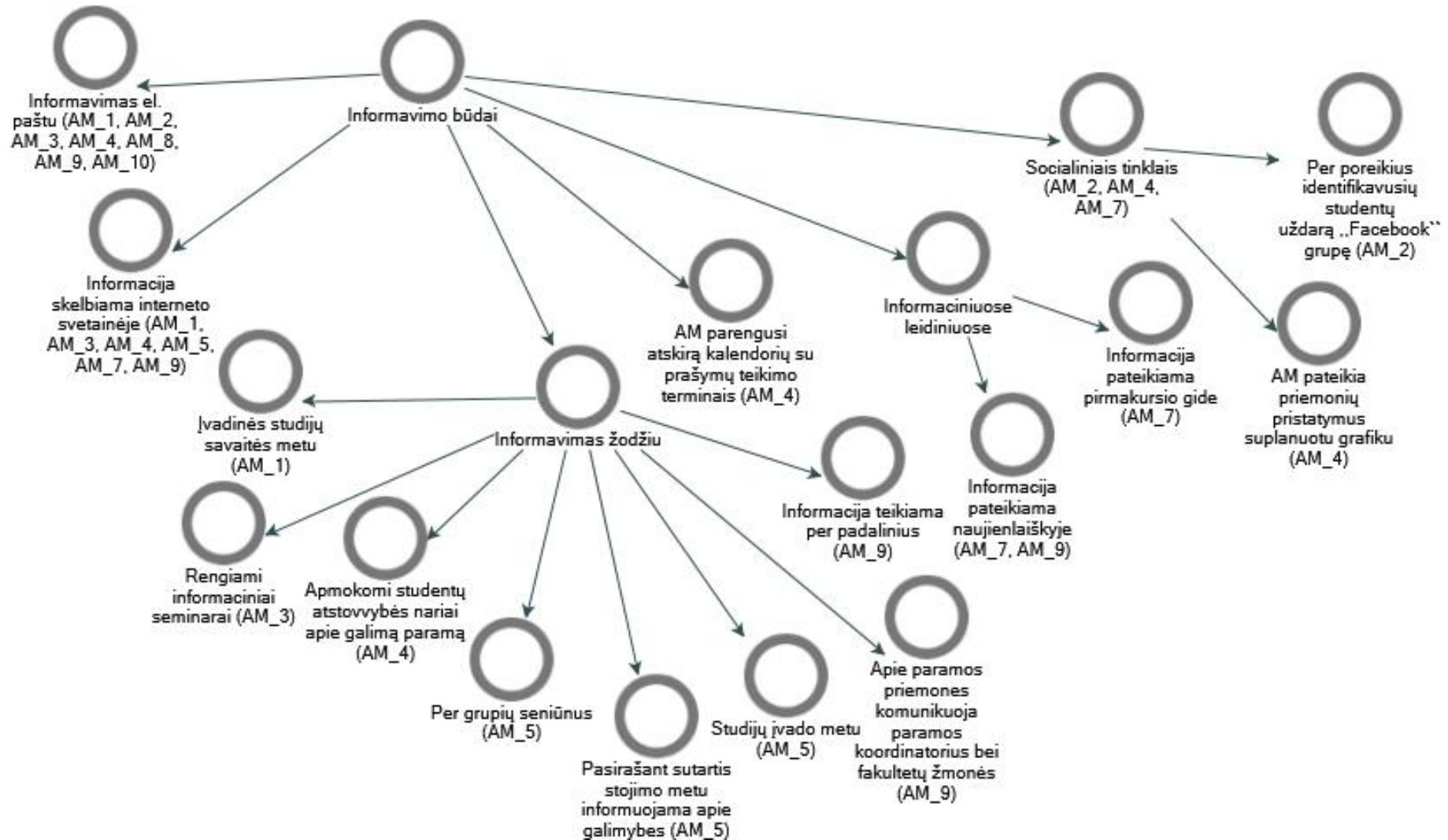
3 žemėlapis. Prašymų teikimas: NRD formos

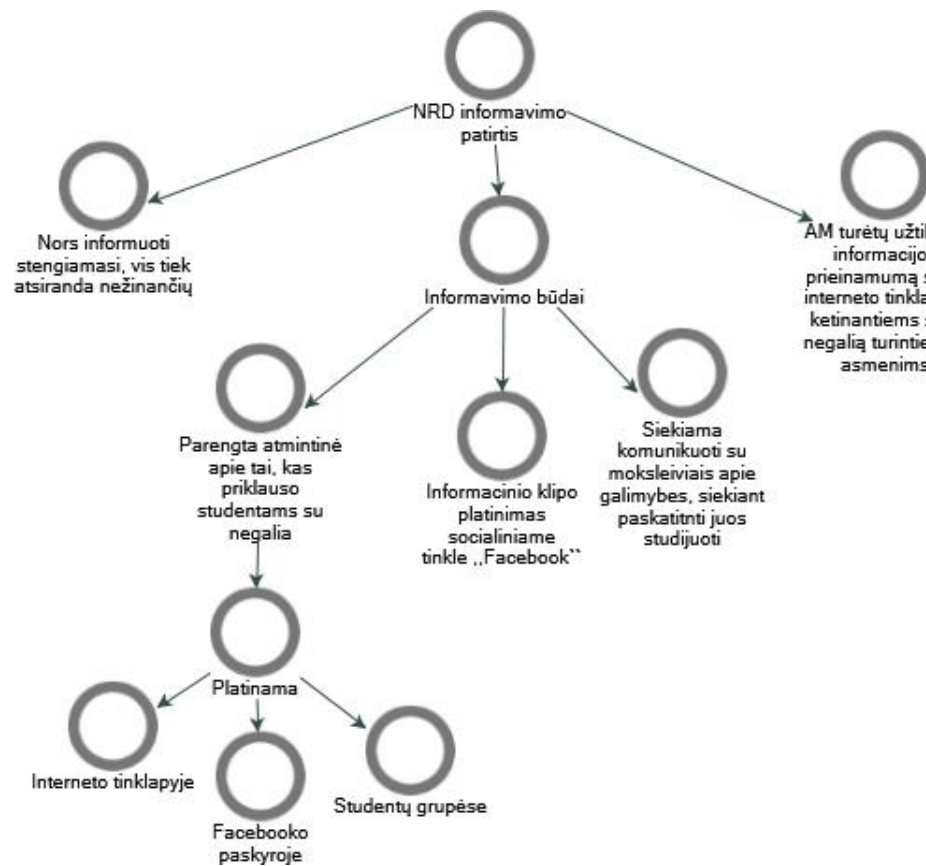
4 žemėlapis. Komunikacija su tiksline grupe

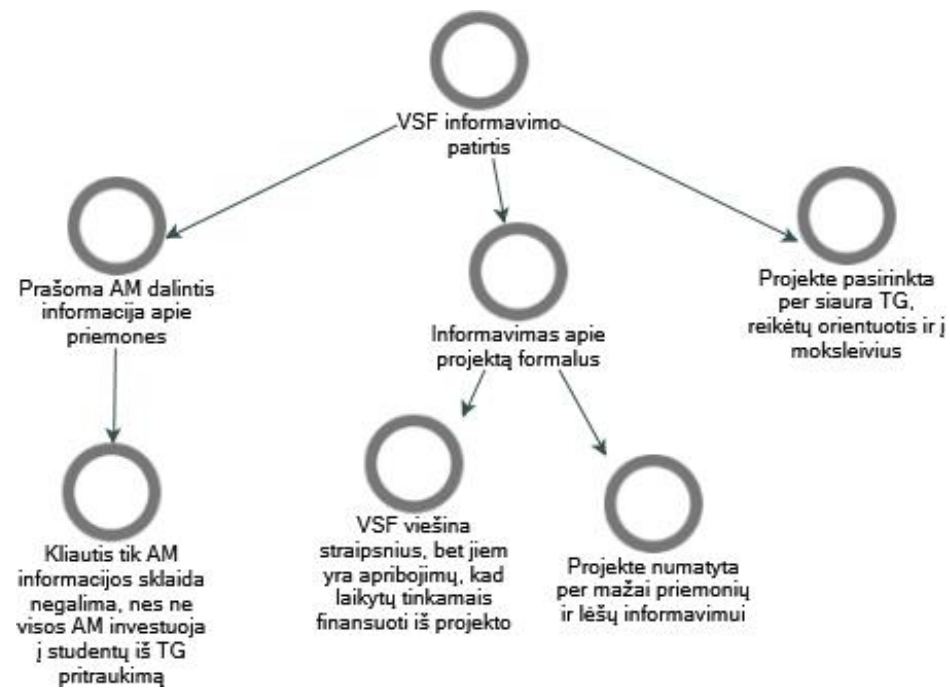
5 žemėlapis. Studentų, turinčių individualių poreikių, informavimo apie paramą būdai

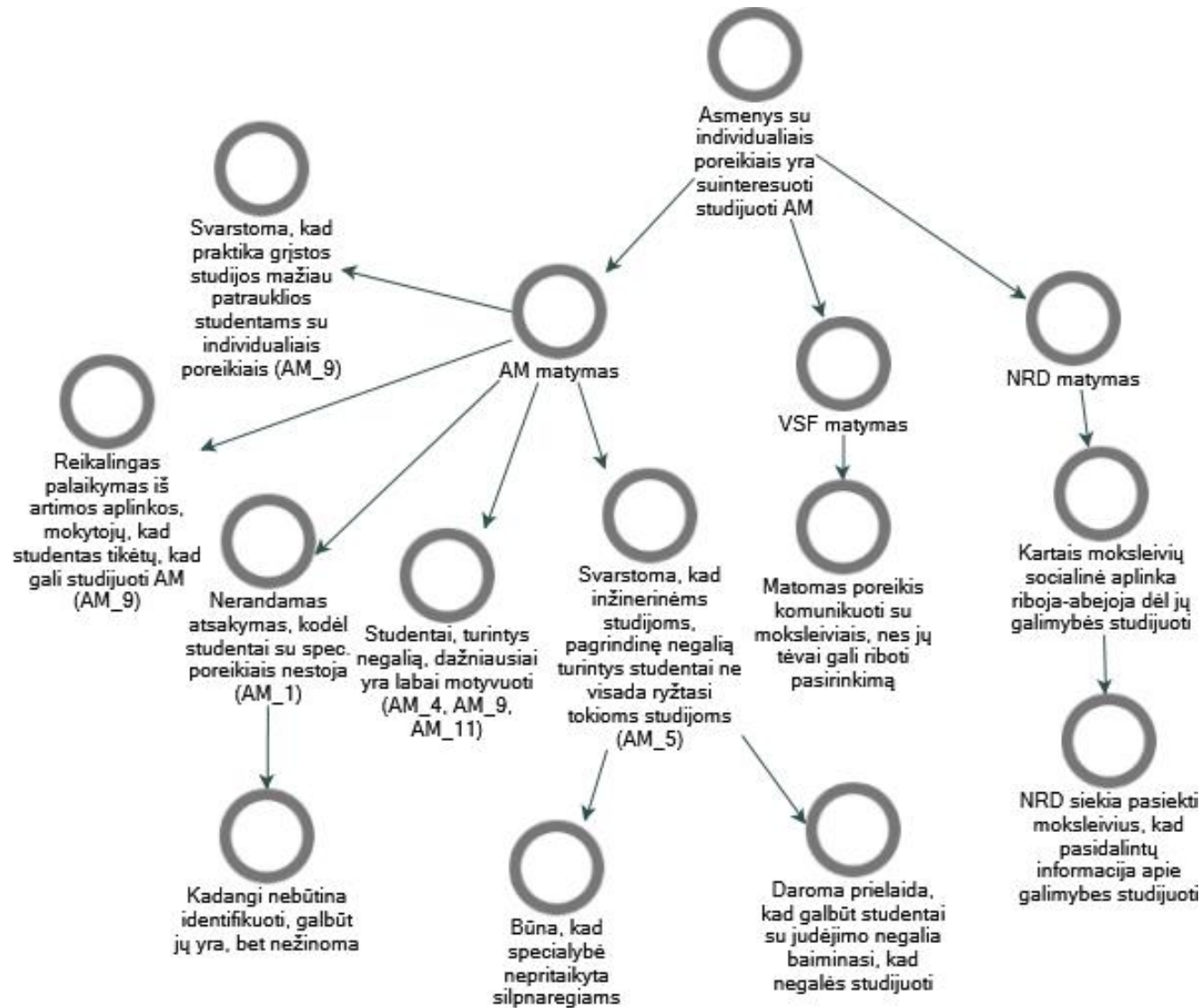
6 žemėlapis. NRD studentų, turinčių individualių poreikių dėl negalios, informavimo apie paramą patirtis

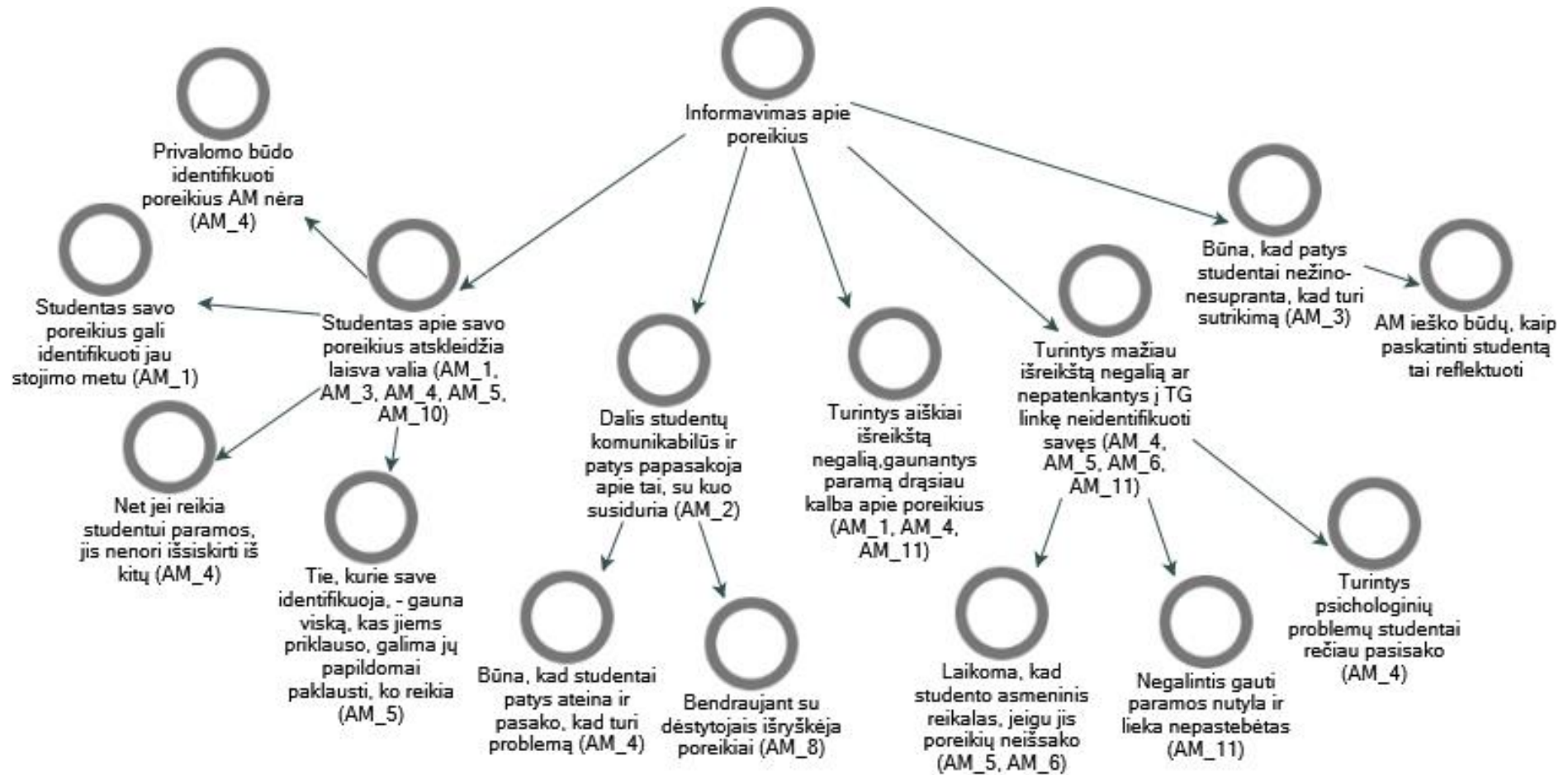
7 žemėlapis. VSF studentų, turinčių individualių poreikių dėl negalios, informavimo apie paramą patirtis

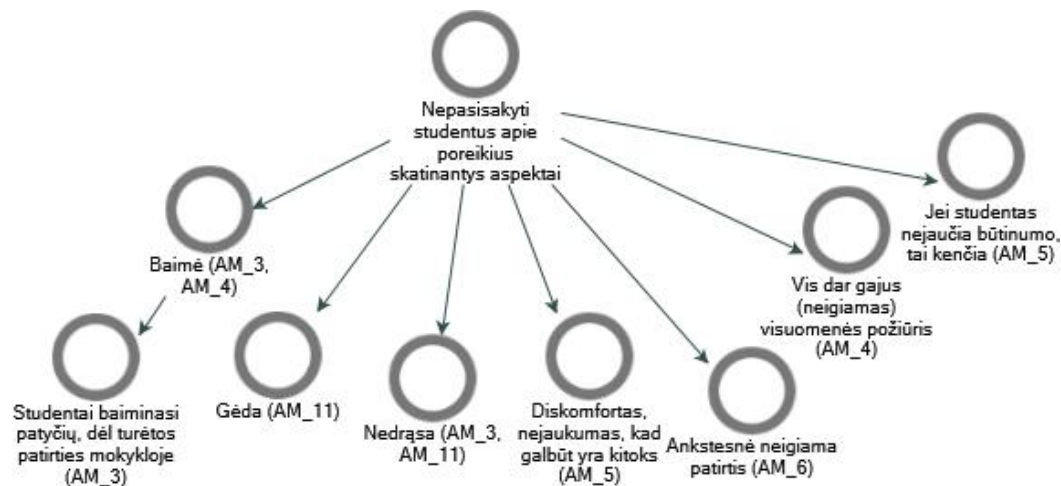
10 žemėlapis. Prielaidos. Asmenys, turintys individualių poreikių, yra suinteresuoti studijuoti AM

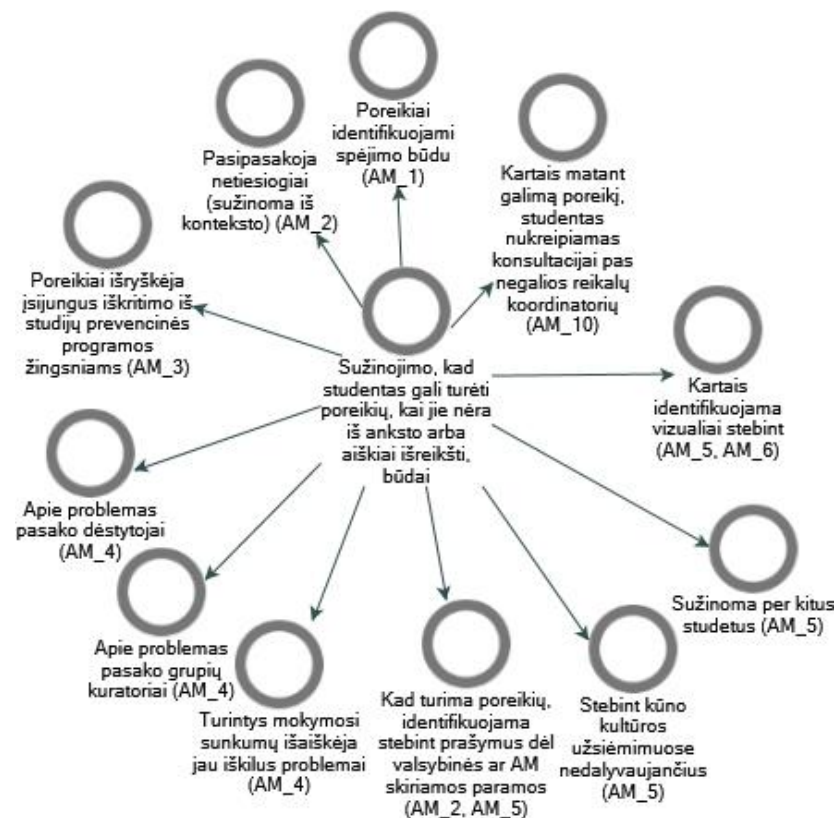
11 žemėlapis. Studentų suinteresuotumas kreiptis pagalbos: informavimas apie poreikius

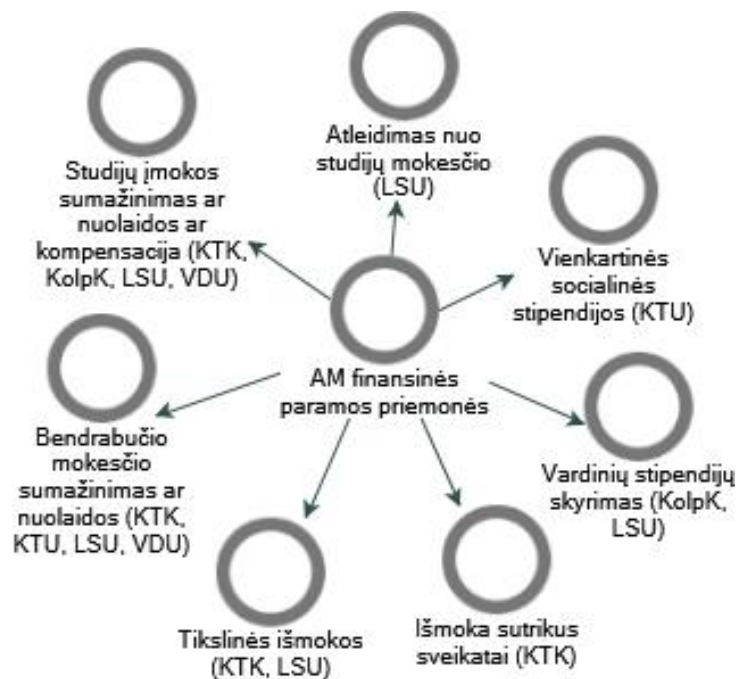
12 žemėlapis. Studentų suinteresuotumas kreiptis pagalbos: nepasisakyti apie individualius poreikius skatinantys aspektai

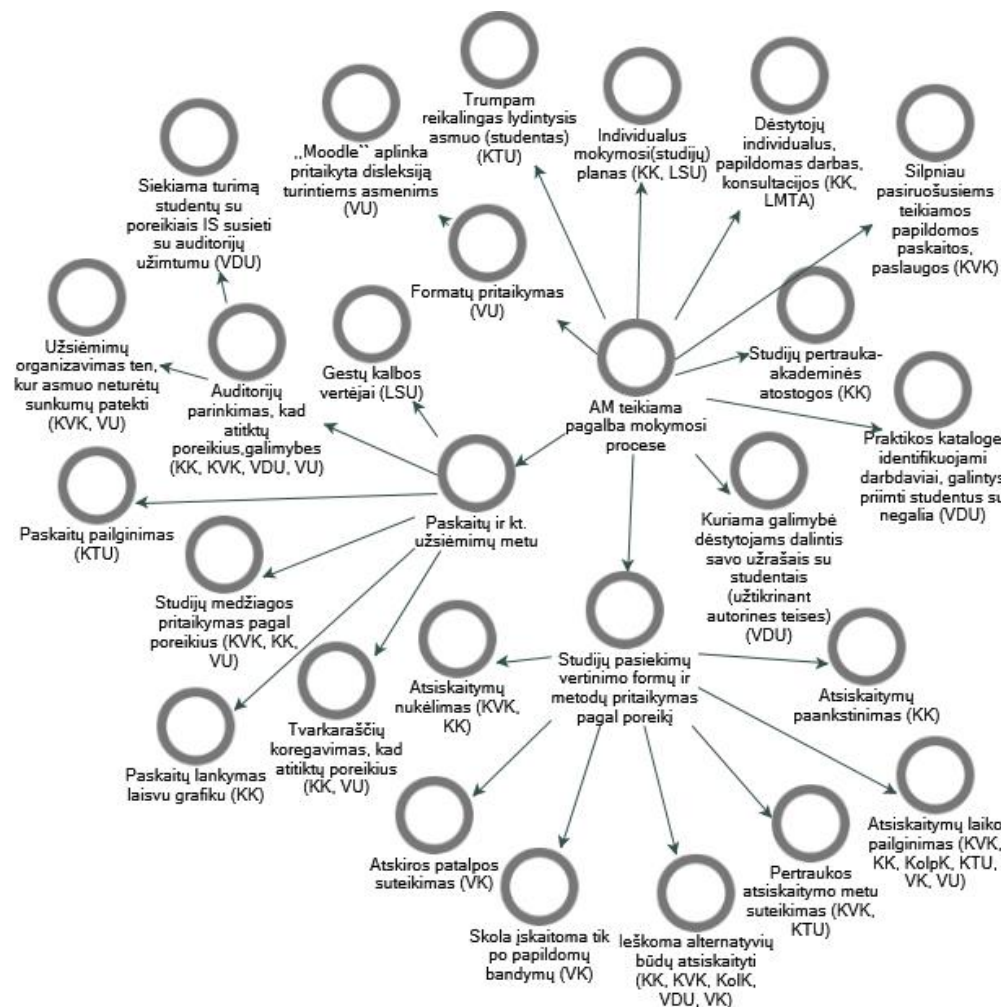
13 žemėlapis. Studentų suinteresuotumas kreiptis pagalbos: alternatyvūs būdai identifikuoti poreikius, kai jie iš anksto ar aiškiai nepasakomi

14 žemėlapis. AM finansinės paramos priemonės⁸⁶

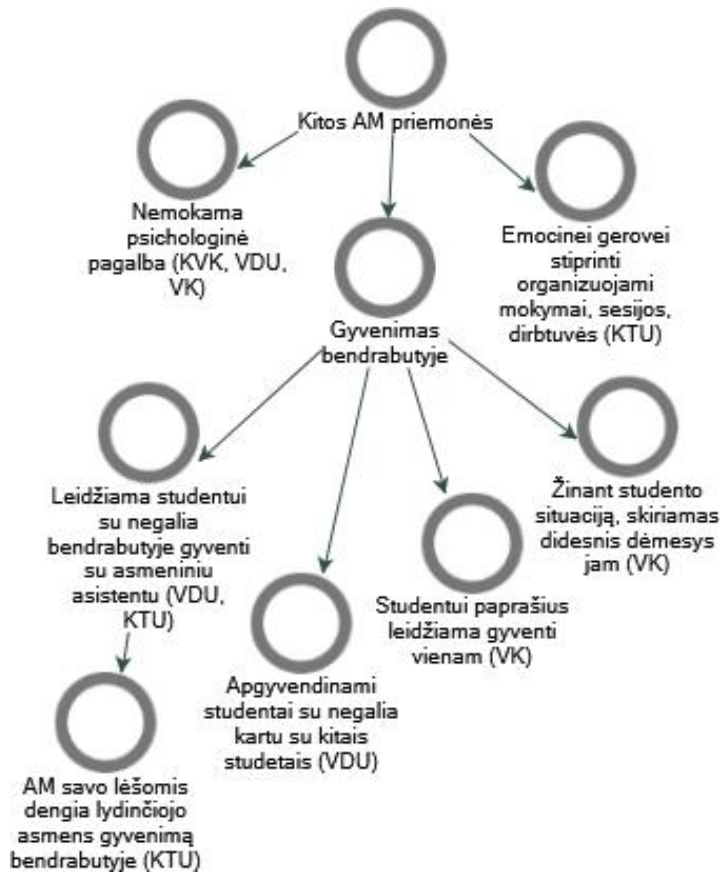

15 žemėlapis. AM pagalbos priemonės mokymosi procese⁸⁶

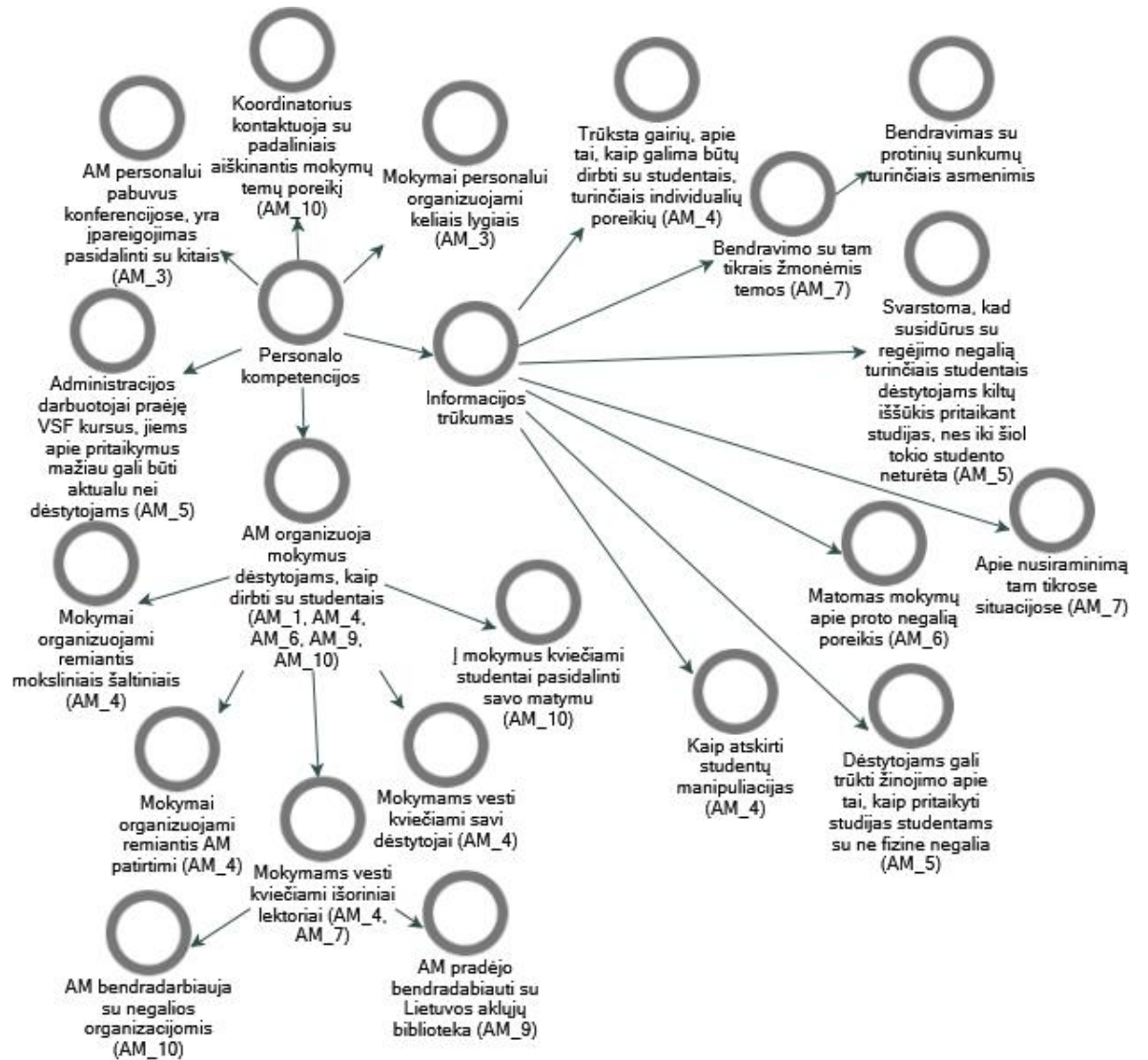

⁸⁶ Skliausteliuose nurodytos institucijos, kurių atstovai pokalbių metu nurodė šias priemones kaip pavyzdžius, siekdami apibūdinti esamą kontekstą. Tai nėra baigtinis AM institucijų taikomų finansinės paramos, pagalbos mokymosi procese ar kitų priemonių sąrašas, t. y. gali priemonių rūšių būti ir daugiau, kaip ir gali būti daugiau čia paminėtas priemones taikančių institucijų.

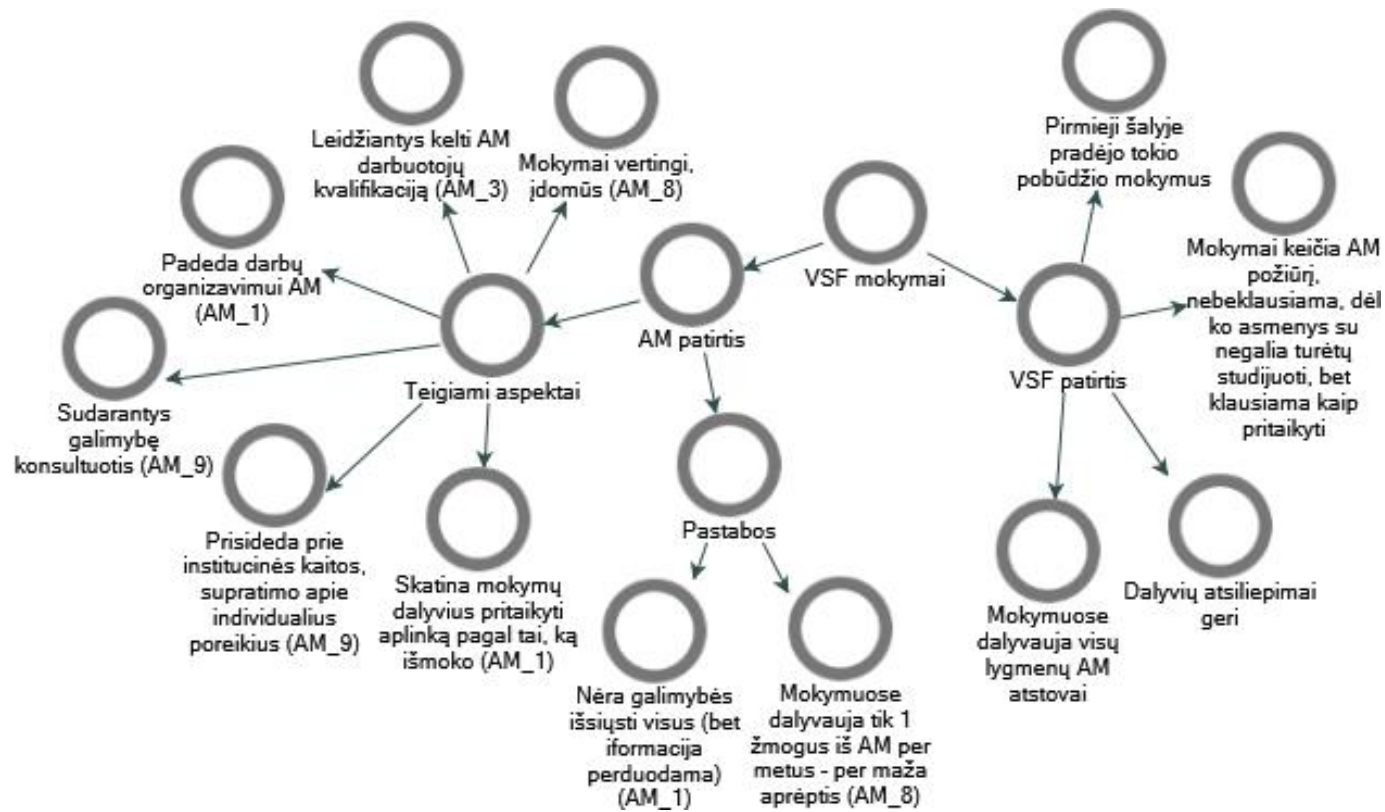
16 žemėlapis. Kitos AM priemonės⁸⁶

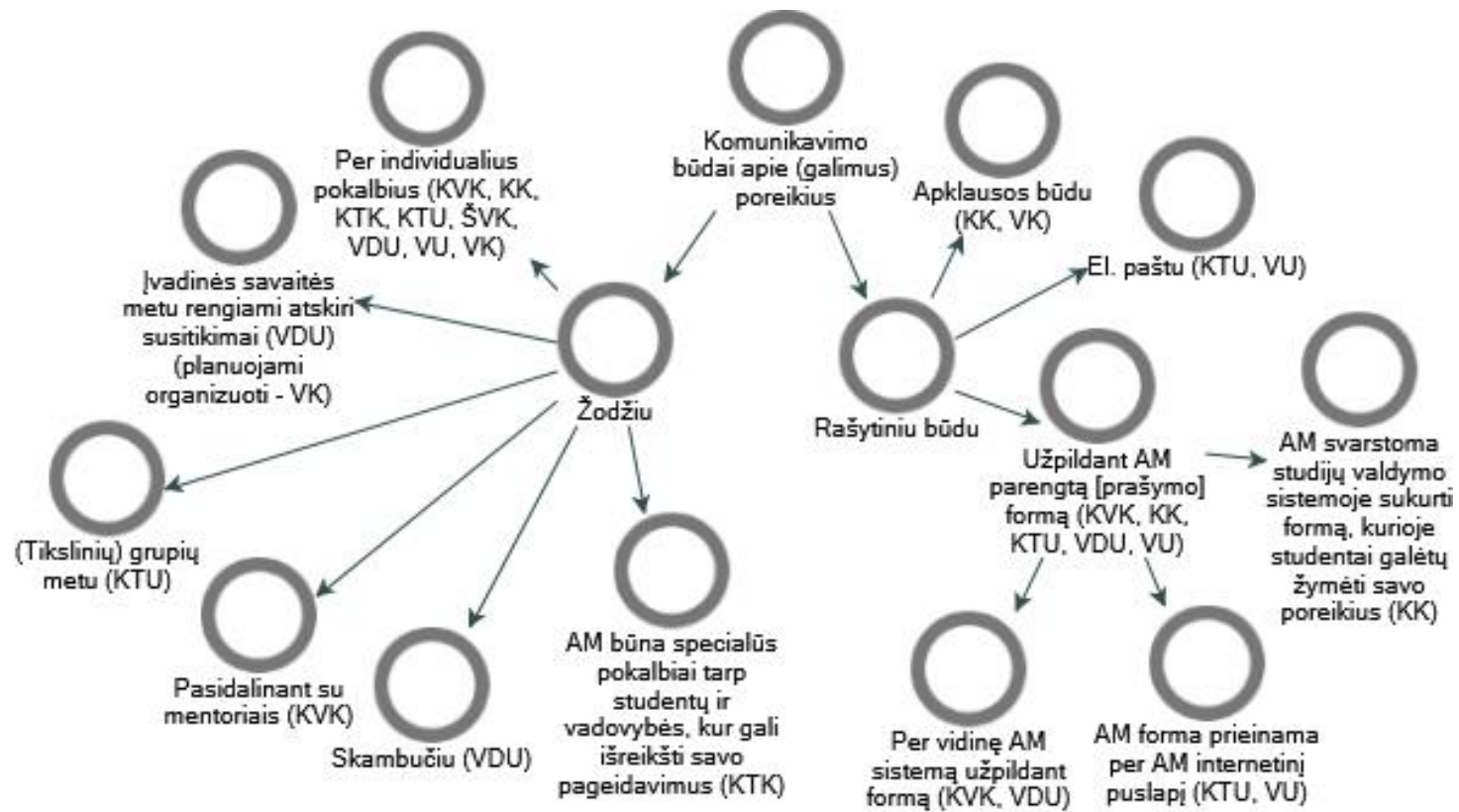
17 žemėlapis. AM personalo kompetencijos

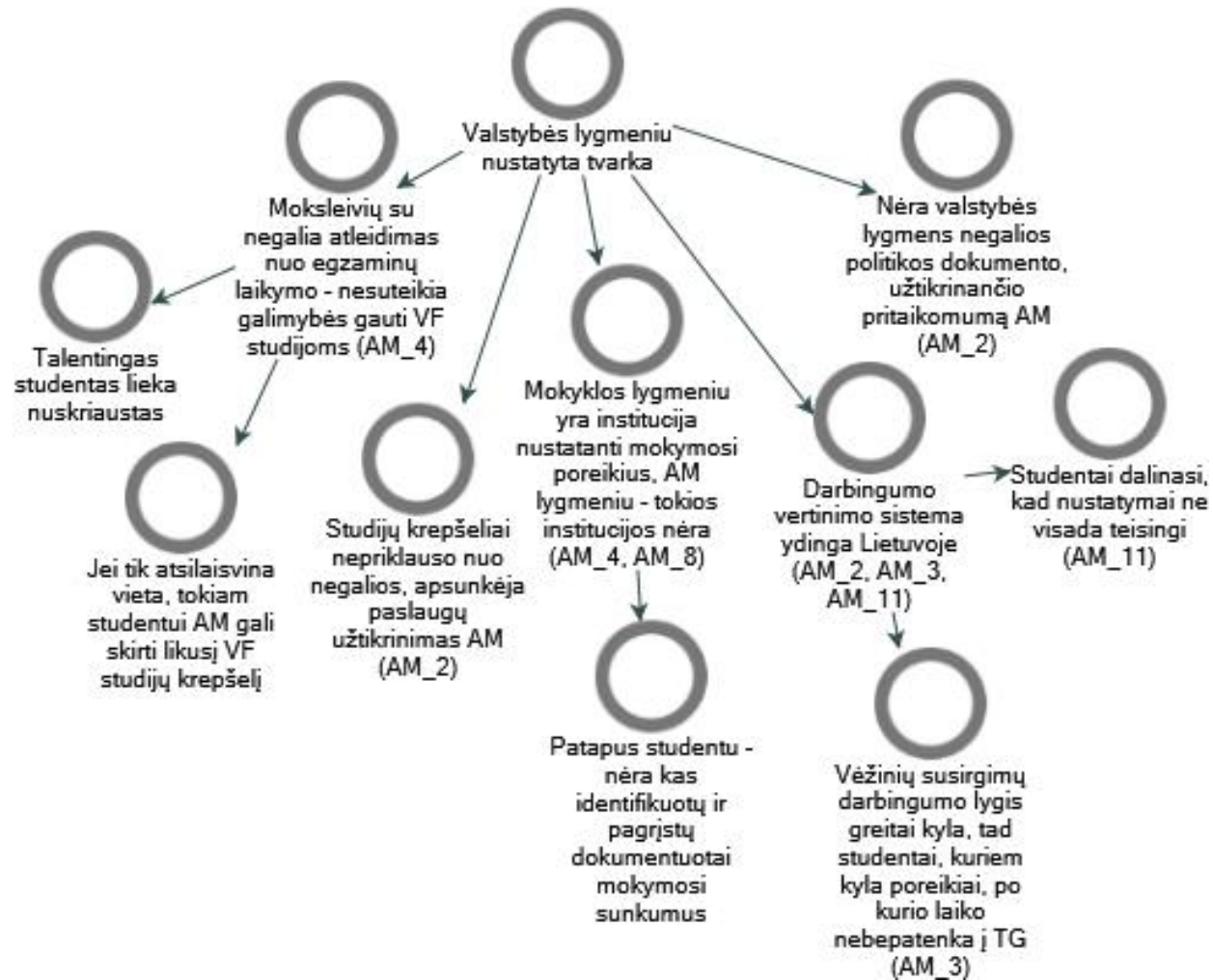
18 žemėlapis. VSF mokymai AM personalui

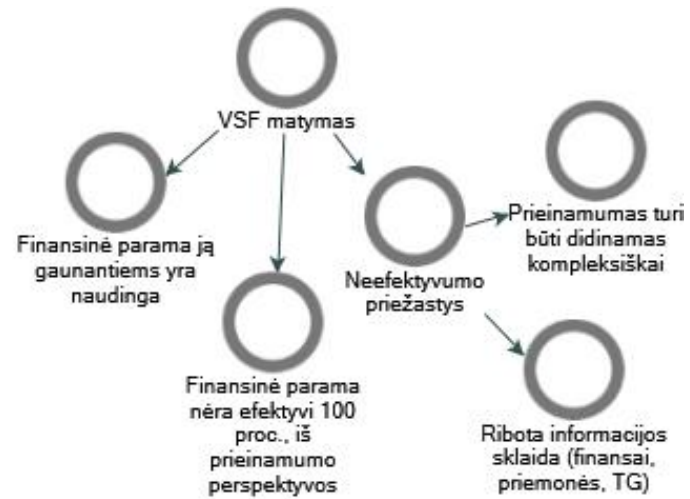
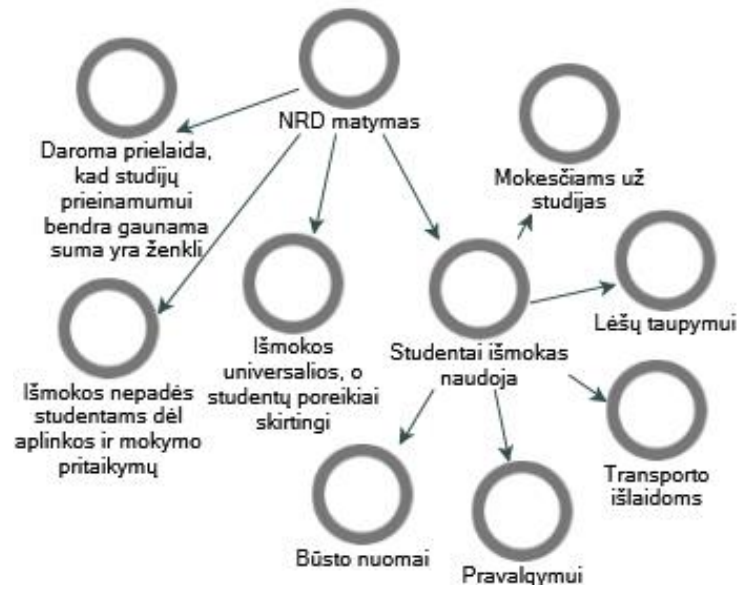
19 žemėlapis. Studentų komunikavimo būdai apie (galimus) poreikius (AM patirtis)

20 žemėlapis. AM atstovų pastabos dėl valstybės lygmeniu nustatytos tvarkos

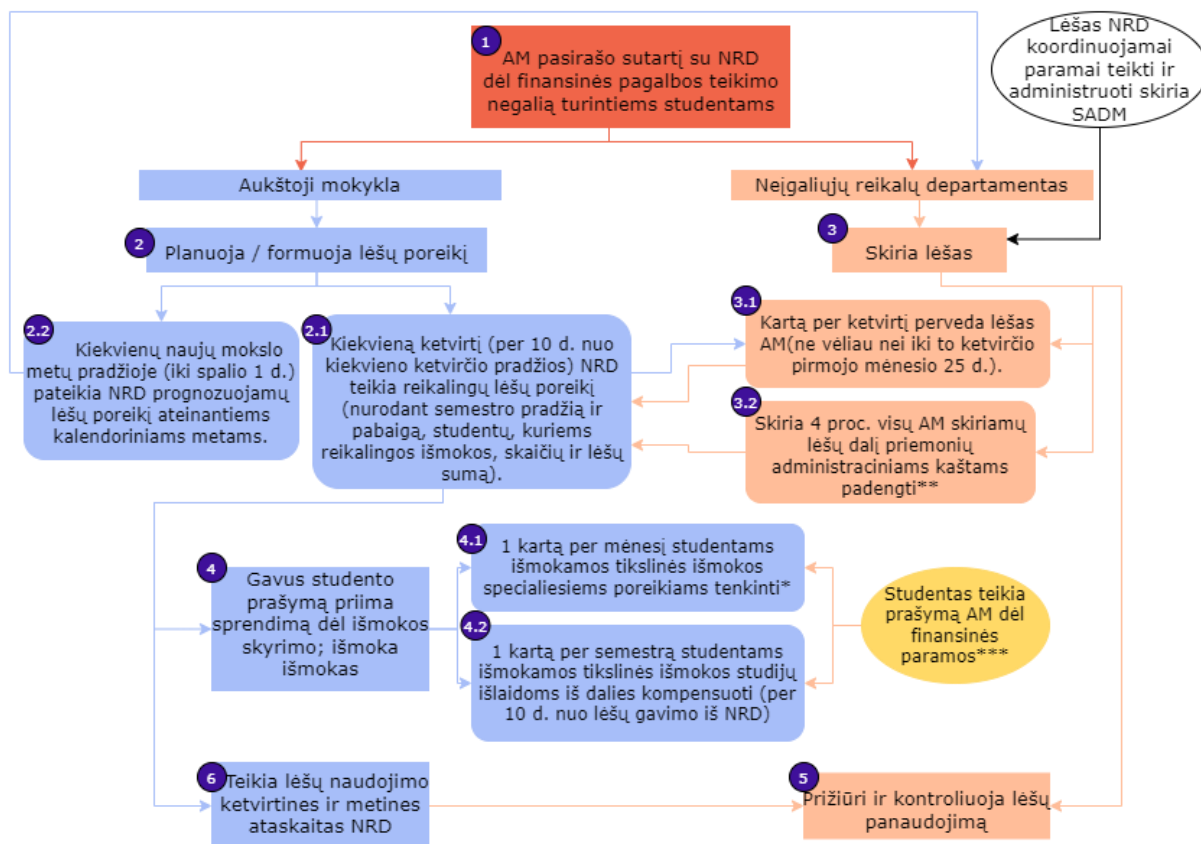

22 žemėlapis. Paramos panaudojimas studijų prieinamumui: NRD ir VSF požiūris

3 priedas. Finansinių paramos priemonių įgyvendinimo schemas

1 schema. NRD koordinuojamų piniginės paramos priemonių įgyvendinimo ir administravimo schema

Parengė STRATA pagal LRV 2006-08-29 nutarimą Nr. 831 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-09-06).

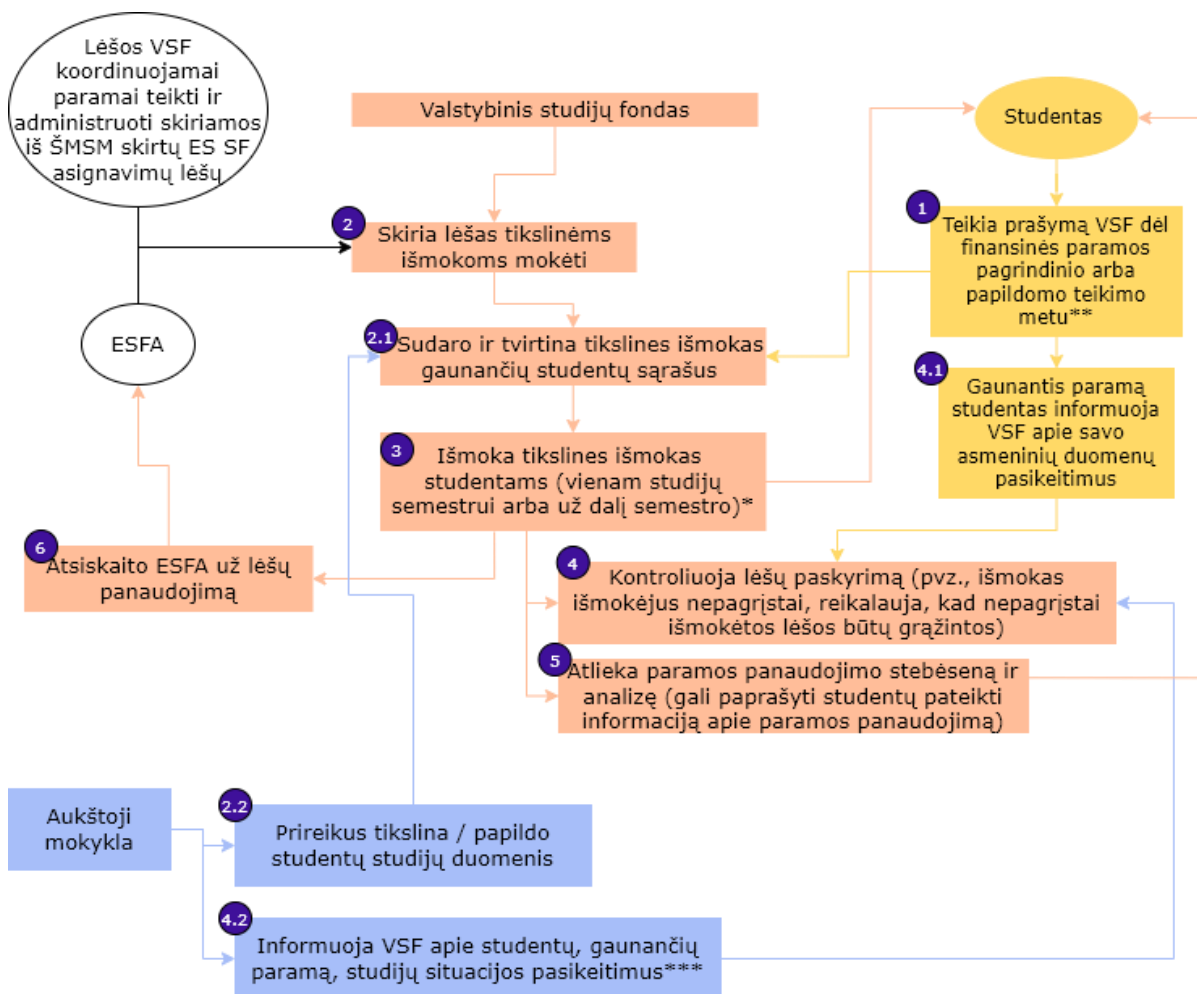
* Jeigu AM gauna lėšų šiai tikslinei išmokai ne pirmąjį semestro mėnesį arba negaliai turintis studentas einamaisiais studijų metais paramos prašymą pateikė po nustatytų terminų, šios tikslinės išmokos suma už praėjusius semestro mėnesius studentui išmokama iki einamojo semestro pabaigos.

** Jei AM per einamuosius metus nepanaudojo dalies priemonėms skirtų lėšų, tą sumą turi grąžinti NRD iki einamųjų metų gruodžio 20 d. kartu grąžindama ir 4 proc. nepanaudotų administravimo lėšų sumos.

*** Studentas paprastai per rugsėjo 1–10 d. laikotarpį pateikia prašymą dėl finansinės paramos AM vienu iš būdų: tiesiogiai arba registruotu paštu, arba el. paštu, arba elektroniniu būdu per AM studijų informacinę sistemą, kartu pateikdamas visus būtinus dokumentus.⁸⁷

⁸⁷ Prašymas gali būti pateiktas ir vėliau, pvz., jei studentui po nurodyto laikotarpio buvo nustatytas 45 proc. ar mažesnis darbingumo lygis ar atsirado kitas finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems AM, tvarkos apraše numatytas atvejis.

2 schema. VSF koordinuojamos tikslinės išmokos įgyvendinimo ir administravimo schema

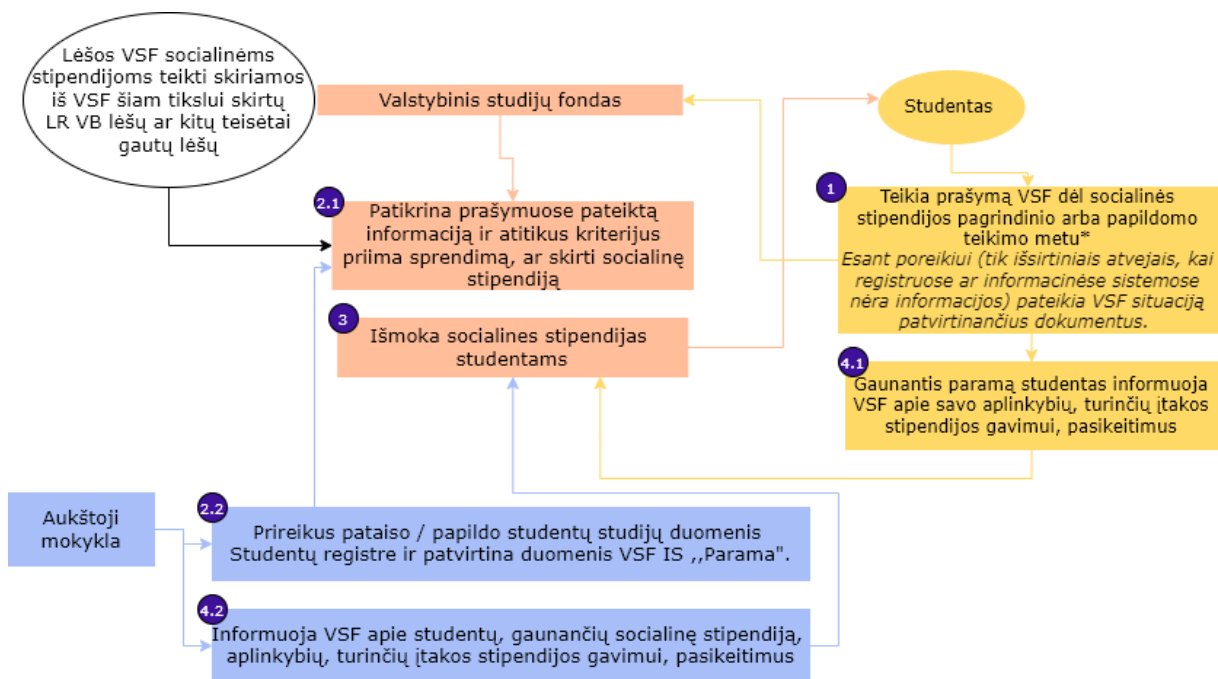
Parengė STRATA pagal ŠMSM 2011-09-12 nutarimą Nr. V-1666 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-11-19) bei VSF direktoriaus 2012-04-16 įsakymą Nr. V1-29 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-11-23).

* Tikslinės išmokos skiriamos vienam studijų semestru, įskaitant to semestro sesiją ir atostogų laikotarpį, bet ne ilgiau kaip iki studijų pabaigos. Studentui tikslinė išmoka gali būti skiriama ir mokama už dalį semestro, jei: (i) jis / ji pakartotinai studijuoja tos pačios studijų pakopos semestrą, tai gauna tik už tuos mėnesius, už kuriuos negavo anksčiau; (ii) jei studentas prašymą tikslinei išmokai gauti pateikė per papildomą prašymų teikimą (tokia atveju išmoka skiriama nuo to mėnesio, kurį pateiktas prašymas, iki semestro pabaigos, įskaitant to semestro sesiją ir atostogų laikotarpį, bet ne ilgiau nei iki studijų pabaigos.

** Pagrindinis teikimas vyksta kiekvieno semestro pradžioje (rugsėjo 1–spalio 16 d. ir vasario 1–kovo 16 d.); papildomas teikimas vyksta kiekvieną semestrą (lapkričio 1–kitų metų sausio 31 d. bei balandžio 1–rugsėjo 31 d.).

*** Paaiškėjus, kad tikslinė išmoka studentui buvo išmokama nepagrįstai dėl to, kad AM neinformavo VSF dėl išmokas gaunančių studentų studijų situacijos pasikeitimų ir (ar) nesilaikė partnerystės ar duomenų teikimo sutartyje nustatytų duomenų pateikimo terminų, VSF turi teisę reikalauti AM atlyginti dėl neteisėto išmokėjimo patirtus nuostolius.

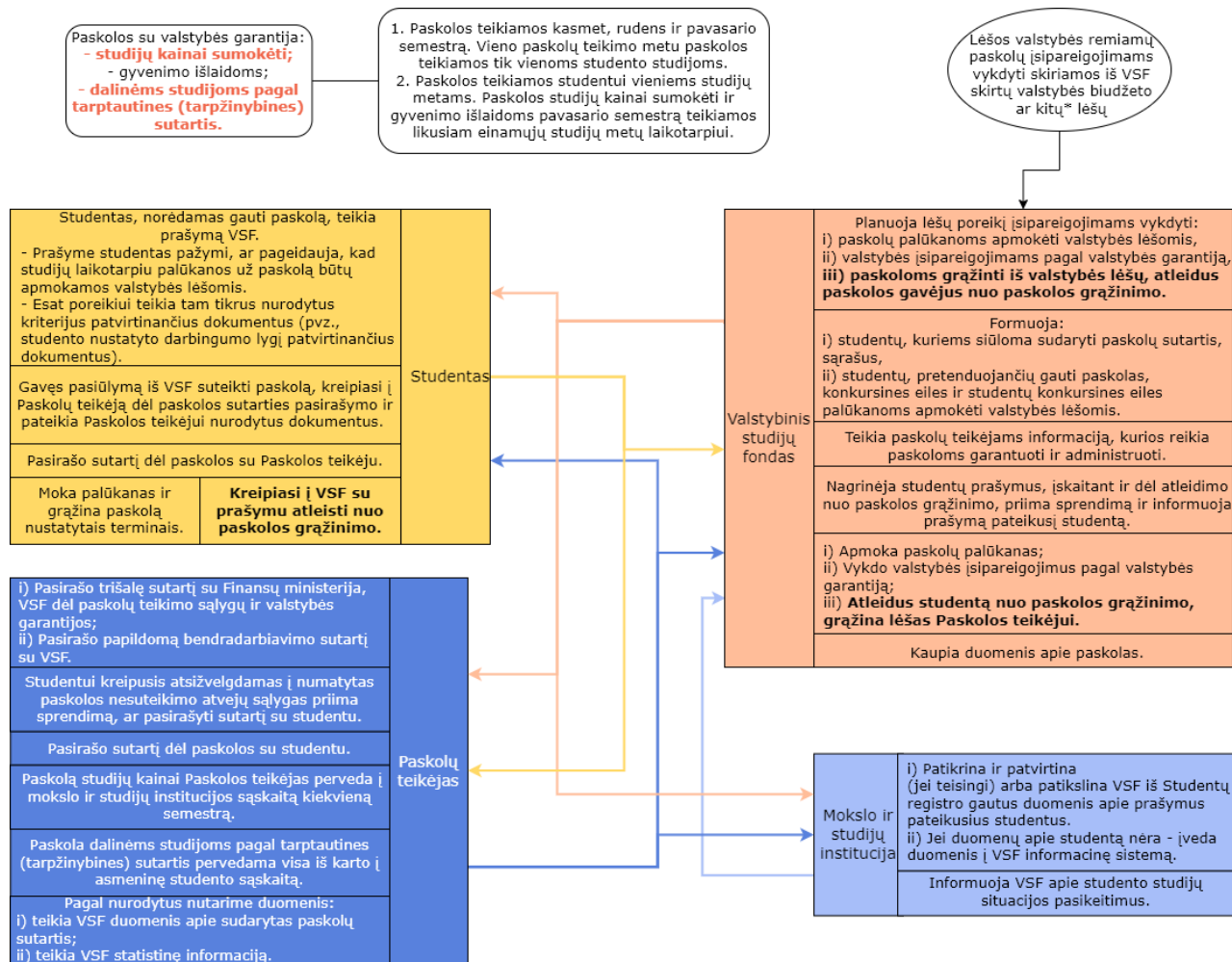
3 schema. VSF koordinuojamos socialinės stipendijos įgyvendinimo ir administravimo schema

Parengė STRATA pagal LRV 2017-03-01 nutarimu Nr. 149 patvirtiną Socialinių stipendijų tvarkos aprašo 2020 m. rugsėjo 23 d. nutarimo Nr. 1037 redakciją.

* Pagrindinis teikimas vyksta kiekvieno semestro pradžioje (rugsėjo 15–spalio 10 d. ir sausio 20–vasario 20 d.); papildomas teikimas vyksta, jei yra socialinėms stipendijoms teikti numatytų lėšų likutis, VSF skelbia papildomus prašymų priėmimo terminus.

4 schema VSF koordinuojamos valstybės garantuojamų paskolų įgyvendinimo ir administravimo schema**

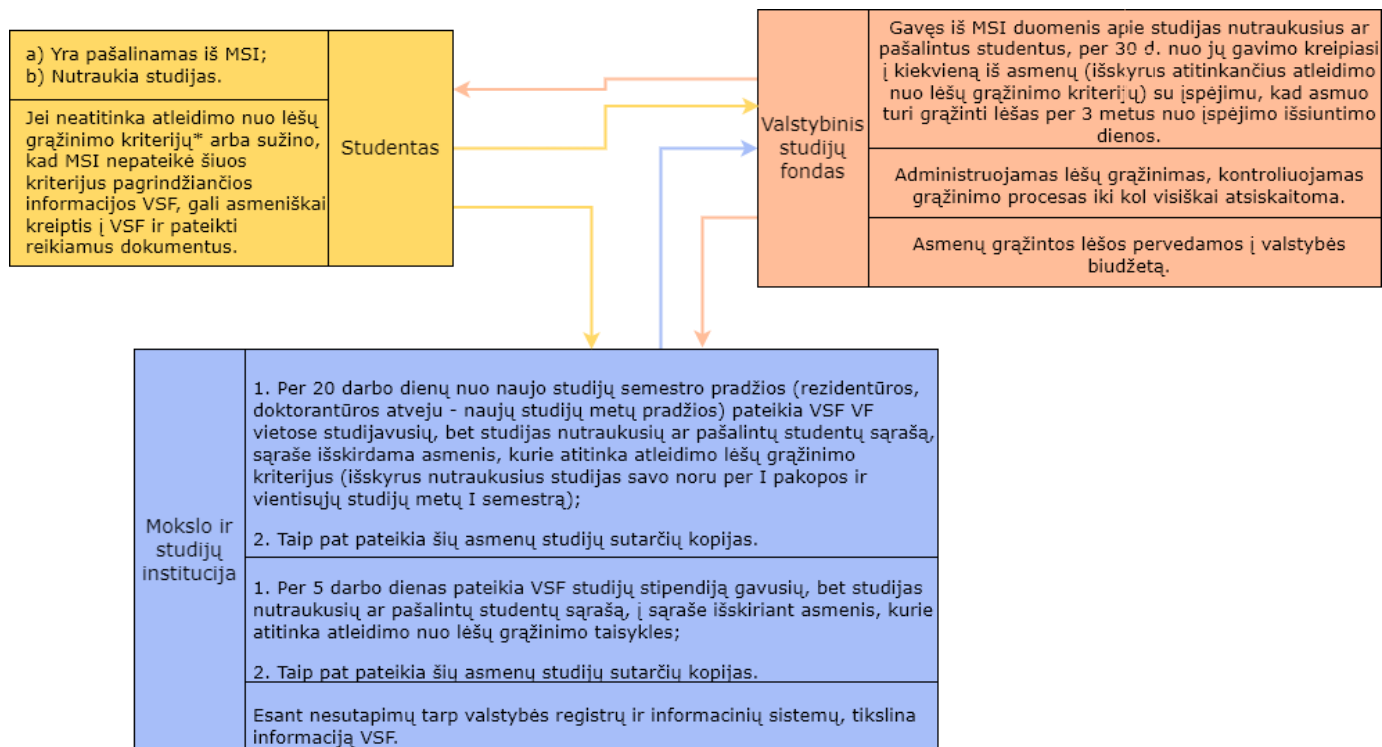

Parengė STRATA pagal LRV 2017-03-01 nutarimu Nr. 149 patvirtiną Valstybės remiamų paskolų studentams suteikimo, administravimo ir grąžinimo tvarkos aprašo 2020 m. gruodžio 23 d. nutarimo Nr. 1446 redakciją.

* Įskaitant lėšas, sukauptas iš grąžinamų paskolų, palūkanų ir delspinigių, kitų teisėtai gautų lėšų bei valstybės remiamų paskolų palūkanoms, skaičiuojamoms studijų metu, apmokėti gali būti naudojamos ES SF lėšos.

** Schemoje rodyklės nurodo, koks veikėjas (studentas, VSF, Paskolos teikėjas ar mokslo ir studijų institucija) su koku kitu veikėju turi sąryšį (pvz., geltona linija žymi studento sąveikas su dviem institucijomis VSF ir Paskolos teikėju: 1) jis / ji teikia paraišką VSF dėl paskolos studijų kainai sumokėti, 2) gauna pasiūlymą iš VSF suteikti jam / jai paskolą, 3) kreipiasi ir, paskolą teikiančiam bankui sutikus, pasirašo sutartį dėl paskolos suteikimo su banku; 4) studentas, kuris turi nustatytą 45 proc. ar mažesnę darbingumo lygį, kai nutraukia, baigia studijas ar yra pašalinamas iš studijų institucijos, teikia prašymą VSF dėl atleidimo nuo paskolos grąžinimo).

5 schema. VSF koordinuojamo studijų kainos ir studijų stipendijos grąžinimo į valstybės biudžetą įgyvendinimo ir administravimo schema**

Parengė STRATA pagal LRV 2017-03-01 nutarimu Nr. 149 patvirtiną LR valstybės biudžeto lėšų, skirtų studijų kainai apmokėti, arba jų dalies grąžinimo į LR valstybės biudžetą atvejų bei tvarkos aprašo 2017 m. gruodžio 13 d. nutarimo Nr. 1070 redakciją.

* Asmuo atleidžiamas nuo lėšų grąžinimo, jeigu:

1. nutraukė studijas savo noru per I studijų pakopos ar vientisųjų studijų pirmųjų studijų metų pirmąjį semestrą;
2. studijų semestrą / metus baigė MSI nustatytu laiku, neturi akademinė skolų / atsiskaitė už doktoranto darbo plane numatytas veiklas ir ne vėliau kaip iki naujo semestro / naujų studijų metų pranešė MSI apie studijų nutraukimą arba įvykdė studijų programos reikalavimus / doktorantūros darbo planą ir pateikė baigiamąjį darbą / disertaciją, tačiau jo neapgynę;
3. neteko VF vietos, nes neatitiko gero mokymosi kriterijų, studijų semestrą baigė nustatytu laiku, neturi akademinė skolų ir ne vėliau kaip per 10 d. d. nuo studijų rezultatų palyginimo raštu pranešė MSI dėl studijų nutraukimo;
4. jam / jai buvo pratęsta sesija, studijų semestrą baigė nustatytu laiku, neturi akademinė skolų ir ne vėliau kaip per 10 d. d. nuo pratęstos sesijos termino pabaigos raštu pranešė MSI dėl studijų nutraukimo;
5. buvo išvykęs dalinių studijų užsienyje, neturi akademinė skolų ir ne vėliau kaip per 10 d. d. nuo studijų semestro užsienio AM pabaigos raštu pranešė MSI apie studijų nutraukimą;
6. buvo išleistas akademinė atostogų dėl ligos, gydytoji ar gydytojų konsultacinei komisijai rekomendavus, arba nėštumo ir gimdymo, vaiko priežiūros atostogų ir nepasibaigus akademinė atostogų terminui raštu pranešė MSI apie studijų nutraukimą;
7. teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas neįgaliu ir pateikė neįgalumą patvirtinančius dokumentus MSI.

** Schemoje rodyklės nurodo, koks veikėjas (studentas, VSF, Mokslo ir studijų institucija) su koku kitu veikėju turi sąryšį (pvz., geltona linija žymi studento sąveikas su dviem institucijomis VSF ir MSI: 1) jis / ji teikia prašymą savo studijų institucijai dėl studijų nutraukimo, 2) jei studentas neatitinka atleidimo nuo lėšų grąžinimo kriterijų, jis gali kreiptis pats į VSF dėl lėšų grąžinimo, arba į jį gali kreiptis VSF per nustatytą laiką, remdamasis MSI pateikta informacija apie studijas nutraukusius (ar pašalintus) studentus, kurie studijavo VF vietoje, gavo studijų stipendiją).

Kuriame pamatus pagrįstiems ir
įžvalgiems viešosios politikos sprendimams